

ملفوظات

صاحب الجمال والكمال قطب الاقطاب قيوم زمان غوث جفان

حضرت محمد عبد الغفار
خواجہ فضلي نقشبندی قدس سيرة العزیز

المعجز

حضرت پیر مناسائین

رحمۃ اللہ علیہ
درگاہ عالیہ رحمت پور شریف
لاڑکانہ

بقلم

حضرت خلیفہ مولانا سعد اللہ سومرو
درگاہ رحمت پور شریف لاڑکانہ

تعلیق و تخریج الاحادیث والاقوال

صاحبزادہ حضرت پیر محمد کرم اللہ الاہ نقشبندی قادری
بکادہ نشین بحانقاہ عالیہ فضیل آباد شریف، مناتانی

دارالمنیر منٹولہ لاہور

بسم اللہ

کتاب جا جملي حق ۽ واسطا جامعہ مدینۃ العلم وٹ محفوظ آھن

کتاب جو نالو: ملفوظات پیر مناسائین

بیانات: قدوة الاولیاء حضرت خواجہ

محمد عبد الغفار عرف

حضرت پیر مناسائین

فضلي نقشبندی رحمہ اللہ

جمع: حضرت خلیفہ سعد اللہ

سومرو

تعلیق ۽ تخریج: صاحبزادہ محمد کرم اللہ

چاپو: پھریون

تعداد: یارھن سو

تاریخ: 3 صفر 1432ھ

چپائیندڙ: فقیر محمد نواز مجذوب

ناشر: جامعہ مدینۃ العلم ملیر کراچی

سند پاکستان

ہدیو:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مختصر سوانح

حضرت خليفه مولانا سعد الله سومرو
درگاه رحمتپور شريف لاڙڪاڻو

نحمده و نصلي و نسلم علي حبيبہ الکریم اما بعد

قطب عالم حضرت پير منا سائين محسن سنڌ هئا. جن لکن کي پنهنجي روحاني رنگ ۾ رنگي ڇڏيو. جن جي زيارت فيض بشارت سان دليون زنده ٿي ويون ٿي ۽ جن جي گفتار پر انوار هئي جنهن جي ٻڌڻ سان ماڻهن جي دل جي دنيا تبديل ٿي وئي ٿي. پاڻ پنهنجي نوري نگاهن سان ۽ پنهنجي مٺي گفتار سان لکين اڃايل سينا سيرا ب ڪيائون. سندن گفتار ۾ الله ڪريم عجيب تاثير رکائي هئي جيڪو هڪ ڀيرو سندن محفل ۾ ويهندو هيو ان جي دل جي دنيا مٽائي ڇڏيندا هئا. هي ڪتاب سندن ان علمي ۽ روحاني ملفوظات جو ڪجهه حصو آهي. جيڪو سندن پياري خليفه حضرت مولانا سعد الله سومرو جمع فرمايو هيو. جيڪو روحاني رمزن ۽ عارفانه ارشادات جو مجموعو آهي.

تعارف:

حضرت خليفه مولانا سعد الله سومرو ولد محترم محمد قاسم سومرو جي ولادت تقريباً 1876ع ۾ جمل مگسي، بلوچستان ۾ ٿي. سندن ننڍپڻ به اتي گذريو. پوءِ سنڌ ڏانهن هجرت ڪيائون. پرائمري کان علاوه عربي اردو سنڌي فارسي تعليم حاصل ڪيائون. تانجو پاڻ دين جا عالم ٿيا.

بيعت ۽ خلافت: سڀ کان اول پاڻ حضرت پير قريشي رحمت الله عليه سان دربار عاليه مسڪين پور ۾ وڃي بيعت ٿيا. اتي سندن ملاقات پير منا سائين سان ٿي هئي. حضرت قريشي صاحب جي وصال بعد پاڻ حضرت پير منا سائين سان بيعت ٿيا. پير قريشي ۽ منا سائين جي خلافت مليل هين. عاشق آباد ۾ رهندا هيا.

سنڌ ۾ هجرت: پير منا جي سنڌ ۾ اچڻ کان اڳ پاڻ سنڌ ۾ تبليغ لاءِ آيا هيا. اڪثر مرشد ڪريم سان سفر حضر ۾ ساڻ هوندا هيا. جڏهن پير منا سائين سنڌ ۾ مختلف ديني مرڪز کوليا ته اتي به پاڻ پنهنجي پير سان گڏ رهيا. جڏهن رحمتپور شريف جڙي ته پاڻ درگاه شريف تي سڪونت پذير ٿيا ۽ پنهنجي باقي حياتي اتي ئي گذاريائون.

تبليغ : پاڻ هندستان ۽ سنڌ ۾ تمام گهڻي تبليغ ڪيائون. جهر جهنگ ۾ وڃي دين جو پيغام پهچايائون. جڏهن سندن مرشد تبليغي سفر تي ويندا هيا ته درگاهه رحمتپور شريف جي مسجد ۾ سندن امر مطابق امامت ڪندا هيا.

حج : پاڻ انگريزن جي دؤر ۾ هڪ پيادل حج ادا ڪيو هئائون. سفر دوران کين ڪافي مشڪلاتن ۽ تڪليفن سان دوچار ٿيڻو پيو پر رب جي فرض جي ادائگي لاءِ ۽ محبوبن ڪريمين ﷺ جي محبت ۾ سڀ درد تڪليفون سٽائون.

شاديون ۽ اولاد : پاڻ ٻه شاديون ڪيائون، کين ٻه فرزند ٿيا.
1. خليفه حبيب الله صاحب 2. پيو فرزند ننديڻ ۾ وصال ڪري ويو. سندن وصال : 1956ع ۾ لاڙڪاڻي شهر درگاهه رحمتپور شريف ۾ ٿيو. جنازه نماز درگاهه رحمتپور شريف ۾ حضرت پير منسا سائين رحمته الله عليه پڙهائي ۽ پاڻ ئي ڪفن دفن جو انتظام ڪيائون. سندن مزار مبارڪ رحمتپور شريف جي لڳ ابوبڪر مقام ۾ آهي.

قبر ۾ قرار : سندن دفن ٿيڻ جي پندرهن سالن بعد پاسي ۾ فقير منظور احمد شيخ جي والده ماجده جي قبر کوٽي وئي ته خليفه سعد الله رحمته الله عليه جي قبر کلي پئي. قبر کوٽڻ وارن ڏٺو ته سندن جسم مبارڪ صحيح سلامت هيو.

پوءِ ڪيترن خليفن ۽ فقيرن به اچي ڏٺو ته سندن چهره مبارڪ ائين روشن هيو جيئن زنده ماڻهو جو هوندو آهي.

ماڻڪُ، مُنڌ هٿان، پيتي ۽ ڀرڙا ٿيو!
سجوتان، سيد چئي، لهي لڪ سوا؛
ڀڳي ڀڄاڻا، ڀڳمان ڀري ٿيو.

سجاده نشين : سندن فرزند خليفه مولانا حبيب الله هيو. جيڪو پڻ سرگرم مبلغ اسلام هيو.

حڪمت : خليفه صاحب حڪمت به ڪندو هيو. وٽس ڪافي مجرب نسخا هئا. سندس بياض ۾ به ڪافي ناياب نسخا لکيل آهن جنهن قلمي بياض جي ڪاپي هن فقير جي ڪتب خاني ۾ محفوظ آهي.

مرشد سان محبت : حضرت خليفه صاحب کي پنهنجي مرشد سان والهاڻه محبت هوندي هئي. جتي به ويهندو هيو ته سندس زبان تي پنهنجي پير جي پچار ۽ تنوار هوندي هئي.

ڪجهه هن ملفوظات بابت :

هي ملفوظات خليفه سعد الله جو قلمي پورهيو آهي. پاڻ پنهنجي مرشد ڪريم پير منسا سائين جي وقت ۾ سندن گفتار کي قلمبند ڪندو ويندو هيو. ”تذكرة الخلفاء الغفاريه“ لکڻ جي سلسلي ۾ جڏهن سندن پوٽي فقير عبد الله سان ملاقات ٿي.

پاڻ سندن هڪ بياض هن فقير کي ڏيکاريائين جنهن ۾ پير منسا سائين جي ملفوظات لکيل هئي ۽ حڪمت جا مجرب نسخا به لکيل هئا. منهنجي دل چاهيو ته هن سُرهنين ستن کي عام ڪجي جيئن غفاري غوث جا حبدار سندن تعليمات مان مستفيض ٿين.

دربار عاليه رحمتپور شريف جي موجوده سجاده نشين حضرت پير منسا سائين ثاني مدظلہ سان ان سلسلي ۾ مشورو ڪيم پاڻ نهايت پسند فرمايائون ۽ بخوشي چيائڻ جي اجازت عنايت ڪيائون ۽ پڻ فرمايائون سندن پوٽي کي به پاڻ آگاهه ڪري ڇڏيندا. مرشدن ڪريمين جي آستاني پاڪ تان اهڙي اجازت ملڻ بعد ملفوظات شريف کي ترتيب ڏنم.

ملفوظات شريف جيئن جو ٿيڻ لکي اٿم. البته ڪٿي ڪٿي ڪي جملا جيڪي پراڻي سنڌي واري عالمانه استايل ۾ لکيل هئا تن کي عصري ٻولي ۾ آندو اٿم.

ملفوظات ۾ جتي قرآني آيتون هيون انهن سان گڏ ڌنگي ۾ سورت جونالو ۽ آيت نمبر لکي اٿم.

ملفوظات ۾ آيل حديثن جي حاشيه ۾ تخريج ڪئي اٿم. انهن ڪتابن جا نالا جلد ۽ صفحہ نمبر لکيو اٿم، جيئن اهل علم کي اصل مراجع ڏانهن موٽڻ ۾ آساني ٿئي.

ڪجهه بزرگن جي اقوال جي به تخريج ڪئي اٿم. عربي فارسي عبارتَن جو جيئن ته حضرت سائين جن رحمۃ اللہ علیہ خود ترجمو فرمايو آهي، جيڪو متن ۾ موجود آهي، انڪري حاشيه ۾ صرف دليل طور حديث شريف يا تصوف واري اها عبارت بنا ترجمي جي پيش ڪئي اٿم.

آءٌ قطب عالم حضرت پير منسا سائين رحمۃ اللہ علیہ جي موجوده سجاده نشين فياض عالم حضرت پير منسا سائين ثاني زيد مجده جو بيحد ثورائتو آهيان، جن هن ملفوظات چيائڻ جي اجازت عنايت ڪئي. ملفوظات شريف کي هن عاجز جي ترتيب ڏيڻ بعد پاڻ پوري ملفوظات کي بغور پڙهيائون ۽ پنهنجي مبارڪ هٿن سان تقريظ شريف لکيائون ۽ مفيد مشورا ڏنائون.

الله ڪريم شال هن عاجز جي هيءَ ننڍڙي ڪوشش پنهنجي بارگاهه ۾ قبول ۽ منظور فرمائي. پير منسا سائين جي تعليمات تي سندن حُبدارن کي عمل پيرا ٿيڻ جي توفيق عطا فرمائي. آمين بجاه سيد المرسلين.

محمد ڪرم الله قادري نقشبندي

دربار عاليه فضل آباد شريف ماتلي.

6 صفر 1432 هـ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاريخ 8 ماه ربيع الثاني بروز جمعہ بعد از نماز صبح ختم شريف پڙهڻ بعد حلقہ ذکر منعقد ٿيو. حضرت سائين دام حياتہ باطني فيوضات ۽ بارش برڪات سان حاضرين خواه غائبين حلقہ بگوش غلامن کي لبريز ۽ مالا مال پئي فرمايو. سندن گفتار پُر ذوق و شوق سان هر هڪ حالِ خود محو ۽ مستان هيو. الحمد علي ذالڪ. بعد فراغت حلقہ ذکر حضرت جن هن طرح گوهر افشاني فرمائيندي بزبان حق ترجمان ارشاد فرمايو:

فرمايائون اهل الله جي صحبت ۽ حضور ۾ رهڻ، گهر وطن ڇڏي انهن جي خدمت ۾ رهي نعمت باطني عشق ۽ محبت حضرت حق سبحانه و تعاليٰ جو حاصل ڪرڻ هر دوجھان جي سعادت کان افضل اعليٰ آهي ۽ جنهن کي اهي برگزيده خاصان خدا مقبول ۽ منظور فرمائين ان کان وڌيڪ زياده بختاوري ۽ سرفرازي ڪهڙي آهي! عجب بخت ان شخص جو جيڪو انهن دوستن مقربان حق جي صحبت ۽ حضور ۾ رهي بهرياب ٿئي.

ڏسو! ته جو شخص پاڻ پنهنجي دل انهن جي حوالي ٿو ڪري ته اڳيئون اهل الله ان سان ڪهڙو ڪم ٿا ڪن جو اول ئي ان جي دل کي ڏاڪر ۽ روشن ٿا ڪن.

گناهن جي ميراڻ ۽ سياهي ۽ غبار دل تان دور ٿا ڪن. جيئن بهاري ڌڻي گند ڪچرو صفا ڪيو ويندو آهي. اهل الله توجه باطني نظر سان دل کي بهاري ڌڻي غلاظت گند وغيره دل تان دفع ڪري دل کي صفا منور ڪن ٿا جيئن حديث شريف ۾ آهي:

من قال لا اله الا الله دخل الجنة^①

جنهن ڪلمه شريف جو ورد ڪيو ته بهشت ۾ داخل ٿيندو. مطلب جي ڳالهه هي ته انهن جي پڙهڻ مان بنا شڪ جي ثواب ملندو ليڪن پير وٺڻ مان اهو نفعو حاصل ڪجي جنهن ڪم لاءِ پير ورتو وڃي ٿو. هاڻي خيال ڪري هن ڳالهه کي وزن ۾ آڻيو ته انهن وٽ وڃڻ ۾ گهڻو پيو يا فائدو؟ ۽ انهن ڪهڙو نه اعليٰ عمدو ڪم ڪري ڏيکاريو جو جڏهن صاحب توجه اهل الله جو دل تي توجه پوي ٿو ته باطني غلاظتن جو اثر ڌوپي وڃي ٿو.

① عن زيد بن أرقم قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قال لا إله إلا الله مخلصاً دخل الجنة

قبيل: يا رسول الله وما إخلاصها قال: أن تحجزه عن المحارم.

(الدر المنثور في التفسير بالمأثور للسيوطي (93/5)

عن أبي ذر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من قال لا إله إلا الله دخل الجنة

(صحيح ابن حبان مع حواشي الأرنؤوط كاملة (392/1)

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: من قال لا إله إلا الله دخل الجنة.

(مسند البزار 18 مجلد كاملا (314/17)

خيال ڪري ڏسو ته مرشد ڪهڙا نه مهربان ٿيا جو دل جي خباثت ۽ خرابي دور ڪن ٿا ۽ دل کي زنده ڪري الله تعاليٰ جو عشق عطا ڪن ٿا.

فرمايائون طريقت جي هڪ راهه آهي ذڪر ڪمائڻ، جو طالب پيو محنت ۽ مجاهدو ڪري ته ترقي پئي ٿئي. پيو طريقو آهي پير جي محبت ۽ رابطو. جنهن کي اها گرامي نعمت پير جي محبت عطا ٿي وڃي اهو ڏينهن ڏينهن ترقي ۾ هوندو ۽ ان تي شيطان جو مڪر ۽ دام نه هلندو.

حضرت شاهه عبدالعزیز محدث دهلوي عليه الرحمة فرمايو آهي :

تنها ذکر بے محبت پیر قلیل النفع

فقط ذڪر سواءِ پير جي محبت رابطي جي فائدو ڏيندو مگر ٿورڙو. سواءِ محبت پير جي ذڪر، مراقبو، محنت، شب بیداري پورو نفعو نه ڏيندي ۽ انديشو آهي ته شيطان جو مڪر ان تي هلي وڃي. مگر ذڪر مجاهدي وغيره کان سواءِ صرف شيخ جي محبت تمام گهڻو نفعو ڏيندڙ ۽ مطلوب جي طرف جلد تر پهچائيندڙ آهي.

وري فرمائن ٿا ته جي ان سان ذڪر به ڳنڍيو وڃي ته نور علي نور.

فرمايائون اڄڪلهه هي حالت وڃي رهي آهي جو ڪوئي شخص ڪنهن بزرگ وٽ وڃي ٿو ته منهنجي حال تي مهرباني جي نظر

فرمايو، ڪجهه ڪرم فرمايو جو دل الله تعاليٰ جي طرف متوجہ ٿئي، الله تعاليٰ جي محبت عشق جي لذت ڪجهه چاشني حاصل ٿئي ته بزرگ وري چون ٿا ته وڃي چار يا يارهن تسيون پڙهندو ره يا دلائل الخيرات يا قرآن شريف هيتري قدر منزل يا روزانو ذڪر ڪندو ره. اسان چئون ٿا ته مرشد جي ڏس کان سواءِ قرآن شريف، ذڪر، ڪلمو شريف خواه دلائل الخيرات وغيره نه ٿو پڙهي سگهي ڇا؟ ۽ سواءِ بزرگ جي چوڻ جي ان جو ثواب نه ملندس ڇا!! بزرگ جي چوڻ سواءِ ان جي پڙهڻ جو ثواب ته ملي سگهي ٿو. پير جي ذمي هي ڪم آهي ته مرید جي دل کي الله تعاليٰ جي طرف متوجہ ۽ رجوع ڪري، ان جي دل ۾ الله تعاليٰ جي محبت جو دونهون ڏکائي جو ان جي دل جيڪا دنيا جي محبت ۾ گرفتار ۽ ڦاٿل آهي ان کان آزاد ٿي نيڪي ۾ الله تعاليٰ جي طرف ٿي وڃي.

فرمايائون اسان جي پيران ڪبار رحمهم الله جي مریدن مٿان اها شفقت هوندي هئي جو اُهي اول ئي مرید جي مُئل ۽ سياه دل کي زنده ۽ روشن ڪري ڇڏيندا هئا ۽ پنهنجي سيني مبارڪ ۾ عطا ٿيل نعمت باطن مان مرید کي به عطا ڪندا هئا. ڏسو اسان جي طريقه عاليه نقشبنديه جي ڪيڏي ڪمال سخا ۽ ڪرم نوازي آهي. صرف طالبن کي ڪوشش ڪرڻي آهي.

فرمايائون ته پير جو لفظ ته هر هڪ جي زبان تي عام آهي مگر پير
ڪامل جي نشاني به آهي. پير ڪامل جي اها شناس ۽ ان جي فيض
جي هيءَ ظاهر چٽي نشاني آهي جو عام و خاص سڀ ڪنهن کي
خبر ٿي سگهي ٿي. اها هيءَ آهي ته ان بزرگ جي جماعت کي ڏٺو
وڃي جي جماعت سڌريل، نيڪ صالح يعني ظاهر انهن جو حال ۽
قال روشن، هلت نشست برخواست شڪل صورت وغيره شريعت
موجب پوري آهي ۽ انهن جي باطن ۾ به لذت محبت حلاوت آهي ته
پوءِ يقين رکجي ته هيءُ پير ڪامل آهي. جنهن هنن کي دين جو
رنگ لاتو آهي.

فرمايائون ڪوبه شخص الله جي طلب رکي، طالب مولائي ٿي اچي ته
گداگر، پينو، شڪسته دل، پاڻ کي گهٽ سمجهي اچي. اها حالت
پاڻ ۾ آڻي طلب ڪري پوءِ پنهنجي باطن جي ورق کي ورائي ڏسي ته
آيو هو ته خالي هيو پر موتندو ته پريل ٿي. ان سان گڏ صدق محبت
يقين اعتقاد رکي. صدق محبت کان سواءِ ڪجهه نه بڻبو. جيتري
مرشد سان محبت گهڻي ته فائدو به گهڻو، ترقي به زياده. جنهن کي
محبت ٿوري ته فائدو به ٿورو. اسان کي ان ڳالهه جو چڱي طرح
تجربو آهي. جماعت ۾ اسان فقير ڏسون ٿا جن کي محبت زياده آهي
ته انهن کي اوترو باطن ۾ انهن کي ترقي به زياده آهي.

فرمايائون ڪيترا فقير اسان وٽ اچن ٿا ۽ شڪايت ڪن ٿا ته
اسان کي فائدو گهٽ آهي انهن جو قصور پنهنجو آهي. جيڪا ڳالهه
فائدي ۽ ترقي باطن جو سبب ۽ بنياد آهي يعني محبت ۽ رابطو پير
ان جو تدارڪ نه ٿا ڪن. اهڙي شخص جي لاءِ نه فائدو ٿيڻ مشڪل
آهي، اهو سندن قصور آهي.

فرمايائون حضرت مجدد منور الف ثاني عليه السلام فرمائن ٿا ته جنهن
کي اهڙو رهنما مرشد رهبر ملي وڃي، جو مثل دليون جيئريون ۽
روشن ڪري ٿو ته ائين سمجهي ته ڪبريت احمر هٿ اچي ويو.
پوءِ بدل و جان ان جو زر خريد غلام ٿي رهي. جو ان جي نظر
عنایت، شرف صحبت، دليان مان غفلت ڪڍي ۽ دل کي ذڪر الله
سان شاغل ڪري. غفلت هڪ وڏي اندازي آهي.

الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ فرمائي ٿو:

وَمَنْ يَتَّبِعْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نَقِيضَ لَهُ شَيْطَانًا

فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (الزخرف: 36)

يعني جيڪو الله تعاليٰ جي ذڪر کان پنيرو ٿيندو ته الله تعاليٰ
فرمائي ٿو ان شخص تي اسان شيطان کي مسلط ڪريون ٿا پوءِ اهو
ان جو سنگتي آهي. الله وارن جي نظر برڪت ۽ صحبت سبب
ماڻهو شيطان جي سنگت کان آزاد ٿئي ٿو.

فرمايائون پيرهنما اهو ئي صاحب برڪات آهي جنهن مان مريد
کي اهو فائدو حاصل ٿئي جو پاڻ به صاحب دل زنده دل ٿي وڃي ۽
ٻئي جي دل به جيئري ڪري سگهي. اهڙي ئي پير رهنما جي بيعت
۽ پيروي ڪئي وڃي. جيڪو پاڻ ئي زنده دل نه آهي ته ان جي
تابعداري نه ڪئي وڃي جيئن الله تبارڪ و تعاليٰ قرآن ۾ منع
فرمائي آهي. وَلَا تُطِيعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ

وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا (الكهف: 28)

نه تابعداري ڪر ان شخص جي جو غافل ڪئي آهي اسان دل ان
جي ذڪر پنهنجي کان ۽ پنهنجي سڏن جو تابع ٿيو ۽ هجي ڪم
ان جو حد کان لنگهيل.

اتان معلوم ٿيو ته پير اهڙو هئڻ گهرجي جنهن جي دل روشن هجي.
فرمايائون قلبي ذڪر اسم ذات جي ڪري دل نرم ۽ رقيق ٿئي ٿي،
جوش جذبو، بي اختيار حالت طالب سان شامل ٿئي ٿي. اها ننڍين
ڪتابن کان وڌن تائين ثابت آهي. ”ڪريما“ حضرت سعدي رحمته الله عليه
جو مشهور ڪتاب مدرسن ۾ پڙهايو وڃي ٿو ان ۾ آهي:

بده ساقيا آب آتش لباس، که مستی کند اهل دل التماس

ساقيا مان مراد ڇا آهي؟ مرشد ڪامل. آب آتش ڇا آهي شراب
محبت. اهل دل آهي لوڪ آهن جن جي دل زنده ۽ روشن هجي.

مستي جي ڇا معنيٰ آهي؟ وجد ۽ حال، بي اختيار روئڻ جي حالت،
جنهن ۾ دانهن فرياد پُر جوش آواز ۽ ڊهڻ ٿئي ٿو. هاڻي ڏسو ته
جذبو ثابت ٿيو يا نه. وري گلستان جو ڪتاب به سعدي جو آهي ته
حضرت سعدي رحمته الله عليه پاڻ ڪجهه دوستن سان گڏجي پيادل حج
ڪرڻ ويو ٿي. فرمائي ٿو ته اسان جي سنگت قافلي ۾ هڪ عابد
خشڪ مزاج جيڪو فقيرن جي رقص ۽ درد کان واقف نه هيو.
فقيرن صوفيانه بيت ۽ آواز درد ڪيائون پئي. ان عابد اعتراض
ڪيو تانجو اسان هڪ جاءِ وٽان نخل بني هلال وٽان لنگهياسون
اتي هڪ عرب قبيلي جو حبشي چوڪرو سياه شڪل هيو ان جو
اهڙو دردناڪ ڳائڻ ۽ پُر اثر منو آواز هيو جو جنهن ان تي ان عابد
جو سامان ۽ پاڻ سوار هيو، وجد مستي ۾ اچي، رقص ڪرڻ لڳو ۽
عابد سندس سامان کي ڦٽو ڪري مستي ۾ جهنگ ڏي پڄي ويو.
مان ان عابد کي چيو افسوس صد افسوس جي ڳالهه آهي.

شتر نه شعر عرب در حالت است طرب آمد،

گر تر از ذوق عشق نیست ترا کثر طبع جانوری-

ان، عربي شعر تي خوشيءَ ۾ مست ٿي حال ۾ اچي ويو. جي تو کي
عشق محبت جي حلاوت جي لذت نه آهي تون جانور کان پري
آهين. اتي پاڻ هڪ عربي بيت پڙهيائون. جنهن جو مفهوم هيو ته:

دردمند دليون جن تي عشق ۽ محبت ۽ حلاوت ۾ ڀرپور، پُرجوش،
بي اختيار نعرا، فرياد، هاءِ هاءِ، رقص نچڻ، ڪرڻ وغيره جون
حالتون وارد ۽ لذت گير ٿين ۽ ٻيون ۽ ٻيون جي دليون محبت عشق
الاهي کان محروم آهن، درد لذت کان خالي ۽ غافل پيل آهن.
هڪ سمڻو مثال بيان ڪيو آهي.

وعند هبوب النشرات على الحى

تبيل غصون البان لا الحجر الصلد

يعني جنهن وقت هوا گهلندي ته پوک جون تيليون ڊهنديون
ڪرنديون هيٺ مٿي پيون ٿينديون آهن مگر ڪهڙي به هوا ڏاڍي
لڳي ته پٿر هڪ جاءِ تي پيو هوندو آهي.

فرمايائون الله جي عشق جي محبت ۽ مستي طالب لاءِ اشد
ضروري آهي. تڏهن ته سڀ اهل الله گهرندا ويا آهن. وري اڳتي
بوستان ڏسو جو حضرت سعدي صاحب عشق مستي جو خاص باب
بيان ڪيو آهي، فرمائي ٿو:

مکن عيب درویش حالان مست، غریق است زان می زند پاء و دست

يعني تون اي ظاهر بين محبت درد جي قصي داستان کان ناواقف،
تون عشق جي مست ٿيل فقيرن جي عيب جوئي، توک طعن نه
ڪر. اهي فقير درياءِ توحيد محبت ۾ ٻڌل آهن.

ٻڌل آدمي پيو ڦرندو آهي ۽ هٿ پير هڻندو آهي.

نه بم داند آشفته سامان زير، بر آواز مرغ بنالد فقير

يعني الله جي محبت جو مستانو هن ڳالهه جو طالب ۽ ضرورت نه
رکنندو آهي ته بم زير ڪٿا ٿين، سرود وڃن ته جيئن ان کي مستي،
وجد، دانهن فرياد ۽ لذت پيدا ٿئي بلڪه پڪي جي آواز تي به فقير
کان دانهن فرياد نڪري ويندي آهي ۽ لذت حاصل ٿيندي.

مگس پيش شور ڏيڻ پر نزد، که اوچوں مگس دست بر سر نه زد

بلڪه ان کان به زياده ان پريشان حال محبت جي ماريل جوهي حال هوندو
جوان جي اڳيان مک به ڀڙڪي جو آواز ڪندي ته اهو مک وانگر هٿ پير
هڻڻ لڳندو. مک جي آواز تي هن کي جذبو ٿي ويندو. ڏسو! مستي جذبي،
پُرجوش حالت جي اهل الله ڪيتري تعريف ڪئي آهي.

فرمايائون عزيزا! ان پاسي ڪوشش ڪيو اها نعمت محبت مستي
عشق الاهي حاصل ڪيو. سوا محبت عشق جي ڪجهه نه آهي. ان
کان سواءِ ترقي محال آهي.

دنيا جون نعمتون ”لا“ يعني ڪجهه نه، فاني آهن. انهن ۾ دل کي نه
ڦاسايو. قوي همت ڪيو.

فرمايائون طريقو نقشبنديه عاليه حضرت سيدنا صديق اکبر
کان جاري آهي.

حضرت صديق اڪبر عليه السلام جي محبت صداقت کي اهورتبو عطا ٿيو جو سڀ کان افضل ٿيو. سندن قصو غار وارو مشهور آهي. هجرت وقت سامان سفر ۽ سواري لاءِ ڏاڇيون، سِر جوڪي ۾ وجهي نڪري باهت و محبت رفيق سفر ٿيا ۽ جيڪو وقت غار ۾ رهڻ ٿيو ته غلام خوراڪ، کاڌو کير ۽ ان سان گڏ ڪافرن جو احوال پهچائيندو رهيو.

ڪتابن ۾ مذڪور آهي ته حضرت رسول ڪريم ﷺ سندن اهڙي محبت ۽ دلي صداقت کي ڏسي ذڪر قلبي جيڪو هن طريقي جو خاص بنياد آهي، کين تعليم عنايت فرمائون. ان وقت، ان خاص عنايت ۽ انعام جي عطا ٿيڻ تي حضرت صديق اڪبر عليه السلام تي لذت ۽ خاص حالت طاري ٿي جو فرمايائون مون کي هڪ عظيم درياءُ نظر اچي ٿو ان ۾ هڪ پيڙي آهي ان تي ملاح چڙهيل آهن ۽ مون کي نهايت سرسبز عمدو باغ جنهن ۾ محل جواهر لعل سون چاندي زمرد وغيره سان جڙيل ۽ نهايت نوراني عظيم الشان تنبو وغيره عجيب نظارا ڏسڻ اچن ٿا. پاڻ ڪريم ﷺ فرمايو اها پيڙي جنهن تي ملاح آهي، فرشتا چڙهيل آهن. اهي محل باغ وغيره بهشت جا آهن. اسان کي الله تعاليٰ ڪفارن کان سلامت رکيو پر جي ڪفار پهچن ها، ان پيڙي ۾ سوار ٿي بهشت ۾ سلامت پهچي وڃن ها.

حضرت صديق اڪبر عليه السلام کان اها نعمت دولت باطني حضرت سلمان فارسي عليه السلام حاصل ڪئي. باوجود جو سهڻي نبي ڪريم ﷺ جي اڪابر اصحابن مان هيو. سندن عمر سؤ سالن کان زياده هئي ۽ سچو پڪو عاشق رسول ﷺ هيو ۽ طلب محبت ۾ مُلڪ به مُلڪ گهمندو ڦرندو رهيو. کيس اهو نبوي اعليٰ ۽ افضل قرب حاصل هيو جو پاڻ ڪريم ﷺ فرمايو آهي ته:

سلمان مناهل البيت ^① سلمان اسان جي اهليت مان آهي. اهو به حضرت صديق اڪبر عليه السلام جي بيعت ٿيو ۽ ان جي بيعت وري حضرت قاسم بن محمد بن ابي بڪر عليه السلام ڪئي. جيڪو وڏو زاهد پرهيزگار، بي نظير عالم هيو. نهايت خائف ۽ وڏو ماهر فقيه هيو. فرمايائون ڏسو اڳئين زماني جي بزرگان دين ۽ ماڻهن جو حرص! جو حضرت سيدنا امام جعفر صادق عليه السلام پنهنجي آبائي اجدادي نعمت فيض برڪات پنهنجي والد ماجد حضرت محمد باقر عليه السلام کان حاصل ڪئي. مگر ان تي قناعت نه ڪيائين ۽ پنهنجي ناني سائين حضرت محمد قاسم عليه السلام جا بيعت ٿيا جو فرمايو اٿن:

① المستدرک علی الصحیحین للحاکم (691/3)

المعجم الكبير للطبراني (10/6) دلائل النبوة للبيهقي (400/3)

معرفة الصحابة لابي نعيم الاصبهاني (283/9)

ولدن ابو بکر مرتين ^①: مونکي ابو بکر صديق بہ پيرا چڻيو آهي. يعني هڪ سندن ڏوهتا ٿين ۽ ٻيو باطني پرورش پنهنجي ناني سائين کان حاصل ڪيائون. هڪ نسبت پنهنجي والد ماجد ۽ ٻي ناني سائين کان جو سندن سيني مبارڪ ۾ بہ درياءَ ڪنا ٿيا. پاڻ مجمع البحرين جا مصداق بڻيا. هڪ طريقہ نقشبنديہ جو ٻيو آبائي حضرت علي ڪرم الله وجهہ الڪريم کان. جيئن هت هيڊ (پل) درياءَ ستلج گهارو اچي ڪنا ٿي سندن درياءَ ۾ پون ٿا. چناب، راوي، اٽڪ درياءَ وغيره اچي وڃن ٿا. اڳتي هڪ درياءَ ٿي وهي ٿو. طريقہ نقشبنديہ وڏو متبرڪ عاليه طريقو آهي. منجهس اويسي فيض بہ آهي. اويسي ان کي چئبو آهي جو بزرگ جي ظاهري حياتي ۾ ملاقات صحبت جي فيضيائي نہ ٿي هجي مگر غائبانہ فيض حاصل ٿئي. جيئن مثنوي شريف ۾ حضرت ابوالحسن خرقاني عليه السلام جو قصو بيان آهي تہ پاڻ حضرت بايزيد بسطامي عليه السلام کان ڪيترا سال پوءِ پيدا ٿيو، مگر حضرت اڳ پيشگوئي فرمائي ويا

① جعفر بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب الهاشمي أبو عبد الله المدني المعروف بالصادق، وأمه أم فروة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر، وأمه أسماء بنت أبي بكر، فلذلك كان يقول: ولدني أبو بكر مرتين. مراعاة الفتاوى شرح مشكاة المصابيح (55/5) سير أعلام النبلاء (255/6) الانتصار للصاحب والأكمل من افتراءات الساموي الضال (76/1)

هئا تہ فلاڻي ملڪ طرف اهڙو شخص پيدا ٿيندو ۽ اسان جي سيني جي نعمت ۽ منصب ولايت اچي حاصل ڪندو. پوءِ ٿيو بہ ائين جو شيخ ابوالحسن عليه السلام سندن مزار شريف تي حاضر ٿي درجہ ڪماليت کي رسيو. حضرت مجدد منور الف ثاني عليه السلام بہ سڀني طريقن جو فيض حاصل ڪيو آهي. پاڻ اول چشتي طريقہ جو فيض سبقاً بہ سبقاً پنهنجي والد مرحوم کان حاصل ڪري، طريقي جي اجازت حاصل ڪيائون. طريقہ سهرورديہ، طريقہ قادريہ، طريقہ ڪبرويہ ۽ آخر ۾ طريقہ نقشبنديہ جو فيض و ڪماليت حضرت باقي بالله عليه السلام کان حاصل ڪيائون ۽ وقت جا مجدد ٿيا. هن طريقي ۾ سڀني جو فيض آهي. حضرت مجدد صاحب فرمايو آهي:

وضع النهاية في البداية

ٻين طريقن جي انتها اسان جي طريقي نقشبندي جي ابتدا ۾ رکائي وئي آهي. ^① يعني طريقي جي منتهي کي جيڪا لذت ۽ محبت انتها

① رسالي مبدا ۽ معاد ۾ امام رباني جا الفاظ مبارڪ هن طرح آهن.

وانظر في اندراج النهاية في البداية نیز شري ميسر
شہر بعد از تحقق این جزیه کار او بسوگ قرار یافت۔

۾ حاصل ٿئي ٿي سا اسان جي طريقه نقشبنديه مجدديه جي ابتدا ۾ رڪي وئي آهي. سالڪ اول ۾ ئي عشق جي چاشني چڪي ٿو ته اڳتي ان لاءِ سلوڪ ڪاهڻ ڪمائڻ آسان ٿي پوي ٿو. اسان جا بزرگ اول ئي قلبي ذڪر ڪرائن ٿا جو طالب جي حياتي اگر وفا نه ڪري انتها کي نه پهچي تاهم محروم نه نه ٿي وڃي ۽ ٻين وٽ مبتدي مٿان موت اچي وڃي ته محروم ٿي ويو جو انهن جي ابتدا ۾ زباني وظائف، محنت، رياضت، فقه ڪشي وغيره آهن آخر ۾ دل ڏاڪر، محبت ۽ لذت حاصل ڪري ٿي ۽ جوش خروش حالت جذبه جي پيدا ٿئي ٿي. اها به عام نه آهي مگر خاص فردن کي نصيب ٿئي ٿي. هت جماعت ۾ ڏسو جن نه محنت رياضت ڪئي بس ذڪر پچڻ سان اها حالت پيدا ٿي وڃي ٿي. چشتي طريقي وارا حالت جذبه جو تمام گهڻو قدر عزت ڪندا آهن.

فرمايائون حافظ محمد زمان صاحب ويٺو آهي ان کان پڇو ته تو ڪهڙي محنت رياضت ڪئي آهي. ٻيا جي فقير ويٺل آهن انهن ڪهڙي ڪوشش مجاهدو ڪيو آهي؟
فرمايائون همت ڪيو مرد خدا جا بطجي وڃو ۽ هن طرف چڱي طرح متوجه ٿي وڃو.

دنيا جي حرص هوس، ناز، نعمت، عياشي کان رخ ڦيري حضرت حق سبحانه و تعاليٰ جي محبت جا شيڊا بطجي وڃو ۽ استعداد پيدا ڪيو. اطاعت باطني ڪيو ته ترقي پذير ٿيو.

فرمايائون اسان جي حضرات جي مهرباني ۽ سخاوت ته ڏسو جو عورتن جو قلب به ذڪر الاهي ۾ جاري، بلڪ سلطان الذاڪر ۽ سارا لطيفا طئي. هڪ عورت ايندي هئي جنهن کي ذڪر سان تمام محبت هوندي هئي. ان جي دل ڏاڪر هئي. مگر ان جو مڙس هن پاسي جو مخالف هوندو هيو. عورت کي ذڪر جذبه جي تمام لذت حاصل هئي ۽ هن جا سڀ لطيفا جاري هوندا هئا. چوندي هئي ته سندس لئون لئون، رڳ، گوشت پوست (ڪل) ۾ ذڪر هلي ٿو. هر وقت محبت ذڪر ۾ مست رهندي هئي. نماز دينداري تي محڪم هئي. ان جو مرد ان جي قريب اچي ته پنهنجي عورت جي ذڪر جي ڪيفيت ۽ ذڪر ڏسي حيران ٿي کيس چوڻ لڳو عجب تنهنجي حال تي! تو تي پير جي وڏي مهرباني ٿيل آهي. مون کي منهنجي پير ڏي پنڌ ڪندي ۽ زباني ذڪر و وظائف ڪندي هيتري عمر گذري وئي آهي مگر اهڙو سڪڻو جو سڪڻو آهيان. دل ڪاري جا ڪاري اتم ڪا لذت نه آهي. سبحان الله! تنهنجي ڪهڙي نه عجيب حالت! آهي تنهنجو پير وڏي فيض وارو آهي.

فرمايائون عزيزو! ڪوشش ڪيو الله تعاليٰ جي محبت حاصل ڪيو. ڏسو دين جو علم پڙهڻ بقدر ضرورت فرض آهي باقي دل مصفا ٿيڻ ۽ الله تعاليٰ جي محبت ۽ معرفت حاصل ڪرڻ هر هڪ لاءِ فرض عين آهي. دنيا ۾ پاڻ کي نه ڦاسايو. دنيا سان دل نه لايو. جنهن ڪم لاءِ دنيا ۾ موڪليا ويا آهيو، ڪوشش ڪري ان کي سرانجام ڪيو.

فرهياڻون ته بزرگن جو فرمان آهي ته انسان جي پيدائش مان
مطلب آهي ته پنهنجي خالق اڪبر سبحانه و تعاليٰ جي محبت
معرفت (سيڻپ) حاصل ڪرڻ پوءِ جنهن اها ڳالهه حاصل ڪئي
ان دنيا ۾ اچي عبديت (ٻانهپ) جو حق ادا ڪيو. ان شخص
پنهنجو اچڻ ۽ حياتي سڃاڻي ڪئي. صد مبارڪ ان شخص لاءِ.
پر جيڪو محبت مولا کان محروم رهيو، اها محبت حاصل نه
ڪيائين ته ان جو دنيا ۾ اچڻ، سڃي حياتي برباد، بي سود. ان
شخص لاءِ ويل برويل آهي.

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

فرهائائون ته فقہ شریف جو مسئلو آهي ته نمازي کان نماز ۾ روئڻ،
 دانھن فرياد، ھاءِ ھوءِ جو آواز وغيره ٿئي ٿو ته ان جي حال کي ڏٺو
 وڃي ته ان جو روئڻ آواز، ھاءِ ھوءِ، دانھن وغيره اگر دوزخ
 جي خوف، جنت جي شوق، الله تعاليٰ جي محبت ڪري ٿين ٿا ته
 نماز صحيح بلڪه اتم اڪمل آهي پر جي دنيا جي مصيبت، ڏک يا
 اولاد، مائٽ وغيره جي ڏک ڪري ٿين ٿا ته نماز فاسد پڇي پئي.^①
 فرهائائون دنيا ۾ وڏي بزرگ بنجڻ جي ضرورت نه آهي جو ظاهر
 دٻڊو، موٽر، بگيون، دربان، خادم، سيچ پلنگ، محلات، بنگلا، باغ
 هجن ۽ نه ڪي ائين آهي ته جنهن وٽ اهي مذڪوره بالا شيون
 هجن ته اهو بزرگ ڪامل آهي. جيئن عام ۽ بي علم ماڻهو انهن
 ڳالهين کي بزرگي جي نشاني سمجهن ٿا ۽ جنهن وٽ اها ظاهري
 زينت زيب هجي ان کي وڏو بزرگ سمجهن ٿا.

١) لَجَأٌ فِي الصَّلَاةِ هِيَ خَوْفُ اللَّهِ لَا يَفْطَحُ الصَّلَاةَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى مَدَحٌ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ { وَيَخْرُونَ لِلْأَذْقَانِ يَسْكُونُ } أَيْ يَخْرُونَ سُجُودًا عَلَى الْوُجُوهِ يَكُونُ وَالْمُرَادُ بِالْأَذْقَانِ الْوُجُوهُ { وَعَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ كُنَّ يُصَلِّي فَيَسْتَسْقِ لِنَصْرِهِ أَرْبَعًا كَارِيزَ الْبَزْجِ مِنْ الْبُكَاءِ } وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ كُنْتُ أَصَلِّي خَلْفَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاةَ لِمَنْ كَانَ وَجْهًا يَقْرَأُ سُورَةَ يُوسُفَ حَتَّى إِذَا بَلَغَ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ سَمِعْتُ نَسِيحَةَ وَأَنَا أَجْرِلُهُمْ هُوَ الْاَزْرِيْزُ عَلَيْهِمَا الْقِدْرُ وَالْبَزْجُ الْقِدْرُ وَإِنْ كَانَ مِنْ وَجْهٍ أَوْ مُصِيبَةٍ فَطَغَى الصَّلَاةُ لِأَنَّ فِيهِ أَظْهَرَ الْجَزَعِ وَالتَّأَثُّبِ

الجوهرة النيرة (1 / 259)

وَلَوْ أَنَّنِي صَلَّيْتُهُ أَوْ بَكَيْتُ وَارْتَفَعْتُ لَمْ أَكُفُّهُ فَإِنَّ كَانَ ذَلِكَ مِنْ ذِكْرِ الْجَنَّةِ أَوْ النَّارِ لَا تَفْسُدُ الصَّلَاةُ وَإِنْ كَانَ مِنْ وَجْهِ أَوْ مُصِيبَةٍ يُفْسِدُهَا

بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع (417/2)

بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع (417/2)

پر اڪثر ماڻهو الله وارن جا سونهان نه آهن.

مولانا سعدي رحمۃ اللہ علیہ گلستان ۾ آندو آهي:

ازیں پیش طائف بودند در جهان بصورت پراگنده

و بمعنی جمع اکنون خلقی اند بظاہر جمع و بدل پراگنده

فرمايائون چڱو سنو ڪاڻڻ، اُچن ڪپڙن ۽ ظاهري نمائش جي اهل

دل کي ضرورت نه آهي. ان جا خواهشمند نه ٿيو. دل وارو گهر

چڱو سنو صفا رکو. جيڪو الله جو گهر آهي. الله جي گهر کي آباد

رکو، پليت نه ڪيو. دنيا جي محبت ڏوندي آهي ان پاڪ گهر ۾ نه

ٽڪايو. دل الله جو عرش آهي، ان جي تعظيم قدر داني ڪيو.

بزرگ جو قول آهي ته دل اهڙي شرف واري وسيع فراخ آهي جو

عرش به دل جي هڪ ڪنڊ ۾ سمائجي سگهي ٿو. عجب ڳالهه آهي

جو الله جي گهر رهڻ جي جاءِ خراب، ويران لڳي پئي هجي. ان

جي صفائي جو خيال ڪوبه نه هجي. الله جي محبت جا طالب

بطجو. دل کي چڱي طرح بهاري ڏئي غير جي محبت، گند ۽ خرابي

کان صفا ڪيو. هڪ پاسي جا ٿيو. ائين نه ٿئي جو هو به شوق ۽ الله

جي طلب جو به شوق. اهو شخص ڪامياب نه ٿيندو. مثنوي واري

فرمايو آهي:

هم خدا خواهی و هم دنیاکی دون، این خیال ست محال است و جنون

الله جو طالب به ٿين ۽ دنيا ڪميٽي جو شوق به دل ۾ رکين. اها ڳالهه

هڪ خيال محال مشڪل بي سود، چريائي آهي. الله جو طالب ٿيڻ

ڪل مسخري نه آهي.

فرمايائون حديث شريف ۾ آهي جو ڪجهه رزق پانهي جو مقسوم

آهي اوتروئي ملڻو آهي. گهٽ وڌ نه ٿيڻو آهي. ^① شوق محبت رکي

يا نه رکي. پوءِ پانهو پريشان ۽ دل ۾ بي جاءِ حرص ٿور کي جو الله

تعالیٰ قرآن شريف ۾ فرمايو آهي:

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ [النار يات: 22]

۽ توهان جو رزق آسمان ۾ آهي ۽ جنهن شيءِ جو اوهان وعدو ڪيا

ويا آهيو.

فرمايائون ته حضرت پيران پير رحمۃ اللہ علیہ فرمايو آهي ته پانهو دنيا ڏي

جيئن رخ ڪري ٿو ان لاءِ سوداءِ رکي ٿو ان جي شوق ۾ پريشان

رهي ٿو ته دنيا ان کان پڄي ٿي. هو پويان پوي ٿو، هو دور رهي ٿي.

① إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ

بِهِ مَكَافِيَهُ يَوْمَ أَرَبَعٍ يَبْزُقُهُ وَأَجَلُهُ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ (صحيح البخاري (152/8))

وَأَنْشَدَنِي أَبُو الْفَوَارِسِ جُنَيْدُ بْنُ أَحْمَدَ الطَّبْرِيُّ:

الْعَبْدُ ذُو ضَجَرٍ وَالرَّبُّ ذُو قَدَرٍ... وَاللَّهُ ذُو دَوْلٍ وَالرِّزْقُ مَقْسُومٌ

وَالْعَزِيدُ أَجْمَعُ فِيمَا اخْتَارَ خَالِقُنَا... وَفِي اخْتِيَارِ سِوَاهُ اللُّومُ وَالشُّومُ

شعب الإيمان (405/1)

اگر ٻانهو سمورو رخ الله ڏي ڪري ۽ دنيا کان پنيرو ٿي پري پڇي ته دنيا از خود ان جي پويان ڊوڙي ٿي. اي طالب تون دنيا کان چڱي طرح رخ ڦيرائي ته الله تعاليٰ ڏي متوجه ٿي.

دنيا تووت پاڻ هلي ايندي.

فرمايائون الله تعاليٰ جي در جا پڪا فرمانبردار بڻجي وڃو. ڪنهن پاسي ڌيان نه هجي.

من له الهول فله الكل جنهن جو رب تنهن جو سڀ.

فرمايائون ڏسو دنيا ڪنهن سان وفا ڪئي آهي؟ جن دنيا جمع ڪئي ۽ شوق محبت ۾ مخمور ۽ مغرور رهيا، تن جي پڇاڙي ڪيئن ٿي! دنيا سندن ڪهڙو حال ڪيو! توهان فرعون، قارون، هامان جو حال نه ٻڌو آهي؟ دنيا انهن جي عاقبت ڪيئن خراب ڪئي. فرمايائون الله وارا دنيا کي ڪجهه نه ڄاڻن، تڏه ته نه ٻڌن. حضرت خواجہ رحمۃ الله عليه فرمايو آهي:

نہیں ملک لاوے، نہیں زال تے ہال دے، ہن غرق وہد تے عال دے۔

فرمايائون حضرت پيران پير غوث الاعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمايو مرادون سڀ الله تعاليٰ جي حوالي ڪري ڏي، جي مرادون مطلب دنيا وارن وٽ موجود هوندا، الله تعاليٰ توکي به ڏيندو. مگر هو زال، مال، دنيا جا طالب سڏيا ويندا، تون الله جو طالب ٿيندين.

حضرت پيران پير رحمۃ الله عليه کان بيماري ۾ آخري وقت سندن وڏي فرزند پڇيو بابا سائين ڇا حال آهي تڪليف ته نه آهي؟ فرمايائون ظاهر عضون کي تڪليف آهي، مگر الحمد للہ باطن با خدا فرحت در فرحت آهي. ضرورت به ان ڳالهه جي آهي.

فرمايائون ساڳي بزرگ جو قول آهي هڪ الله کان گهر تون ان جي طلب رک، سڀ شيءِ تووت موجود ٿيندي جيئن پين کي زالون آهن توکي به زال، گهر، ڪار گذاري راحت افزا سامان اولاد وغيره ٿيندو ته باقي پريشاني ۽ مسئلا دل ۾ چوٽور ڪين.

فرمايائون الله وارا فقط ترقي باطن جي طلب ڪندا آهن ۽ ڪوشش فقط باطن جي ڪندا آهن جو باطن جميعت ۾ با خدا هجي ۽ جيڪو ذکر ڪيو وڃي ٿو ته ذکر مطلوب نه آهي، مطلوب مذڪور يعني الله تعاليٰ آهي. اسان کي الله تعاليٰ ذکر خاص جو عطا ڪيو آهي يعني دل وارو ذکر جنهن کان پيا ماڻهو محروم آهن. پند نامہ ۾ بزرگ فرمايو آهي:

ذکر عامان را بود ذکر زبان، ذکر خاصان باشد از دل بيگان

عام ماڻهن جو ذکر زبان سان هوندو آهي پر خاص پانهن جو ذکر دل وارو هوندو آهي.

فرمايائون محبوب جي نانءُ سان گھڻن شيريني ۽ ميناج حقيقي حاصل ڪيو. محبوب جي ملاقات جو شوق ۽ سوداءِ رکو. ان جي محبت ۾ مستغرق رهو. فقط نالي طور ذڪر نه ڪيو.

فرمايائون مرڻ کان اڳ ڪجهه ڪري وٺو. حياتي مان نفعو حاصل ڪيو. قبرستان ۾ وڃي قبرن جو حال نه ٿا ڏسو جو وقت جا شاهه دارا، سڪندر، حاتم، امير، فقير قبر ۾ مٽي جو دير ٿيا پيا آهن. ماه سال هزار ورهه گذري ويا، دوران ختم ٿي ويا آهن. انهن جي قبرن تي ڪو هلي ڪونه ٿو وڃي. اسان توهان مڙن جو به اهو حال ٿيڻو آهي. سڀني کي اهو سفر پيش اچڻو آهي. ان سفر لاءِ اڳ سامان جي ڪوشش ڪيو. گاڏي تي چڙهي پري وڃڻو آهي. ضرورت جو سامان بسترو، پئسا، ٽڪيٽ وٺي پوءِ گاڏي تي چڙهو آهي. آخرت جي لاءِ به سامان جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

فرمايائون قيامت پري نه آهي، روح نڪتو بس ان لاءِ قيامت اچي وئي ڇو ته قبر ۾ آيو حساب ڪتاب شروع ٿيو. قبر ۾ ئي پهتو حقيقت بهشت دوزخ جي پئجي وڃي ٿي. حديث شريف ۾ آهي:

قبر المؤمن روضة من رياض الجنة^①

مؤمن جي قبر بهشت جي باغن مان هڪ باغ جو ٿڪرو آهي.

① إِنَّمَا الْقَبُورُ رَوْضَةٌ مِنَ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حَفْرَةٌ مِنَ حُفْرِ النَّارِ سنن الترمذی (339/9)

قبر الكافر حفرة من حفر النار ۽ ڪافر جي قبر دوزخ جي کڏن مان هڪ کڏ آهي. بس انسان مٿو ان لاءِ قيامت اچي وئي.

فرمايائون جي نيڪ برگزیده الله جا پيارا پانها آهن جن دنيا ۾ الله تعاليٰ کي راضي رکيو، اُهي اڃا جيئرا آهن. آخرين وقت ۾ هنن کي هي خطاب انعام ايزدي عطا ٿئي ٿو ۽ هن مبارڪ سان سندن بدن مان روح نڪري ٿو ته:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۲۷ اِزْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۲۸
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۲۹ وَاَدْخُلِي جَنَّتِي ۳۰ (الفجر)

اي نفس مطمئنه (آرام ڪيل) فرمانبردار موت تون طرف رب پنهنجي هن حال ۾ جو تون الله تعاليٰ کان راضي آهين الله تعاليٰ تون کان راضي آهي پوءِ داخل ٿي منجهه خاص پانهن منهنجي ۽ داخل ٿي منهنجي بهشت ۾ جيڪا الله جي رضامندي جي آ.

فرمايائون ڏسو الله تعاليٰ جي خاص پيارن پانهن جي عزت شان جو اڃا دنيا تي موجود آهن، انهن لاءِ الله تعاليٰ جي طرفان پيغام، سلام، نياپا اچڻ شروع ٿي وڃن ٿا.

فرمايائون خاص پانهن جي هي نشاني آهي جو انهن جي دل ۾ الله تعاليٰ جي محبت عشق، شريعت جي پابندي هجي ٿي.

اهي نفساني خواهش کان پري، دنيا طرف گهت رغبت، نيڪي جو حرص، الله تعاليٰ جي رضا طلب ڪندا آهن.

حضرت سيدنا عثمان رضي الله عنه جي نظر ڪنهن به قبر تي پوندي هئي ته ڏاڍو رڻندا گريه ڪندا هئا. فرمائيندا هئا ته قبر آخرت جي پهرئين منزل ۽ اها بهشت دوزخ جو فيصلو آهي اگر قبر ۾ آساني فرحت ته اهو آدمي بهشتي ۽ جي تڪليف ۽ عذاب ته دوزخي. ^①

فرمايائون عزيزو! دنيا کي دل نه ڏيو. دنيا جا شوقين نه بڻجو. دل نه ڏيڻ جو اهو مطلب نه آهي ته ڪم ڇڏي ڏئي، ڪو ڌنڌو نه ڪري، هڪ ڪنڊ ۾ يا جهنگل ۾ ماٺ ڪري تنبو مندو ٿي ويهي رهي. هرگز نه اهو مطلب نه آهي. مطلب آهي ته دل دنيا جي محبت کان آزاد ۽ فارغ هجي. دل باخدا هجي.

دست بکار دل بيار: هٿ ڪار سان دل يار سان.

هٿن پيرن سان ڪم ڪار ڪرڻ کان منع نه آهي. دل ۾ دنيا جو حرص ۽ دنيا جي محبت رکڻ ۽ دل ان کي ڏيڻ منع آهي.

① عَنْ هَاشِمٍ، مَوْلَى عُثْمَانَ، قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرِ يَنْبُكِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ لِحْيَتَهُ، فَقِيلَ لَهُ: تَذْكُرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ، وَلَا تَنْبُكِي، وَتَنْبُكِي مِنْ هَذَا؟ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ. فَإِنْ نَجَا مِنْهُ، فَمَا بَعْدَهُ؟ يُسَوِّمُ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ، فَمَا بَعْدَهُ؟ أَشَدُّ مِنْهُ قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ. سنن ابن ماجه (333/5)

فرمايائون بزرگن جو قول آهي ته جنهن جي دل ۾ هرمل جي داڻي جيتري دنيا جي محبت آهي، الله تعاليٰ جي معرفت ان تي حرام آهي.

عجب ان شخص تي آهي جو الله جو عاشق به سڏائي ۽ دنيا جي شوق خواهش سان دل پريل اٿس. ڪوشش ڪريو، غير جي محبت دل ۾ نه ٽڪايو. دل کي بهاري ڏئي صاف رکيو ۽ دنيا جو ڪم دين جي ڪم تي مقدم (اڳي) نه رکيو. جوان مرد بڻجو، دنيا جي ڪمن ۾ ڦاٿل دين ۽ الله جي محبت کان بي خبر آهن، اُهي مرد نه، اُهي بيوقوف ۽ ڪم عقل آهن.

فرمايائون الله تعاليٰ عقل کي پيدا ڪيو. ان کي سؤ (100) حصا ڪيو. نوانوي حصا حضرت نبي ڪريم ﷺ کي عطا ڪيائين. ان هڪ حصي کي وري سؤ حصا ڪيائين. نوانوي حصا انبياءِ عليهم السلام کي عطا ڪيائين باقي هڪ حصي کي ڏهه حصا ڪيائين. ٽو حصا ولين کي عطا ڪيائين باقي هڪ حصو تمام مخلوق کي ڏنو ويو. ^① فرمايائون ته هاڻي ڏسو ساري دنيا جو مرشد ۽ رهبر جنهن کي ساري دنيا کان وڌيڪ عقل عطا ڪيو ويو. اهو محبوب پنهنجي پاڪ زبان مان ڇا فرمائي رهيو آهي؟

① عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَفَعَهُ: "أَفْضَلُ النَّاسِ أَفْضَلُ النَّاسِ". قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: وَذَلِكَ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. المطالب العالیة بزوائد المسانید الثمانية (717/13)

اهو ڪهڙي التجا ۽ دعا الله تعاليٰ کان گهري ٿو.

اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مُسْكِينًا، وَأَمِتْنِي مُسْكِينًا،

وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ.^①

اي الله تعاليٰ مونکي مسڪين ڪري جيار يعني حياتي مسڪيني ۾ گذري ۽ مسڪيني حالت ۾ مار ۽ قيامت جي ڏينهن مونکي مسڪينن جي ٽولي ۾ اٿار.

پاڻ دنيا جانا ز نعمتون، محل باغ بنگلا طلب ڪونه ڪيائون. اسان کي وري سوداء ۽ پریشاني ئي دنيا جي آهي. عياشي، خوش نمائي ۽ دنيا جي لذتن جا شوق دل ۾ دامنگير آهن.

فرمايائون اسان ماڻهن تي امتحان ڪونهي. ڪنهن قسم جي تڪليف ڪانهي. رب ڪشادي روزي ڏني آهي. هڪ حاجي صاحب مون سان سندس ذاتي مشاهدي جي ڳالهه ڪئي ته سفر ۾ ان ڏٺو ته انن يا جانورن کي جيڪو اُن داڻو ڪارايو ويندو آهي. هڪ اٺ ليڏو ٿا لاٿا جن ۾ اندر اُن جا داڻا هئا. هڪ بدو سڃائي ۽ بڪ جي سبب ليڏو ٿن مان اُن ڪڍي صفا ڪري، ان جي لپ ٽڪي کائي ڇڏي. اهڙي مفلسي تنگدستي ڏسي مون کي تمام حيرت ۽ رحم آيو.

فرمايائون اسان ماڻهو طرحين طرحين جون نعمتون، لذت ڪاڌن سان پيٽ پري ٿا کائون. نهايت رزق ڪشادور رب ڏئي ڇڏيو آهي. هڪ حاجيائي عورت ڳالهه ڪئي ته اسان سفر ۾ هئاسون. رستي ۾ اسان بدوي سڳورا ڏٺا. انهن کي اهڙي مفلسي سڃائي ڏني سين جو بدن ڍڪڻ لاءِ پورو ڪپڙو ڪونه هين. وڏيون چوڪريون قريب بلوغت جي انهن کي به پورا بدن ڍڪڻ جا ڪپڙا ڪونه هئا. مردن عورتن جي اها مسڪيني واري حالت ڏسي تمام گهڻو رحم آيو ۽ مون کي سخت روئڻ آيو. اگر مان خود مختيار هجان ها ۽ مرد جو خوف نه هجي ها ته حج وارا سڀ پئسا انهن کي خيرات ڏئي واپس موٽي اچان ها.

فرمايائون ٻين حاجين بيان ڪيو ته اسان ٻه سنگتي پياده سفر ۾ وياسون ٿي. واٽ تي بڪ تمام هلاڪ ڪيو. هڪ سنگتي تمام لاچار ٿي پيو. ايتري ۾ هڪ عورت هلي آئي ۽ ضعيفي ڏسي حال پڇيائين. مان پيٽ تي هٿ رکي بڪ جو اشارو ڪيو. هو ۽ اسان ٻنهي کي وٺي وئي. ڪجهه وقت بعد ان جو مرد آيو ان سان حال احوال ڪيائين. جنهن دنبو ڪئو. هن هڪ گوشت جي ران کڻي ڏوئي باهه تي رڌي پچائي ڏنائين. اسان خيال ڪيو ته اتو يا پڪل ماني ملندي.

هنن چيو ته اٿو اُن وغيره ڪجهه به موجود نه آهي بس اهو دنبو هو جو توهان بڪايل مسافر هيو. مهمانن جي خاطر ان کي ڪُنوسون جو توهان به رج ڪري ڪاٿو ۽ اسان جو عيال به بڪايل آهي اهي به ڪاٿن. قهرمايائون ڏسو ڪيتري مسڪيني بلڪه تنگدستي وري سخا مهمان نوازي ڏسو! اسان تي ڪهڙو امتحان تڪليف آهي جيڪو ڏاڍو غريب هوندو ان کي به گهڻو سامان ڪپڙو رليون ۽ ان ڪاٿن لاءِ چڱو رکيل هوندو. آسودن جو حال نه پڇو ان هوندي به رزق جي پريشاني رات ڏينهن سوداءِ آهي.

قهرمايائون رزق جي ڳڻتي نه ڪيو، رزق هر حال ۾ الله تعاليٰ ڏيندو جو قرآن شريف ۾ الله تعاليٰ فرمايو:

وَمَا يَذَّبُهَا فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا (هود: 6)

جا به ساهه واري چرندڙ شيءِ زمين تي موجود آهي ان جو رزق مون الله تي آهي. الله تعاليٰ اهو ڏمو پاڻ تي ڪنئون آهي.

پوءِ اسان ڇا لاءِ پريشاني ۾ فڪر ۾ ٿا رهون.

قهرمايائون سيد هجي يا قريشي، خواهه مولوي هجي يا مخدوم، هر ڪنهن لاءِ الله تعاليٰ جي محبت حاصل ڪرڻ ۽ پير ڪامل وٺڻ ضروري آهي. مگر افسوس جو گهڻا ماڻهو پنهنجي وڏائي سبب ان نعمت جي حصول کان محروم آهن.

هن عاجز جا پير حضرت سائين الله ڪلهي وروحي هي بيت پڙهندا هيا.

خودي تڪبر ٽرائي گهر مٿي، سيد ملامصر،

وڏا وڏا پ ڪهاون وڏا ڳوٺي وٺو.

يعني تڪبر وڏائي انهن تن گهرن کي هلاڪ ۽ نقصان ڏنو جو انهن پاڻ کي پلو جڳ کان سمجهيائون جنهنڪري جيڪو اصلي حقيقي وڏو اهو وساريائون. سيد صاحب کي اهو غرور وڏائي ته مان آل رسول آهيان. زياده عزت تعظيم وارو آهيان. مولوي صاحب کي اهو خيال ته مان علم وارو آهيان عالم ۽ فاضل وغيره آهيان.

قهرمايائون ته اڳ جيترا بزرگ سادات عظام اهل بيت ڪرام رضوان الله عليهم اجمعين ٿي گذريا آهن، سڀ عالم هيا جاهل نه هيا. فيوض برڪات الاهي عالي گهراڻي مان جاري ٿيو ۽ اڄڪلهه وري ڏسو مذهبي اڳواڻ اڪثر شيعا کي رافضي کي پنگنوش کي حق نوش. انهن جي اها حالت تڏهن ٿي آهي جو اهي ٻين بزرگن وٽ تعليم سلوڪ لاءِ هلي نه ويا. ڪنهن اهل الله جي اڳيان گوڏا ڪوڙي نعمت حاصل نه ڪيائون. بي علم رهي بد عقيده ۽ بد مذهب ٿي ويا.

قهرمايائون اول زماني ۾ اها حالت ۽ عار نه هيو.

حضرت امام جعفر صادق عليه السلام پنهنجي والد ماجد کان به فيض حاصل ڪيو ۽ پنهنجي ناني سائين جو بيعت به ٿيو. حضرت پيران پير محبوب سبحاني عليه السلام چار پير ورتا. اڄوڪي رسمي پيرن جو حال ڏسو پاڻ به خالي ۽ خلق کي به محروم گمراه ڪيون ويٺا آهن. بس بابي سائين جو پتڪو مٿي کي ويڙهيو ويو ته ڪامل ولي بڻجي ويو ڇا؟ جاهل مريد وري چون سائين پيءُ ڏاڏي کان قدم سائين وارن لنگهائي ڏنو آهي. سائين جو حال ڇڄ ته نماز به ڪونه پڙهي. هاڻي اهو نمونو آهي بي علمي ۽ بي عملي جو.

هڪ عورت ڪنهن اعليٰ گهراڻي جي هت آئي. ان کي چيائون نماز پڙهه. بس ڪاوڙ لڳي ويس. نماز ڇا جي؟ نماز اسان جي گهر ۾ لٿي. اسان نماز ڇو پڙهون؟ بس اهي پڙهي ويا. لاهول ولا قوة الا بالله. حضرت رسول ڪريم محبوب رب العالمين عليه افضل الصلوة پنهنجي نياڻي پاڪ لخت جگر کي هي فرمان ڪن ٿا:

يا فاطمة اعملي اعملي اعملي^①

① اتقى الله يا فاطمة وأدري فريضة ربك واعمل عمل أهل بيك سنن أبي داود (110/3)

يا فاطمة بنت محمد اشترى أنفُسكم من الله لا أملك لكم من الله شيئاً سلاكي من مالي ما شئتما صحيح البخاري (224/4)

يا فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم، اعلمي لله خيراً مسند البزار (445/1)

اي فاطمه عمل تي زور پير، عمل ڪر عمل ڪر.

ڏسو جنهن بي بي سائين جو هي شان مرتبو جو بهشت جي عورت جي سردار^① ان لاءِ ته وري وري اهو تاڪيد ته عمل تي زور.

فرمايائون: هر قوم ۽ هر ذات واري لاءِ واجب آهي ته تلاش ڪري اها باطني نعمت حاصل ڪن. اهي هن نعمت جا زياده حقدار آهن.

فرمايائون مولوين جو معاملو به ائين آهي. هنن کي عزت پرستي زياده آهي ۽ الله وارن جي صحبت اختيار نه ٿا ڪن ۽ بعض اهل الله جا منڪر آهن.

فرمايائون مولوي علم جي غرور ۾ اڪثر محروم آهن حالانڪ هنن کي زياده زيب ڏئي ٿو ته هي نعمت حاصل ڪن.

فرمايائون بعض مولوين ۾ حسد عناد گهڻو آهي.

حضرت پيران پير محبوب سبحاني عليه السلام جيڪو سڄي دنيا ۾ مشهور ڪامل ولي الله آهي. صاحب ڪثير ڪرامات آهي جنهن کي هندو

وغيره مذهب وارا به مڃن ٿا. ته وري سندن هم زمان مولوين مان ڪن مٿن ڪفر جي فتويٰ ڏني هئي.

يا فاطمة أماً رَحْمَةً أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ أَوْ سَيِّدَةَ نِسَاءِ هَذِهِ الْأُمَّةِ

صحيح مسلم (142/7)

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمۃ اللہ علیہ لکيو آهي. ڏسو اهڙي فيض
ڪرامت جي سج، وقت جي غوث خلاف به فتويٰ ڏنائون. فتويٰ ڏيڻ
وارو به اهو جيد ۽ زبردست عالم هيو. هيڏانهن انڪار ولايت جو
هوڏانهن وري هڪ ڪتاب ٺاهيو اٿس. ان ۾ ولين جا قصا ۽ تعريف
ڪئي اٿس. اهو خاص ڪتاب کي رونق ڏيڻ لاءِ ته مقبول عام ٿئي
ماڻهو نفرت نه ڪن.

فرمايائون ڊيره نواب ۾ هڪ وڏو عالم هيو، بزرگن کي گاريون ڏيندو
هو. سرڪار مان پگهار ملندو هئس پڙهائيندو هيو. اول خواجه غلام
فريد صاحب رحمۃ اللہ علیہ جو مريد هيو پوءِ گمراه ٿيو.

هي عاجز ان مولوي وٽ پڙهڻ ويو. حضرت والد ماجد مرحوم خبر
ٻڌي رنج ٿيا ۽ ڊيره آيا. پاڻ منع ڪيائون، پيا مدرسا عالم ٿورا آهن
چا. فرمايائين اتي هرگز نه پڙهو. بدمذهب خراب عقيدة مولوي وٽ
پڙهڻ کان ماڻهو جاهل چڱو آهي.

فرمايائون والد ماجد رحمۃ الله عليه ان مولوي سان سوال جواب ڪيا.
مولوي چيو ته مشنوي شريف واري جنهن وقت هي بيت ٺاهيو آهي:

اولياءِ اطفال حق اندای پسر

ان وقت ڪافر هيو ايمان نه هئس. حضرت والد ماجد مرحوم جواب
ڏنس ته ائين ته حديث شريف مان ثابت آهي.

بزرگ جي ڪهڙي غلطي؟^①

حضرت والد ماجد رحمۃ الله عليه کي تمام غصو آيو ۽ ارادو ڪيائون
ته مولوي تي ڪيس ڪيو وڃي. ٻين مولوين سان صلاح ڪيائون،
انهن مشورو ڏنو ته توهان ضلعي ملتان جا مسافر آهيو. حاڪم اهڙا
نيڪ دل نه آهن. ڪافي عرصي کان پوءِ هي عاجز علم کان فارغ ٿيو
۽ حضرت صاحب رحمۃ اللہ علیہ تبليغ لاءِ مقرر فرمايو گهمندي ڦرندي اتي
ويڻ ٿيو. مولوي غوث بخش صاحب چيو ته اهل الله جي دشمن
ولين جي منڪر جو خاتمو ڏسو ڪيئن ٿو ٿئي جو اهو مولوي نظام
الدين ابتر بچڙي حال ۾ آهي. وٽس جيڪي شاگرد پڙهيا تن کي به
پاڻ سان بدعقيدة ڪيائين. هن وقت ۾ هي حالت اٿس جو حاجت
ڪري اها منهن کي ملي ٿو. اهڙي خرابي ٿي اٿس. هڪ ڪوئيءَ ۾
پيو آهي ته ڪو اچيس نه وڃيس. پٽ نه اچنس. سندس پائتيو
موجود آهي ان کان بچ.

فرمايائون ڏسو الله وارن جي گلا ۽ دشمني جو پڇاڙي ۾ ڪهڙو
نتيجو نڪري ٿو!

① لعل شيخنا الڪريم اشار الي الحديث الشريف الذي اخرج به البيهقي في شعب الايمان:

اَللّٰهُ عِيَالُ اللّٰهِ، وَ اَحَبُّ الْعِيَادِ اِلَى اللّٰهِ اَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

شعب الايمان (521/9) والبزار في مسنده عن انس رضي الله عنه مسند البزار (332/13)

بزرگن فرمايو آهي ته:

چون خداخواهد که پرده کس درد، ميلش اندر طعنہ پاڪان زند

يعني جڏهن الله تعاليٰ ڪنهن شخص جو پردو اگهاڙو ڪرڻ چاهيندو آهي ۽ ان کي خوار ڪندو آهي ته ان شخص جو لاڙو ۽ ڪم الله وارن جي طعنہ زني، گلا ڪرڻ ٿيندو آهي. الله تعاليٰ ان ذلت کان بچائي.

فرمايائون عزيزو! وقت نه ويو آهي، استقامت ڪيو. الله تعاليٰ جي محبت حاصل ڪيو. ان محبت مٿان زال ٻار مال گهر قربان ڪيو. سڀ ڪجهه ان جي حوالي ڪري نجا ان جا ٿي رهو. هت اچو ته پڻ جو انتظار نه رکو. دل جي فرحت سان رهو. فڪر نه ڪيو. هت سودو دست بدست آهي.

هت اسان جي حضرات پيران ڪبار رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين جي خاص عنايت آهي. ڪو شخص صدق محبت يقين رکي اچي ڏسي ڪم ڇا ٿو ٿئي؟ اسان جا پيران ڪبار رحمة الله عليهم محنت رياضت جي عيوض پير جي محبت صحبت جو تاڪيد ۽ مدار رکيو آهي. جتي سالن جا سال پورهيا ڪيا وڃن ٿا، هت ڪجهه وقت نه ڪري ڏسي.

فرمايائون هن عاجز جي چوڻ موجب ازروءِ محبت اخلاص هڪ ماه حُب پير سان ذڪر مراقبو ڪري ڏسي ته ڪم ڇا ٿو بڻجي.

فرمايائون ازروءِ فخر نه ليڪن بزرگن جي خاص عنايت ۽ نوازش آهي جو جيڪو به صدق محبت رکي ايندو اسان جي دعويٰ آهي ته ڪڏهن خالي نه ويندو. حسب محبت فائدو حاصل ڪري ويندو. اسان اهي لفظ نه ٿا چئون مگر اسان کي ان ڳالهه جو تجربو آهي. حالانڪه ٻي جاءِ ائين ڪم نه آهي.

فرمايائون اسان کي اول وقت ۾ سنڌ جي سفر ۾ هڪ ٻيڙو شخص ڪنهن بزرگ جو مريد مليو. حال مان معلوم ٿيو ته سڄي رات مراقبو، ڏينهن به مراقبي ۾ اڪثر وقت مراقبي ۾. پنجويهه يا ٽيهه سال برابر رات ڏينهن اها محنت ڪيائين. قلب جو حال پڇيو ويو. چيائين ٿورو ٿورو پتو لڳي ٿو. ڏسو محنت، استقامت، صداقت.

فرمايائون اهڙو محنتي هت اچي ڏسي ته باطني ڇا ڪم ٿو بڻجي. فرمايائون آفرين ان شخص جي محنت، صداقت، يقين تي علم وارو به نه هو. پر جنهن جاءِ تي ڪثير فائدو آهي ته وري اتي محبت ۽ صداقت به گهٽ!

فرمايائون هي جاءِ عاشق آباد شريف جهنگل، ٻوٽا، ريت جا دڙا هئا. هي ڪچي زمين هموار صاف ڪري هي مسجد ٺهي.

جايون جُڙيون. اسان فقير مفلسن ماڻهن جو ڪير سونهون بڻي. الحمد لله الله تعاليٰ جو خاص احسان انهن حضراتن جي خاص مهرباني هن غير آباد جاءِ تي عالم، مولوي، قريشي، سادات، حافظ نيڪ متقي لوڪ دور دراز پنڌ ڪري اچي رهيا آهن. اها سڀ هن اسم مبارڪ جي برڪت آهي جو الله تعاليٰ فرمايو آهي:

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ (محمد: 38)

الله غني آهي ۽ اوهان محتاج آهيو.

ته جيڪو الله جو ذڪر سندس اسم ذات جو گهڻو ڀيرو ڪندو آهي اهو به غني ٿي ويندو. ڏسو هت ڪنهن قسم جو چنڊو سوال يا اڳاڙي وغيره نه آهي. الحمد لله ڪابه پرواهه نه ٿي ڪا محتاجي آهي. الله جي نانءِ مبارڪ جي اها برڪت ۽ تاثير آهي جو دل کي غني ڪري ٿو. سوال نه ڪرڻ، طمع ڌرو به نه رکڻ، اها دل جي غني ٿيڻ جي نشاني آهي. دنيا ان جي آڏو ڪجهه شيءِ نه آهي. سڀ حاجتون ان جون از خود پوريون ٿينديون. ڪو ائين ڪري ته ڏسي ڊگهو ميعاد نه آهي. ڪو شخص هڪ ماه لڳو لڳ ڪري ڏسي ڇا فائدو ظاهر ٿو ٿئي.

فرمايائون سنڌ جو هڪ شخص دريا خان نالي آيو. چيائين ته مان پڪو يقين رکي آيو آهيان جيتر فائدو نه ٿيندو ڳوٺ اصل نه ويندس.

مون تي مهرباني ٿئي. اسان چيس هڪ هفتو تون شامل ره. جيئن عاجز سمجهاڻي ڏيندو رهي تيئن ڪر پوءِ فائدو ڏس. هر وقت سامهون مراقبو ڪر. هڪ هفتو لڳو لڳ اها ڪوشش ڪر. اڃا به ڏينهن مس گذريا ته ميان دريا خان چيو سائين موڪل ملي جو پار ننڍا آهن تن جو انتظار آهي ۽ عزيز به اچي نڪتو ته دريا خان جو انتظار آهي ته الائي ڪاڏي ويو، ڪيئن ٿيو. ان ڳوٺ ۾ دعوت ٿي. ماڻهو چون پيا سائين دريا خان سڌري ها ته سارو ڳوٺ ذڪر پڇي ها. اسان چيو ته دريا خان جو پنهنجو ڏوهه قصور آهي. اسان جي چوڻ موجب ڪري ها پوءِ فائدو نه ٿئيس ها ته شڪايت ڪري ها.

فرمايائون اڳئين وقت ۾ الله جي طالبن ۾ استقامت هوندي هئي الله وارن جي در تي پيا هوندا هئا. دنيا جا لڳ لاڳاپا ۽ تعلقات ڇڏي بزرگن جي لنگر جي خدمت ۾ عمر صرف ڪندا هئا نه ڇڏيندا هئا. حضرت خواجه معين الدين اجميري رحمته الله عليه خواجه محمد عثمان هاروني رحمته الله عليه وٽ ويا. بزرگن جي بي پرواهي ڏسو سال تائين برابر ساڻس ڳالهايائون به نه. سال کان بعد پڇيائونس نالو ڇا اٿئي ڪٿان آيو آهين؟ حضرت معين الدين رحمته الله عليه به فقط سوال جو جواب ڏنو فلاڻي جاءِ. وري سال کان پوءِ پڇيائون ڪٿي ويندين؟ جواب ۾ عرض ڪيائون هت توهان جي حضور ۾ آيو آهيان.

وري ٽئين سال پڇيائونس ڇا لاءِ آيو آهين؟ عرض ڪيائين قربان تيان الله الله پڇڻ آيو آهيان. بزرگ کيس خلاصي جاءِ ۾ وٺي يڪ نظر ڪري توجه ڏئي ڪم انجو بڻائي ڇڏيائون. پيا مريد جن کي سال ٿي ويا هئا تن دانهن شڪايت ڪئي اسان کي هيترو عرصو ٿيو آهي! پاڻ فرمايائون ته هُنَ جو ادب، صدق، يقين ڏسو جو ٽي سال لنگر جي ڪار خدمت ڪندو رهيو. صبر ۾ رهيو جو سوال پڇيو ويو فقط ان جو جواب ڏنائين، زياده گفتگو نه ڪيائين. اڃا به اهڙي شخص تي مهرباني نه ڪئي وڃي.

فرمايائون حضرت خواجه محمد عثمان رحمته الله عليه جو مشهور قصو آهي ته هڪ عورت سندن مريد بڻائي هئي. ان کي اولاد ڪونه هو. وقت بوقت اولاد لاءِ عرض ڪندي هئي. هڪ دفعي پير کي طعنو هنياين ته پير ڏئيسين تنهنجي پيري. ساري عمر دانهن ڪندي رهيس. هڪ پٽ به نه وٺي ڏني. بزرگ فرمايو ته مان دعا گهري آهي مگر اولاد لکيل ڪونهي. عورت چيس تنهنجي اها پڇندي آهي جو اها هڪ پٽ جي دعا به تنهنجي منظور نه ٿي. ان عورت جي گفتگو تي بزرگ تي مستي، ناز جي حالت وارد ٿي. الله تعاليٰ کي عرض ڪيائين ٻيڙي کي اولاد ٿئي. فرمان ٿيس ته ان لاءِ لکيل ڪونه آهي. عرض ڪيائين لکيل نه آهي تون قادر آهين لک.

اولاد ضرور ٿئي، نفي ٿيندي رهي. بزرگ چيو ته هڪ ڳالهه به نه مڃي. مريدن کي چيائون ته اسان وڃون ٿا جڳيو پاڻي دُواري ٽڪاڻي ۾ بتن جي پوڄا ڪرڻ لاءِ. مريد حيران ٿي توبه توبه ڪري گهر وطن روانا ٿيا ته ڏسو پير هيڏو بزرگ مُرتد ٿي ويو. بزرگ سڌو ٽڪاڻي جي در تي وڃي بيٺو. پٺ تي نظر ڪيائين هڪ حضرت معين الدين رحمته الله عليه پويان موجود هيو. پاڻ پڇيائون باقي جماعت؟ عرض ڪيائين اهي پنهنجي پنهنجي گهر روانا ٿي ويا. پڇيائون تون ڪاڏي؟ عرض ڪيائون جاڏي توهان. بزرگ چيو مان ته بت خاني ۾ ٿو وڃان. عرض ڪيائين جيڪو توهان جو مذهب منهنجو به اهو مذهب آهي. جاڏي اوهان اوڏهن مان. بزرگ اندر داخل ٿيا. ناڪر بت پرست ڏاڍا خوش ٿيا. عزت ڪيائون. دراصل ناز هيو جو عشق جي محبت جي ناز کان غلبه حال ڪري ناز پيدا ٿيو. بزرگ ويهي مناجات ڪئي. حڪم آيو قلم تنهنجي هٿ ۾ آهي. بزرگ هڪ عيوض ست لکيا. هڪ هيو جماعت جو امتحان. پوءِ پاڻ واپس آيا، خانقاه خالي هئي. بزرگ فرمايو ته مون کي ستر ماڻهن جي امانت سپرد هئي جو انهن جي حوالي ڪرڻي هئي. هاڻي اهي سموريون مان تنهنجي حوالي ٿو ڪيان.

چوٿو ذاتي پير راڪردی قبول، هم خداور ذاتش آمد هم رسول

يعني جي تون پير جي ذات جي محبت ۽ اطاعت کي اختيار ڪيو آهي ته الله تعاليٰ ۽ حضرت رسول عليه افضل الصلوة جي محبت اطاعت سڀ ان ۾ اچي وئي ڇو ته پير به الله ۽ رسول ﷺ جي محبت، اطاعت جي تعليم ٿو ڏئي. ائين ڪونه ٿو چوي مون کي خدا رسول ڪري مڃو.

فرمايائون ڏسو حضرت معين الدين رحمه الله عليه کي پير جي محبت ڪهڙو نه فائدو ڏنو جو ستر وٺي جي نعمت بنا محنت هڪ جاءِ ملي ويس. حضرت معين الدين رحمه الله عليه کي فرمان ٿيو ته هندستان اجمير وڃ اتي ڪفر جو زور آهي، تبليغ ڪيو. پاڻ اتي آيا. صفا ڪفر جي اندازي. فقيرن جو ڪير سونهو بڻجي. اتي جي ماڻهن کي سُروڊن سان تمام محبت هئي. سرود سارنگيون وڃرائي مخلوق جمع ڪيائون. تان جو راجا وغيره سڀ ٻڌڻ ڏسڻ آيا. بزرگ سڀني تي نظر توجه جي ڪئي، الله جي ضرب هنئي. ساري مخلوق ۾ جوش وجد شورش الله الله جو شور ٿي ويو. سڀ ڪلمو پڙهي مسلمان ٿيا. بتن جي ڪثرت هئي انهن کي دليل ڪري پڇي پوري جايون فقيرن جي لاءِ ٺاهيون ويون.

فرمايائون اڳئين وقت بزرگن ۾ بي پرواهي هوندي هئي. اڄ جي ائين ڪيو وڃي ڪو سونهون ڪونه بڻجي.

فرمايائون حضرت شيخ شبلي رحمته الله عليه وٽ جيڪو ماڻهو ايندو هو ته ان کي ڏنڊا ڪڍي ڪٽيندو هو يا تمام ڏکڻي سخت ڪم ۾ لائيندو هو. ته جيئن الله جي طالبن جي آزمائش ٿئي.

حضرت شيخ شبلي رحمته الله عليه جي شروع ۾ هيءَ حالت هئي جو ڪنڊ ساڻ هوندي هيس جيڪو الله چوندو هو ته لپ پري ان کي وات ۾ وجهندو هو. جو به شخص ننڍو وڏو زبان سان الله چوي ته سندس وات ۾ ڪنڊ وجهندو هيو. ڪجهه وقت تائين اها حالت رهي پوءِ وري بدلجي هيءَ حالت پيدا ٿي جيڪو الله چوي، ڏنڊو ساڻ هن کي زور سان وهائي ڪڍي. بس جنهن الله چيو سڌو ان جي مٿان ڏنڊي جون ڪڍا. ماڻهو عجب ۾ پيا هي ڇا آهي؟ اول هوءَ ڳالهه وري هي معاملو! نيٺ ڪانئن حقيقت پڇي وئي. فرمايائون اول الله جي نالي وٺندڙ کي ڪنڊ ٿي ڪارائيم اهو مقام محبت جو هيو. جو ڪير نالو وٺي پيو دل کي لذت خوشي ٿي آئي انڪري محبوب جو نانءُ وٺندڙ کي ڪنڊ ٿي ڪارائيم. پوءِ هيءَ وري مقام غيرت جو آهي. محبت ۾ غيرت پيدا ٿيندي آهي ته منهنجي محبوب منهنجي دوست جو پيا نالو چو وٺن. نالو وٺان ته مان وٺان.

فرمايائون حضرت صاحب جن کي سنڌ ۾ دعوت هجي. ماڻهو شهر جا ملازم گهڻا ڪنا هجن.

فقير امام الدين صاحب پنجابي ان تي اها حالت هجي هت ۾ لٺ
ڪٽي بيٺو هيو چوڻ لڳو الله الله جو نالو ڪوبه نه وٺي جيڪو وٺندو
هي ڏنڊو ان کي سر تي هڻندس. هڪ شخص ڪيو الله. تنهن کي
پري لٺ هڻي ورتائين. وري پئي ڪيو الله. ان سان به اهو حال
ڪيائين. بس جماعت ۾ چپ ماٺ ٿي وئي. چوڻ لڳو وٺي ڪو نالو
ته ان جي خبر لاهان. خوف کان ڪوئي نه ڪڍي. لٺ ڪلهي تي
مستي ۽ جذبي جي حالت ۾ پيچي ڊوڙي پيو. حضرت جن کي چوي
پيو قريشي ڏٺي پنهنجي جماعت جي عاشقن جو حال. هڪ ڏنڊو
لڳو آهي ته خوف کان ماٺ ٿي وئي. واهه جو هي عاشق الله جا آهن.
عاشقن جي خبر پئجي وئي.
وري پي مجلس ۾ حضرت صاحب جن جي سامهون ٿي ويٺو.
حضرت صاحب جماعت ڏي هيڏي هوڏي ڏٺو. چوڻ لڳو تون ٻين
ڏي ڇو ٿو ڏسين؟ صرف مون ڏي ڏس. حضرت صاحب وري
جماعت ڏي نظر ڪن ته مستي ٿي وييس ته توکي جو مان چوان ٿو
ٻين ڏي ڇو ٿو ڏسين مون ڏي ڏس. حضرت فرمايو ٻين جو به حق
آهي. فقير پنهنجا گوڏا حضرت صاحب جي گوڏن مبارڪ تي رکي
اڪين مبارڪ تي هٿ رکيا. تون ٻين ڏي ڇو ٿو ڏسين.

حضرت صاحب رحمه الله عليه پاڻ جهلي نه سگهيا پوئتي هلي آيا.
فقير جا پئي هٿ اڪين تي. هن عاجز کي ڏاڍو غصو آيو مگر
حضرت صاحب آگر جو اشارو ڪيو خبردار ڪوبه هن جو نالو نه
وٺي هي معذور آهي. اها حالت ڏسي مون کي به جذبو ٿي ويو.
فرمايائون مون کي ڪڏهن ڪل جو جذبو ٿيندو هيو. امام الدين
چوڻ لڳو مولوي نه ڪل. مون کي ڪل، پنهنجي وس هجي ها ته
جهليان. هئي جذبه مستي جي حالت. امام الدين روڪڻ لڳو.
فرمايائون مون کي به جذبي جي مستي هئي. اوائل وقت ۾ ڏاڍو
مستي جو جذبو ٿيندو هيو جو بعض وقت سر تي دستار بت تي
پهراڻ به ڪونه هوندو هيو. فقط چادر ٻڌل هوندي هئي. جذبه مستي
جي حالت ۾ نچندو، غزل تعريف پڙهندو هئس. فقير امام الدين
کان زور ۾ به زياده هئس. جيئن آيو وٽ ڏٺي هيٺان ڪيومانس.
خدا جي قدرت فقير امام الدين جو جذبو ان وقت ٿئي ويو ۽ هيٺان
دانهون ڪرڻ لڳو. مولوي صاحب خدا جي نالي ڇڏ ته حضرت
صاحب عليه السلام فرمايو ته توهان ڏٺو آهي ته فقير امام الدين ڪهڙو نه
تمام اديب محبت وارو آهي جو هميشه دور هڪ پاسي ويهندو آهي
۽ روبرو ڪجهه ڳالهائي به نه سگهندو آهي. هميشه ماٺ ۾ رهندو
آهي مگر اها جذبي مستي جي حالت هئي.

فرهايائون امام الدين تي اهو غيرت جو مقام آهي جو غلبه محبت عشق کان پيدا ٿيندو آهي اهو ان ۾ معذور آهي.

فرهايائون امام الدين ڪجهه وقت اچڻ ۾ دير ڪئي عرس شريف جي موقعي تي آيو. هن عاجز کائس پڇيو ڇو دير ڪئي اٿو؟ چيائين دڪان ڪڍيو هيم ان ۾ ڦاٿل هئس. دڪان جي پيدائش ڏاڍي چڱي هئي. نفس صلاح ڏني ته غريب ماڻهو آهين دڪان جي پيدائش ڏاڍي چڱي آهي. عرس شريف تي ويندين ته دڪان رلي ويندو. خيال ڪيم ته نيڪي جي پاسي کان محروم ٿو ڪرين دڪان دنيا جي محبت ڪري عرس شريف کان محروم رهان ٿو. بس ڪٿي نيلا ڪيم. پئسا جي چار ٿيا قرضدارن کي ڏئي روانو ٿيس. نفس کي سزا ڏنم ته تو محروم ٿي ڪيئي هاڻي توکي پنڌ ڪرائيندس. وات تي خيرات ۾ ڪرائي لاءِ پئسا مليا پئي نه ورتم. مان پنڌ ويندس. فرمايائون ضلع جهلم کان درگاهه تائين پنڌ آيو. نفس کي پي سزا هيءَ ڏني اٿم ته ٽي سال لڳ درگاهه شريف رهندس نفس کي چيو اٿم تو صحبت مرشد کان محروم ٿي ڪيو، هاڻي اها تنهنجي لاءِ سزا آهي.

فرهايائون ميان امام الدين تمام محبت، چڱي حال وارو هوندو هيو. جذبو ۽ مستي گهڻي ٿيندي هئس.

هڪ ڀيري پنهنجي حال جي ڳالهه ڪيائين ته: ”خواب ڏسان ٿو ته قيامت ٿي آهي مخلوق سڀ جمع آهي. ماڻهو حساب ڪتاب ڏئي رهيا آهن. مان به اٿيو آهيان مون کي تمام مستي جذبہ جي حالت آهي. دانهن فرياد ڪندو بهشت ڏي وڃي رهيو آهيان. تمام عشق جو جذبو آهي. فرشتا چون ٿا ته ديدار ٿيندو حساب ڪتاب ڏنو وڃي مان وٺي فرياد زاري ڪيان ٿو ته دير نه ٿئي دير نه سهندس. جلدي ديدار ٿئي. هرگز دير نه ٿئي.“

فرهايائون ميان امام الدين کي ڏاڙهي ۾ بيماري هئي جو هڪ پاسي وارا وار چڻي ڪري پيا پئي پاسي به ٿورا هڪ چڱي چڱ وڃي رهي. ماڻهو ڏسن ته ڏاڍو ڪلن. هو جيئن ڪلن مونکي تيئن گهڻي لذت فرحت پيدا ٿئي. راهه ويندي ماڻهو ڏسي ڪلن. مان انهن ڏي منهن ڪري بيهي رهان پلي خلق خدا جي دل خوش ٿئي. هن عاجز چيس دوا ڪراءِ. چيائين الحمد لله نشاني ڏاڙهي جي آهي. الله تعاليٰ جي فضل سان ڪجهه عرصي کان پوءِ وري ڏاڙهي بحال ٿي ويس.

فرهايائون ميان امام الدين چيو هڪ دفعي ملان وعظ پيو ڪري حضرت صاحب رحمۃ اللہ علیہ نماز تي دير ٿا ڪن، توهان اول وقت ۾ نماز پڙهي ڇڏيو. حضرت صاحب جن رحمۃ اللہ علیہ عذر سبب ظهر جي نماز اول وقت ۾ پڙهي نه سگهندا هيا مگر چڱي وقت جي اندر پڙهندا هيا.

عرس جي موقعي تي ڪجهه جماعت جا ماڻهو تڪڙ ڪري الڳ نماز پڙهندا هئا. هروڀرو پير جي پيروي لاچار ۾ نه ڪيو. چيائين ملان کي اها خبر نه آهي ته اسان نماز ڪتي پڙهندا هئاسون. اسان کي مسلمان ۽ نمازي ڪيو ته حضرت صاحب ڪيو. ملان چوي ٿو پير گهر ويٺو هجي، توهان نماز پڙهي ڇڏيو.

فرمايائون مولوي ڏاڍا زور آور ٿيندا آهن هڪ پيري حضرت صاحب جن رحمۃ الله عليه وضو پيا ڪن هڪ مولوي اچي تڪڙ ڪئي ته اتو نماز پڙهون. هن عاجز جواب ڏنو ته انصاف ڪيو وقت چڱو آهي وقت وڃڻ جو امڪان هجي ها ته پوءِ تڪڙ نه هئا. هن عاجز جوهي مذهب آهي جيڪو شخص ولي الله جي پويان نماز پڙهي ٿو ان کي ولي الله جي مرتبه موجب ان جو اجر ملي ٿو.

فرمايائون هڪ دفعي عرس شريف جي موقعي تي ظهر نماز تي مولوين عادت موجب تڪڙ شروع ڪئي. اول وقت وڃي ٿو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه شدت گرميءَ سبب شاخ ۾ سَعدَ واه ۾ غسل فرمائي رهيا هئا. هي عاجز مسجد ۾ هيو. ڪوشش هلي نماز پڙهو اول وقت وڃي ٿو. حضرت مولوي عبدالغفور موجب جيڪو هاڻي مدينه شريف ۾ قيام پذير آهي، هن عاجز کي زور سان وٺي ماصلي تي چڪي بيهاريائين ته نماز پڙهايو.

هن عاجز مولوي صاحب کي چيو ته توهان هي ڳالهه سمجهو ته اسان ان لاءِ هت پنڌ ڪري اچون ٿا نماز حضرت صاحب جن جي پويان پڙهون ۽ توهان خيال ڪري ڏسو ته اگر بالفرض اول وقت نه به رهيو تاهم وقت نماز جو ته آهي. اول وقت جي فضيلت وٺي ته وقت جي قطب پويان نماز پڙهڻ ان نقصان جو جبر ڀرڻ نه ٿي سگهندو جو هزارن کان زياده نماز جو ثواب ملندو. مولوي صاحب کي ڳالهه سمجه ۾ آئي. چيائين نيڪ آهي، سچي ڳالهه آهي. اسان غلطي تي هياسون. بس مان نماز اڳي نه پڙهندس.

فرمايائون هڪ مولوي کي حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي حضور عالي ۾ ڏٺم ته تمام گستاخي، بي تهذيبي، بي نمونو ويهڻ هيس، ڪجهه ادب جو لحاظ به نه هيس. هي عاجز چوي ٿو ته مريد کي ادب ضروري آهي. ڀلي ڪٿي وڏو عالم چو نه هجي.

ختم شريف وقت قرآن شريف جون ڪي خاص سورتون پڙهيون وينديون آهن. عرس شريف تي ائين ختم پڙهيو ويندو هو. ان مولوي صاحب وعظ ڪيو ته ختم پڙهڻ بدعت آهي. اهو گناهه جو، بدعت جو ڪم جاري ڪيو ويو آهي. حضرت صاحب جي بردباري ان کي ڪجهه به نه چيائون.

فرمايائون شيخ جو تصرف اهڙو ٿيو جو ٻئي ڏينهن ساڳيو مولوي وعظ ۾ پيو چوي ڪالهه مون غلطي، بي ادبي ڪئي آهي. اهڙو ختم پڙهڻ جائز ۽ تمام ثواب بهتر آهي. پير صاحب جو ئي عمل ڪن ٿا عين ثواب آهي. مون سائين جي بي ادبي ڪئي آهي. مان معافي طلب آهيان. پير تي اعتراض نه ڪيو وڃي. ان مولوي کي ڪجهه وقت کان پوءِ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه اجازت به ڏني.

فرمايائون هڪ مولوي حضرت صاحب رحمۃ الله عليه سان صحبت ۾ رهي پيو. اهڙو طبيعت جو شوخ هيو جو هڪ ڀيري ميان خاوند بخش جو ۽ ان جو مقابلو ٿي پيو جنهن وقت اڳ ۾ ٿي هليو ته خليفه ميان خاوند بخش صاحب کي ٻئي هٿ پويان ڪري آڱريون کولي ٿي ڏيکاريا ٿين. خاوند بخش صاحب چيو ڏسو مولوي جي حڪمت ۽ تهذيب! ان مولوي هڪ ڀيري حضرت صاحب عليه السلام کي دانهن ڏني ته ميان خاوند بخش سنڌي ۽ عبدالله مست درگاهه شريف تي رهڻ وارو آهي ٻئي ڪافر آهن. حضرت صاحب ڏاڍي تنبيهه ڪيس. جڏهن تڏهن ڪفر جي ڳنڍ پڌيون ٿو وٺين. پيرن کي چمي ڏيڻ به ڪفر، فلاڻو حاڪم ڪافر، فلاڻو ڪافر باقي مسلمان صرف تون آهين.

فرمايائون هن عاجز هڪ مولوي هندستاني سان ڳالهه ڪئي هن چيو مان پنجابي ٻولي نه ٿو سمجهان.

هن بي ادب کي منهنجي سامهون آيو ته مان هن کي سڌو ڪيان. هي ته جاهلن کان پري آهي. بي ادب شخص هميشه محروم رهندو آهي.

از خدا خواهيم توفيق ادب، بے ادب محروم ماند از لطف رب

اسان الله کان ادب جي توفيق گهرون ٿا. ڇو ته بي ادب هميشه الله جي پلائي کان محروم رهندو آهي.

فرمايائون هن عاجز جي پير روحي و قلبي جن جا سؤ خليفه آهن جن کي پاڻ اجازت ڏنائون، جي چؤ طرف تبليغ تي مامور آهن. اسان وٽ انهن جو تعداد، نالا ڪتاب ۾ موجود لکيل آهن. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي فيض کان ڪوئي ملڪ خالي نه آهي. هر ملڪ ۾ سندن خلفاء تبليغ جي حق ادائي ۽ اسم الله الله ڏسي رهيا آهن. ڪوئي ملڪ فيض کان خالي نه آهي. سنڌ پنجاب جا سمورا ضلعا، هندستان ۽ ٻيرون ملڪ ۾ به سندن جماعت موجود ۽ فيض سخا جو سلسلو جاري آهي.

فرمايائون پاڻ هميشه وقت بوقت اها گفتگو فرمائيندا هئا هن عاجز سندن زبان مبارڪ مان ڪيترا دفعا ٻڌو ته حضرت رسول ڪريم محبوب رب العالمين عليه افضل الصلوة جي جناب اقدس مان وقت بوقت مون کي ارشاد تاڪيد ٿيندو رهي ٿو ته هڪ خليفن کي هن طرف عرب شريف به موڪليو جو هت اچي تبليغ ڪري.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رهنماء سالڪين، قُدوة العارفين، حضرت خواجہ

محمد عبد الغفار عرف ”پير منسا سائين ثاني“

جانانوي خليلي غفاري نقشبندي مظهر العالي.

سجاده نشين باب الفيوضات دربار رحمتپور شريف لاڙڪاڻو.

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام علي سيد المرسلين
وعلي آله واصحابه اجمعين. اما بعد:

حضرت خواجہ خواجگان، قيوم زمان، مرشدي مربي محمد
عبد الغفار قدس سره العزيز جن جي ملفوظات سنڌي زبان ۾ جيڪا
خليفه ميان سعد الله سومرو رحمته الله عليه جن گڏ ڪئي هئي، سا نظر مان
گذري دل ڏاڍي خوش ٿي، جو قبله عالم جا پروانا سندن الفاظن کي
سينن ۾ سانڍي ۽ وري ياد رکڻ لاءِ ۽ ٻين تائين پهچائڻ لاءِ قلمبند
ٿي ڪيائون. قربان اُن جوان جي الفاظن تان جن لکين دليون موهي
ڇڏيون هيون. اڄ به سندن فرمودات جماعت عاليه غفاريه ۽ اهل
سلوك لاءِ رشد و هدايت جو سرمايو آهن.

لک مهربانيون انهن اهل قلم مهربانن جون جن سندن انهن
مبارڪ الفاظن کي لکي ٻين تائين پهچائي جماعت تي ڪرم ڪيا.

جيئن حضرت خليفه حبيب الرحمن رحمته الله عليه جن اردو ۾ ملفوظات گڏ
ڪئي ۽ مولانا خدا بخش (بي خرچ رحمته الله عليه) چيرائي اهل دل جي
دلين کي منور ڪيو ۽ صاحبزاده محمد ڪرم الله صاحب جن قبله
عالم جي سوانح حيات گڏ ڪري، شايع ڪرائي. دربار شريف جي
طرف کان به سندن مڪتوبات شريف کي شايع ڪرايو ويو. ان
سلسلي جي ڪڙي هيءَ ملفوظات شريف به آهي. جڏهن هن ڪتاب
کي صاحبزاده ڪرم الله جن شايع ڪرڻ جو ارادو ڪيو ۽ اول هن
عاجز کي نظر ثاني لاءِ ڏنائون. ملفوظات شريف پڙهندي پڙهندي بار
بار هن عاجزي جي مٿان حالت وارد پئي ٿي. جن سامهون ويهي
گفتار ٻڌي هوندي انهن جو عالم ڇا هوندو؟ الله تعاليٰ صاحبزاده پير
محمد ڪرم الله الاهي جن کي اڃا به توفيق عطا فرمائي قبله عالم
جي فيوض برڪات کي اهل دل اهل نظر تائين پهچائيندا رهن.

بده ساقيا آب آتش لباس، که مستی کند اهل دل التماس
آمین بجاه سيد الامين.

لاشيء فقير محمد عبد الغفار

سجاده نشين دربار عاليه رحمت پور شريف

لاڙڪاڻه 11/1/2011

فرمايائون اسان پاڻ انهيءَ ويچار ۾ آهيون ته هڪڙو منتخب ڪري موڪليون جو ان پاڪ ملڪ ۾ وڃي تبليغ ڪري. اڄ تائين ڪنهن ولي اهڙي جرئت نه ڪئي آهي جو اهڙي بارگاهه عالي تي وڃي تبليغ شروع ڪري ڏئي. يڪوبه اتي ويو ته چپ خاموش رهيو. قرب ايزدي ۽ مصطفيٰ ڪريم (عليه السلام) عنايت عالي مراتب ڏسو جو سندن خليفو مولوي عبدالغفور صاحب اتي تبليغ جو ڪم زور شور سان ڪري رهيو آهي. هزارين مخلوق فائدو حاصل ڪيو آهي. ڪيترا خليفه حضرت مولوي صاحب ڪيا آهن جيڪي عراق خواه ايران، روم، مصر ۽ شام وغيره ملڪن ۾ تبليغ ڪري، فائدو پهچائي رهيا آهن. هن ملڪ جي روءِ زمين جا ماڻهو حج زيارت لاءِ اُچن ٿا جيڪي اتان فائدو حاصل ڪري اچن ٿا. جڏهن حضرت سائين رحمۃ الله عليه موڪلڻ ج خيال هيو ته ٻئي هڪ صاحب کي نيڪي جي ڪري اها تمنا ۽ شوق اهو قرب ۽ شرف مون کي حاصل ٿئي پر ادب ڪري روبرو چئي نه سگهيو. مگر ڪراچي وڃي اتان خط لکيائين پر حضور جن رنج ٿيا ۽ اجازت نه ڏنائون. بعد اها عزت ۽ شرف مولوي عبدالغفور کي حاصل ٿيو جو هجرت ڪري عيال سودا مديني شريف ۾ رهيا.

مولوي صاحب اصل ملڪ خراسان جا آهن مگر علم دهلي ۾ حاصل ڪيائون ۽ اتي ئي تعليم جو ڪم ڪندا رهيا. اتي سندن جماعت ڪثير آهي. مدينه عاليه خواه مڪه شريف ۾ سندن وڏي جماعت آهي. هن وقت اڪثر عرب نقشبندي آهن. مولوي صاحب جي هر جاءِ شهرت آهي. ايتريقدر جو اتي شهر جي عام خواه چوڪرن کان پچندو ته هت ڪو بزرگ الله وارو آهي هُ مولانا عبدالغفور صاحب جو ڏس ڏيندا. حاجي اتي وڃي رهن ٿا. انهن کي ان ڳالهه جي چڱي طرح واقفيت هوندي. سنڌ جا ڪيترا ماڻهو مولوي صاحب جي صحبت ۾ رهيا. انهن ۾ ڪي جهڙوڪ دادو وغيره جابيعت تي آيا آهن. مولوي صاحب وٽ اڄڪلهه شاهي نظام آهي. ڪيترا ماڻهو وٽن مهمان ٿي رهن ٿا ۽ اصل مولوي صاحب پيا. فرمايائون مولوي جيڪي خليفه ڪيا آهن اُهي هر ملڪ ۾ موڪليا اٿس. اُهي گهڻو ڪم ڪري رهيا آهن. هڪ حاجي صاحب ڳالهه ٿي ڪئي ته انهن جا خط احوال مولوي صاحب وٽ ايندا رهن ٿا اڄ هي ڪم ٿيو آهي، اڄ هيترا ماڻهو داخل طريقه ٿيا آهن. اتي پهراڙي ۾ بدوي سڳورن جي تعليم لاءِ مولوي صاحب مبلغ موڪليندو رهي ٿو.

انھن کي نماز، ديني ضروري مسائل جي تعليم ذکر وغيره کوشش ڪندا رهن ٿا ۽ مولوي صاحب به دورو ڪندا رهن ٿا.

فرمايائون اهو سڀ منهنجي پير قلبي وروحي فداه حضرت صاحب رحمۃ الله عليه مال آهي جو پوري دنيا، عرب عجم ۾ سندن فيض سخا جو ڏونڪو وڃي رهيو آهي. سارو عرب ۽ پيا ملڪ نقشبندي ٿي رهيا آهن.

فرمايائون حضرت مجدد منور الف ثاني رحمۃ الله عليه فرمايو آهي ته امام مهدي عليه السلام پيدا ٿيندو هن طريقه نقشبنديه عاليه ۾ تعليم وٺندو ۽ اهو طريقو اختيار ڪندو.

ڏسو ته امام صاحب جي اچڻ کان اڳ ئي عرب شريف نقشبندي ٿي رهيو آهي. ٻين ملڪن ۾ به اهو حال آهي جو سندن جماعت تيار ٿي رهي آهي. امام صاحب جنهن وقت پيدا ٿيندو پاڻ نقشبندي هوندو ۽ سندن جماعت ساري دنيا نقشبندي هوندي.

فرمايائون حضرت مجدد منور الف ثاني رحمۃ الله عليه مکتوبات شريف ۾ فرمايو آهي ته امام صاحب جو مذهب حنفي هوندو طريقو نقشبندي. طريقي جو اتم اڪمل فيض ۽ سمورا منصب مراقبه اعليٰ ان کي عطا ٿيندا ۽ پاڻ ختم الولايت ٿيندا.

فرمايائون حضرت مجدد منور الف ثاني رحمۃ الله عليه فرمايو آهي ته جيڪي به مرد خدا، عورتون، پڊا خواه جوان هن طريقه عاليه ۾ داخل ٿيا آهن ۽ قيامت تائين ٿيندا رهندا، انهن سڀني جون صورتون، رهڻ جي جاءِ مونکي ڄاڻائي وئي اڳر مان چاهيان ته انهن مان هر هڪ جو نالو وغيره توهان کي ٻڌايان.

فرمايائون حضرت امام رباني صاحب رحمۃ الله عليه ڏهين صدي جا مجدد آهن. هن عاجز جا پير حضرت صاحب رحمۃ الله عليه قلبي وروحي فداه چوڏهين صدي جا مجدد آهن. سڄي دنيا ۾ سندن روحاني آهي.

فرمايائون حضرت خواجه محمد معصوم رحمۃ الله عليه فرمايو ته عاليه وارو ۽ برڪت سرهند شريف ۾ تقسيم ٿي رهيو آهي. اها بارش فيض برڪات رحمت الاهي موجود آهي مگر جنهن کي اها باطني ديد رسائي هجي جو اڪ کولي ڏسي ته ڪارخانوهڪ آهي.

فرمايائون هڪ مريد حضرت خواجه محمد معصوم رحمۃ الله عليه ڏي خط لکيو ته منهنجو ارادو مدينه عاليه مان هندستان اچڻ جو آهي. جواب ۾ لکيائون ته توکي ڪهڙي ضرورت پئي آهي جو اهڙي پاڪ ملڪ، طيب زمين ۽ محبوب ڪبرياءَ عليه و عليٰ اله افضل الصلوة و اڪمل التحيات جي همسايگي ڇڏي هن ملڪ ۾ اچين ٿو.

تون هن ارادي ۽ نيت سان اچين ٿو ته سرهند شريف ۾
حضرت صاحب عليه السلام جي روضي اطهر جي زيارت ڪندس ته
تنهنجي اچڻ سفر ڪرڻ ي اجازت آهي. اهو اچڻ سفر
ڪرڻ نهايت شرف وارو برڪت پريو آهي جو هت روضي شريف
مدينه عاليه کان ٿي بارش رحمت ۽ وسي رهي آهي.
فرمايائون حضرت مجدد منور الف ثاني عليه السلام ٽاب ”مبدأ و معاد“ ۾
فرمايو آهي ته: هي فقير هڪ حلقي ۾ ويٺل هيو ۽ نظر پنهنجي
خرايين تي رکيم. اها نظر ايتري قدر غالب آئي جو پاڻ کي سواءِ
ڪنهن مناسبت جي انهيءَ وضع جو لڌم. ان وقت بموجب حڪم:
من تواضع لله رفعه الله^①

يعني جو خالص الله واسطي تواضع ڪري ٿو الله تعاليٰ ان جو درجو
بلند ڪري ٿو. هي الهام ٿيو:

قد غفرت لك ولهن توصل بك بواسطة او بغير واسطة الى يوم القيامة
يعني مان توکي بخشيو ۽ جنهن توکان وسيلو ورتو تو مريد تنهنجا ۽
تنهنجن خليفن جا مريد انهن جا مريد سان واسطي يا سواءِ واسطي

① عَنْ عَائِشَ بْنِ رَبِيعَةَ. قَالَ: قَالَ عَمْرُو وَهُوَ عَلَى الْبَيْتِ: أَيُّهَا النَّاسُ، تَوَاضَعُوا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ، فَهُوَ فِي نَفْسِهِ صَغِيرٌ، وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ عَظِيمٌ، وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ، فَهُوَ فِي أَعْيُنِ النَّاسِ صَغِيرٌ، وَفِي نَفْسِهِ كَبِيرٌ." شعب الإيمان - (10/455)

تائين قيامت جي سڀني کي بخشيو.^①
ايتري قدر اهو انعام اڪرام ۽ تڪرار ٿيندو رهيو جو ڪ
نه رهيو تانجو اظهار تي معمور ڪيائون.
اگر بادشاهه برادر پير زن بياد تولى خواجہ بخت مکن
ڪو بادشاهه ڪنهن ٻيڙي عورت جي دروازي تي
ڪرم ڪري اچي ته تون اي سردار ان ڳالهه مڃ مڙو يعني رنج ۽
عجب ۾ نه پيو.
فرمايائون ڏسو هن طريقي جي بزرگي ۽ بلند مرتبو، عزت ۽ شان!
هن طريقه عاليه جي نسبت حضرت سيدنا صديق اڪبر عليه السلام سان
آهي. حضرت صديق اڪبر کي جيڪا زياده فضيلت شرافت
سڀني اصحابن کان زياده عطا ٿي اها زياده محنت، رياضت ۽
ڪثرت عبادت وغيره ڪري نه هرگز نه بلڪه خاص زياده محبت
رابطي ۽ صداقت ڪري هئي.

① رساله مبداء ۽ معاد ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني عليه السلام جا الفاظ هي آهن:

وَأَمَّا بِخَيْرِ مَنْزِلَةٍ فَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا
رُؤسَهُ دَرَجَةً بِأَرْبَعِينَ خَلْقًا وَنَظَرَ فِيهَا بِأَرْبَعِينَ خَلْقًا
وَأَمَّا نَظَرُ غَالِبِ آدَمَ بِنُورِهِ خُودًا بِأَرْبَعِينَ خَلْقًا تَامًا بِأَرْبَعِينَ خَلْقًا
مِي يَافِت. رَدِّينَ اَنَا حَكْمُ "مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ فَهُوَ فِي نَفْسِهِ صَغِيرٌ، وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ عَظِيمٌ، وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ، فَهُوَ فِي أَعْيُنِ النَّاسِ صَغِيرٌ، وَفِي نَفْسِهِ كَبِيرٌ." شعب الإيمان - (10/455)

جيڪا کيس سهڻي نبي سائين عليه الصلوة والسلام جي ذات مقدس سان هئي. س ترقي در ترقي ڏياري ۽ پاڻ سڀني کان سبقت (اڳرائي) ۾ رهيا.

حضرت امير عمر رضي الله عنه هن ڳالهه جي تمنا ۽ ڪوشش ڪندا هيا ته حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه هميشه هر ڪم ۾ اسان کان اڳرو ٿي وڃي ٿو، ڪو اهڙو موقعو ملي جو زيادتي جو قرب حاصل ٿئي جو هڪ موقعي تي جنگ تي حضرت رسول ڪريم عليه و علي اله الصلوة والسلام چنڊو گهريو ته حضرت امير عمر رضي الله عنه خيال ڪيو ته اڄ موقعو اڳرائي جو آهي. پاڻ سڄي ملڪيت جو اڌ خرچ عيال جي ضرورت واسطي رکيائون ۽ ثابت اڌ چنڊي لاءِ حضور ۾ ڪٽي آيا ۽ حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه سموري ملڪيت سامان آڻي حضور ۾ پيش ڪيو. پاڻ ڪريم سڳورن حضرت امير عمر رضي الله عنه کان پڇيو توڙا آندو آهي؟ جواب ۾ عرض ڪيائون ته اڌ عيال لاءِ باقي اڌ ملڪيت الله ۽ رسول واسطي آندو اٿم. حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه کان پڇيائون توهان ڇا آندو ۽ ڇا رکي آيا آهيو؟ جواب ۾ عرض ڪيائون قربان ٿيان جو ڪجهه موجود مهيا ه آڻي حاضر ڪيو اٿم ۽ پوئين لاءِ الله ۽ رسول ﷺ ڇڏيو اٿم. حضرت امير عمر رضي الله عنه فرمايو ته صديق اڪبر رضي الله عنه جي قرب منزل کي ڪوبه

رسي نه سگهندو. ① ۽ ان سان ان خداداد محبت عزت ۾ ڪوبه ريس نه ڪري سگهندو. قرهاياڻون هن طريقي ۾ جيڪو صديقي فيض برڪات موجود آهي جو حضرت رسول ڪريم محبوب رب العالمين ﷺ فرمايو آهي. ماصب الله في صدرى شيئاً الا وصبته في صدر ابى بكر رضي الله عنه ② يعني جيڪا نعمت فيوضات برڪات الله تعاليٰ منهنجي سيني ۾ پلٽيا مان آهي سمورا ابوبڪر رضي الله عنه سيني ۾ پلٽيا آهن. ڏسو قربت ۽ منزلت! ان لاءِ هن بي عاليه کي زياده ترقي آهي. ترقي، طئي منازل باطني سارو دارومدار محبت، رابطو، حُب، اخلاص دلي تي آهي، نه محنت ۽ رياضت. جيترو طالب کي پنهنجو شيخ سان محبت، دلي رابطو هوندو اوتري هن کي باطن ۾ ترقي زياده ۽ قرب باري تعاليٰ جو نصيب ٿيندو.

① عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا أَنْ نَتَصَدَّقَ فَوَافَقَ ذَلِكَ مَا لَمْ عِنْدِي فَقُلْتُ الْيَوْمَ أَسْبَقُ أَبَا بَكْرٍ إِنْ سَبَقْتُهُ يَوْمًا فَجِئْتُ بِنُصْفِ مَالِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ». قُلْتُ مِثْلَهُ. قَالَ وَأَيُّ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِكُنْ مَا عِنْدَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ». قَالَ أَبْقَيْتُ لَهُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ. قُلْتُ لَا أَسْبِقُكَ إِلَى شَيْءٍ أَبَدًا.

سنن أبي داود. محقق وبتعليق الألباني (54/2)

② تفسير الرازي: مفاتيح الغيب (21/12)

تفسير حقي (185/5)

فرمايائون حضرت سائين هن عاجز جا پير قطب الزمان رحمۃ الله عليه وقت بوقت مجلس ۾ ارشاد فرمائيندا هيا ته اسان جماعت کي توجه ڏيون ٿا ته ڪجهه اهڙا استعداد جا فقير صاحب آهن جو ڏنل وڃي ٿو مگر اهي زوري توجه کي پاڻ ڏي چڪي وڻن ٿا. حضرت صاحب اول وقت چند ٻاراهو گفتگو ڪندا رهيا مگر اسان کي اها ڳالهه سمجهه ۾ نه ايندي هئي. اهو عقدو حل نه ٿيندو هيو ته اهي ڪهڙي حالت وارا فقير آهن ۽ اهي ڪيئن ٻين جو ڪسي وڻن ٿا. ييب معاملو آهي. جيڪر انهن فقيرن جي خبر پوي ته اهو ڍنگ اٽڪل اسان به انهن کان هٿ ڪيون. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه کان ادب ڪري ٿوري عرصي کانپوءِ اهو مسئلو حل ٿي ويو. اهو هي ڍنگ آهي يعني محبت، اخلاص، پير سان دلي رابطو. اهو شخص نهايت ترقي ۾ جو سالن جا پنڌ ساعت ۾ طئي ٿو ڪري. پير جي سيني واري دولت نعمت کي اهو ئي شخص حاصل ڪري ٿو. ان لاءِ محبت رابطي ضرور .

صبح نماز ختم شريف بعد حلقه ذکر دستور موجب ٿيو. دعا کانپوءِ ميان صاحب سجاده نشين بزرگ شهادت ڪوٽي سان آيل شاهه صاحب ۽ هڪ پٺاڻ ذکر پڇيو ۽ بيعت ٿيا.

چونڪه درگاه شريف تي هر طرح جي سادگي مساوات هئي. خواه گدا امير، خواه فقير سڀني تي هئي. ڪاٺ پيئڻ، هند بسترو برابر. هيٺ سمهڻ، پيالي ۾ دال ماني، فقير سان گڏ ڪنهن قسم جي خوشامد ڪانه. سبحان الله ان دال ماني ۾ ڇا لذت آهي. ان تان گوشت ڪباب زردا وغيره هزار وار قربان ڪجن. هن پاسي وڃبو ته بيان ڊگهو ٿي ويندو. هو نازنين نوان ماڻهو وڌيڪ رهي نه سگهيا. اجازت ورتائون پاڻ انهن کي خاص نصيحت فرمايائون ته هي ذڪر اعليٰ نعمت آهي. ذڪر تي زور ۽ مراقبي جي ڪثرت ڪيو. دل جي نگهباني ڪيو. ميان صاحب کي فرمايائون توهان جا وڏا، بزرگ ٿي گذريا آهن. توهان کي زياده زيب ڏئي ٿو بلڪه اوهان تي واجب آهي ته هن پاسي زور ڀريو. اها ڳالهه آ

چوندا آهن ته ماڻهو پئي طريقي ۾ بيعت نه ٿئي.

فرمايائون هن عاجز جو والد ماجد رحمۃ الله عليه ۽ اسان جو پيو سارو خاندان حضرت حافظ فتح محمد قادري رحمۃ الله عليه ٿيو. انهن جي وصال بعد سندن صاحبزادو عالم هيو مگر اعتقاد مريدانه سان رهيو جو باطني نعمت حاصل ڪري نه سگهيو. عاجز پوءِ تلاش ڪندو رهيو. وڏين گادين ۽ وڏين جماعت وارن بزرگن وٽ وڃڻ دل کي قرار نه آيو جو باطني پئي آئي.

بعد ۾ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي خبر پئي. عاجز سندن حضور ۾ آيو. ان وقت هن پاسي جي ڪنهن به ماڻهو کائنن ذڪر نه پڇيو. حضرت صاحب تمام سادو مزاج هئا. ان وقت گاهه جو ڳنڍو ڏانڊن لاءِ کڻي آيا. هن عاجز جي ظاهري تجمل تي ديد نه هئي. پاڻ حال پڇيائون. عرض ڪيم الله الله پڇڻ آيو آهيان. پڇيائون اڳ مريد ڪنهن جو آهيان؟ عرض ڪيم حضرت حافظ فتح محمد رحمۃ الله عليه جلال پوري جو. پڇيائون ذڪر پڇندين؟ عرض ڪيم بيعت ٿيندس. ڪرم فرمائي بيعت ڪيائون، ذڪر سمجهايائون. الحمد لله بروقت فائدو معلوم ٿيو. حرص ٿيو ته هاڻي موڪل وٺي ڳوٺ وڃان. اهو شوق هجي ته اتي خلاصو ٿي گهڻو مراقبو ۽ ذڪر جي محنت ڪجي. ان وقت اها خبر نه هئي ته صحبت ۾ زياده فائدو آهي. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جو ظاهري ڏيکاءُ جو ڪوبه نمونو نه، تمام سادا. پاڻ پوک جو ڪم ڪندا هئا، نوڙيون وٽيندا هئا، لاٻارو وغيره ڪندا هئا. هن عاجز کي ان ڳالهه جو ڪوبه خطرو نه گذريو.

فرمايائون اول ۾ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جاري ڪيو مولوي ڪفر جي فتويٰ ڏيندا هئا. مولوي خدا بخش کي بعد ۾ پتو پيو. بيعت ٿيو، ذڪر محبت جذبو پيدا ٿيو.

اهو به ڪنهن وقت ڪفر جي فتويٰ ڏيندو هيو. وري جو باطن ۾ نعمت آئي، دل ۾ عجز نياز آيو ته حضرت صاحب کي عرض پيو ڪري قربان ٿيان خدا بخش مسلمان آهي يا نه؟ پاڻ فرمايائونس هائو مسلمان آهين.

فرمايائون مولوي يار محمد صاحب هن عاجز کي مليو چيائين يار توهان جي پير جي عجب وڏي ڪرامت آهي جو مولوي خدا بخش صاحب ڪهڙو منڪر ۽ فتوائون ڪيندو هو. هاڻي مون ڏي خط لکيو اٿس ته مولوي يار محمد مون کي مبارڪ ڏي جو مان مسلمان ٿيو آهيان. مون کي حضرت صاحب رحمۃ الله عليه مسلمان سڏيو آهي. مان هاڻي مسلمان آهيان. ڏسو ڏو عالم پراڻو ڪيئي سال هيو شوخ طبع، اڄ اهي لفظ ڪڍي رهيو آهي. هي ڪو اهڙو ته راز آهي. بيشڪ حضرت صاحب ڪامل شيخ آهي.

فرمايائون مولوي عبدالشڪور صاحب ڳالهه ڪئي ته هي حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي ڪمال ڪرم نوازي ۽ عام شفقت آهي جو جڏهن اسان اچون وڃون، جيئن رهڻ هلڻ ٿئي ايترو ادب پابندي به ڪانه تڏهن به سندن عنايتون بي بيان آهن.

اول وقت ۾ مان مولوي اشرف علي ثانوي صاحب مرحوم سان ملڻ ويو هيس. اتي پيا به ماڻهو آيل هئا.

چيائون ملاقات مقرر وقت تي ٿيندي. ظھر يا عصر نماز بعد.

جيڪي ملاقاتي آهن هتي جمع ٿين. هنَ بورڊ تي قانون لکيل آهن، پڙهي ڏسو. ٻيو جيڪو زيارت ڪم لاءِ اچي اول خط لکي اجازت وٺي جي جواب ۾ اجازت ته زيارت لاءِ اچي نه ته نه اچي. جي بلا اجازت ايندو زيارت نه ٿيندي موٽايو ويندو ۽ زيارت وقت مقرر تي زيارت ڪري جلد اٿي. ڪم هجي ٿورو ڳالهائي سوال جواب نه ڪري. اهڙيون گھڻيون هدايتون هيون. مون خط ڪونه لکيو هو نه خبر هئي. مون جهڙا پيا به شايد هئا. اسان چيو هيترو پنڌ خرچ ڪري آيا آهيون. پڇيائون هدايتون پڙهو خط ۾ اجازت ورتي اٿو سڀني چيو هائو. ٻيو ڇا چئون. وٺي هڪ جاءِ ۾ ويا، مولوي صاحب جاءِ ۾ پردي جي

اندر ويٺل. يڪو اول ويو ته مولوي صاحب پڇا

لکي اجازت ورتي هئي؟ چيائين هائو. ڪهڙي ڪم لاءِ اچڻ ٿيو؟ زيارت لاءِ. چيائون زيارت تي هاڻي اٿو. درٻان بيٺو هو ٻانهن کان وٺي ٻاهر ڪيائون. ماڻهن سان اهو ئي حال ٿيو. مون کي ڏاڍو ڏک ڪاوڙ، ههڙي پابندي مان سوال ڪندس، ممنعجو وارو آيو. اندر ويس، پڇيائون اجازت ورتي هئي؟ چيم هائو. ڪهڙي لاءِ؟ زيارت لاءِ. چيائون زيارت تي وئي اٿو.

عرض ڪرڻو آهي. مولوي صاحب ڏاڍو ڪاوڙجي ويو.

چيائين ڪوڙ ڳالهايو ٿا اول چيو ته زيارت لاءِ، توهان گفتگو جي اجازت خط ۾ ورتي هئي؟ مون سوال جواب ڪيو. اهڙي پابندي! اسان کي توهان جي قانونن جي ڪهڙي خبر. مان رياست بهاول پور جو ويٺل هيتري تڪليف خرچ وغيره ڪري آيو آهيان. توهان وري اهڙي پابندي ۽ سختي رکي آهي. مولوي صاحب معافي، مولويان رَوش نه وٺو. بس اٿو، درٻان ڪڍي ٻاهر ڪيو. ڏاڍو ڏک ٿيو. ماني جو وقت ٿيو اسان مسجد ۾ ويٺا هئاسون. هڪ ماڻهو آيو. پڇيائڻ ماني بازاری ڪائيندو يا لنگر جي؟ اسان چيو مسافر ماڻهو، پئسا ڇو خرچ ڪيون، لنگر ۾ ڪائينداسون. دڪان نڪتل هيا وٺي اتي وهاريائين. پڇيائون ڇا ڪائيندو؟ اسان سٺو طعام وٺي ڪاڌو. ماني ڪائي بس ڪئي سين. پئسا گهريائون اسان چيو ماني لنگر جي پئسا ڇا جا؟ چيائون هي دڪان لنگر جا، بزرگ جا نڪتل آهن، ماني نه آهي. پئسا ضرور ڏيڻا پوندا. چيائين خيال ڪيم اهو هندستاني ماڻهن جو ڪم آهي. ايترو ادب، ايتري پابندي ۽ جي باوجود به در تي پيا آهن. اسان رياستي پنجابي بي ادب آهيون. اسان جي همت جاءِ نه آهي انهن شخصن جي اعليٰ همت استقامت آهي.

فرمايائون حضرت صاحب رحمته الله عليه فرمائيندا هئا مولوي ثانوي صاحب
 کي اهڙي سخت روش وٺڻ نه گهرجي. اها روش حضرت رسول
 كريم عليه افضل الصلوة ڪونه اختيار ڪئي هئي.
 ڪوبه اچي وڃي ته ان سان نه ملڻ يا بي رخي ڪرڻ اهو خلاف
 سنت آهي. پاڻ ڪريم سڳورن رحمته الله عليه جي کليل دربار هئي. هر ماڻهو
 عام اجازت هوندي هئي. ڪافرن اعتراض
 رسول آهي جو اسان وانگر ڪائي پيئي ۽ بازارين ۾ به گهمي ڦري ٿو.
 وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ [الفرقان: 7]
 پوءِ پاڻ مذڪوره بالا صاحبان کي صحبت ۾ اچڻ جو گهڻو تاڪيد
 فرمايائون.

پنڌاڻي فقير سندن حضور ۾ جذبي لاءِ عرض ۽ استدعا ڪئي.
 پاڻ فرمايائون ذڪر گهڻو ڪيو ۽ مراقبو ڪيو جو جذب ڪثرت
 ذڪر اسم ذات سان ٿيندو آهي. ايتري ڪثرت ذڪر جي ڪيو
 لمب کي ترڪ ماسوي الله حاصل ٿئي. غير جي محبت کان دل
 آزاد ٿئي. دل کي بس هڪ الله جي محبت حاصل هجي.

فرمايائون ذڪر تعليم موجب حسب ترتيب ڪيو. حضرت شاه
 عبدالعزيز محدث دهلوي رحمته الله عليه خواه پين بزرگن فرمايو آهي ته
 طالب جنهن شيخ کان طريقي ۽ ذڪر حاصل ڪري

ان جي صورت مبارڪ جو تصور ڪري. ان جي صورت مبارڪ
 موجود رکي ۽ بطريقه ادب نياز جيئن روبرو ادب جو لحاظ ڪيو
 ويندو آهي ۽ ازروءِ محبت اخلاص متوجه ٿي غير جي محبت جي
 نفي ڪري ۽ دل ۾ پير جي محبت جو اثبات ڪري ته اهڙي شخص
 کي غائبانه طرح به حضور شيخ جيترو فائدو حاصل ٿئي ٿو. تصور
 شيخ ضروري آهي. طالب کي ان جي زياده ڪوشش ڪرڻ گهرجي.
صبح ۾ هازر بعد حسب دستور بعد راقبه
 حضرت سائين دام حيات به زبان حق ترجمان شيرين ڪلام
 ارشاد فرمايو.

فرمايائون اهو شاه صاحب جيڪو ميان صاحب شهداد ڪوٽ
 واري سان گڏجي آيو ۽ بيعت ٿيو اهو چشمي واري بزرگ جو
 ڀيو. محنت ڪندي هاڻي پڙهڻ پيرسن ٿيو آهي ته قلب جي
 ٿوري ٿوري خبر . ان تي شڪر پيو ڪري.

فرمايائون سنڌ جو هڪ مشهور بزرگ ٿي گذريو آهي ان جو هڪ
 خاص مخلص تمام محنتي مريد مليو. پڇيوسين چيائين الحمد لله
 دل ۾ ڪجهه لذت آهي. ان ٿوري نعمت لذت تي پير جي تعريف
 ڪندي نه پيو ماڀي. سندس سٺ ستر ورهه عمر هئي جيڪا ساري
 محنت ۾ صرف ڪئي هيائين.

الحمد لله هتي ڏسو چوڪرن، ننڍن وڏن جي دل زندهه، عورتن جو قلب ڏاڪر جوش جذبو تمام گهڻو. عجيب حالات ۽ واردات پيون نظر اچن. ڪن جا لطائف جاري ۽ نفي اثبات کان مٿي سبق.

قرههياڻون سفر ۾ وڏي بزرگ مرحوم جا گهڻا مريد هن عاجز کي مليا جيڪي بزرگ جي صحبت ۾ رهندا هئا. ڪتي فقير هئا. ابراهيم فقير وغيره صحبت ۽ حلقي ۾ رهڻ وارا هئا. هن عاجز کي دعوت ڪري وئي ويندا هئا مگر دل . چيائون

اسان کي معلوم هيو فقط زباني ذڪر ڪندا هياسين. وڏا بزرگ ڪامل اڪمل بزرگ هيا. سندن ڪمالي ۾ ڪوبه شڪ ناهي ليڪن عام سخا نه هئي خاص خاص ماڻهن تي مهرباني ڪندا هئا.

قرههياڻون اسان حضرت صاحب (رحمته الله عليه) جو قدر نه ڪيو سين. شيء گهر ويني جو ملي وئي. تلاش ڪيون ها. - ڏک تڪليفون ڏسجن ها ته قدر ٿئي ها. اسان کي ته حضرت صاحب پڪل ڪارايو آهي.

قرههياڻون مرشد ونجي اهو جيڪو ڪامل هجي. حضرت مجدد منور الف ثاني رحمه الله عليه فرمايو:

ناقص را ناقص ڪامل نٿي ڪند

جيڪو پاڻ ناقص آهي ٻئي کي ڪهڙو ڪامل ڪندو.

ناقص مرشد ٻئي کي ڪامل فائدو نه ٿو پهچائي سگهي. ڪامل مرشد سان محبت لائق نور علي نور آهي. پير سان محبت ضروري آهي. جيترو رابطو، محبت پير سان زياده اوترو فائدو زياده. آڏو محبت رابطو رکڻ جي لائق به هجي.

اسان خيرپور ميرس اسٽيشن تي پيا اچون. هڪ مولوي حماد الله . اسان کان حال احوال پڇيائين.

ڪرڻ لڳو ته توحيد جي جهنڊو ڪوڙيو اٿس. معلوم ٿيو انهن جو خيال آهي اسان مسلمان آهيون پيا سڀ مشرڪ آهن. هن عاجز کي عجب لڳو.

قرههياڻون طالب علمي جي وقت اُچ شريف پڙهندو هئس. اُچ جا پير مشهور آهن. وڏا حاڪم امير رئيس سندن آهن. ظاهري طرح وڏو دبدبو، دربان، منشي، ڪچهري لاءِ خاص جاءِ پير وڏين گادين تي ويهي، وڏا حاڪم امير ادب سان ويهن. پير پاڻ ڪونه ڳالهائي. هر ڪنهن سان پير جو وزير ڳالهائي. ٻاهر نڪري وڏي تجمل سان. عاجز گهڻو وقت رهيو اول ئي اهڙن پيرن کان نفرت هئي طبيعت بيزار هئي. ماڻهو ته زيارت لاءِ مشتاق، هڪ ٻئي مٿان ڪرن ڊهن پيا. عاجز ڪڏهن زيارت نه ڪئي. خانقاه حضرت غوث بندگي عليه الرحمة پراچ حال چا آهي؟

دربار تي منقش عورتن جو ميڙو، ڪي ن واريون اتي جهولن.

ستر نه ڪو ڀردو. سيد ۽ آل رسول هڻڻ ڪري سڀ سندن غلام.

اهو ڪو نه ڏسن ته آهن ته بزرگن جو اولاد ۽ جاءِ نشين مگر اسلام جي

پيڙي پوڙي ڇڏيائون. گناهه جا ڪم ڪندي مخلوق کي گمراه

ڪري ڇڏيائون.

فرمايائون مگر ظاهري تجمل گهڻو. ڪو عرس ختم ٻارهي

يو يا خاص، حاڪم، امير بي انداز مخلوق ڪئي ٿي.

رياست جو وزير به آيو. مولوي صاحب کي حڪم ٿيو ته اندر بنگلي

۾ هڪ ننڍي مسجد هڻي اتي مدرسو پڙهايو وڃي. طالبن کي اندر

اچڻ وڃڻ جي عام اجازت، باقي سڀني کي منع. مدرسو اندر پڙهائڻ

خاص مولوي لاءِ ته وزير حاڪم وهه واهه ڪن ۽ سرڪار جي طرفان

انهن کي جاگير مليل آهي ته حاڪم مدرسو ڏسي خوش ته مدرسو

خيرات جاري آهي. وزير مسجد ۾ نماز پڙهڻ آيو. مولوي صاحب

ڪجهه مرحبا نه ڪئي. وزير نماز پڙهي ويٺو. پاڻ مولوي گفتگو

ڪئي ته طالب سبق پڙهندڙ ڏاڍو غبي طبع آهي.

فرمايائون اڄ جي عالمن جو حال هي آهي جو اڄ جو ڪو مولوي

هجي ها ته وزير جي آڏو ٻانهون ٻڌي بيهي ها. پر ان مولوي صاحب

ڪجهه خيال به نه ڪيس.

فرمايائون هن عاجز جو حضرت سائين رحمته الله عليه ۾ وڃڻ ٿيو

ته تمام سادگي هئي. حضرت صاحب رهڻ جو ڪوٺو،

حجرو وغيره مڪان جيڪي پٿرن جا ٺهيل بلڪل ننڍا هئا.

حضرت سائين ضلع ميانوالي ۾ اصل وطن هيو اتي پٿرن

جون جايون ٺاهيندا آهن. حضرت سائين جي لاءِ نه گاديون نه

بسترو فراسي. تمام سادگي، ڪم ڪار پاڻ ڪندا ٿي ويا.

نوڙيون وٽڻ، گاهه ڪرڻ وغيره. الحمد لله هن عاجز کي ڪوبه خطرو

نه گذريو ته هو پير مريدن وارو ڪم پاڻ ڪري هن پاسي ديد نه هئي

بلڪه ايترو شوق حرص محبت هئي ته ذڪر ڏسڻ ۾ دير نه

جلد ڏسن ته اجازت وٺي گهر وڃي محنت ڪيان. ظاهري نمائش

تي ڪجهه نظر نه هئي.

فرمايائون اڄڪلهه جي رسمي پيرن جو حال ڏسو ڇا ٿي رهيو

آهي. ڪهڙو انهن جو باطني فيض، ذڪر حلقه مراقبو، اسلام

ترقي طرف خيال آهي. اهي مريدن جي مالن ۾ طامائو نظرون

وجهون ويٺا آهن.

پي صاحبزادي قرآن شريف پورو ڪيو ڇو طرف مريد ۾

ڪندو سڏ. هر پاسي کان مريد اچي ڪٺا ٿيا. خيال ڪيائون ته پير

کي هٿين خالي ڪيئن ملن. صاحبزادي سڪڻي مبارڪ ڪيئن

ڏيون. رات رهي پٽ کائي پتاشن مٿائي جي لپ وٺي ڪنهن روپيو ڪنهن پنج روپيه حيثيت موجب صاحبزادي کي مبارڪ ڏنائون. ڏسو دنيا ڪمائن جو ڍنگ.

فرمايائون حضرت سائين عليه السلام اچي مخلوق کي شيطان جي چنبي کان بچائي آزاد ڪيو. الله تعاليٰ کين جزاءِ ڏئي، وڏو ڪرم ڪيائون. اسان کي انهن مفاد پرستن کان ڇڏايائون نه ته اسان به وانگر گمراهي ۾ پيل هجون ها. حق باطل سڃاڻڻ جي اسان ۾ ڪٿي تميز هئي، شريعت نه هئي.

نماز فجر ختم شريف و حلقه مراقبه کانپوءِ حضرت جن دام حيات جماعت ڏانهن متوجہ ٿيا. مولوي ميان بشير احمد صاحب ڪتاب ارشاد الطالبين مصنف حضرت قاضي ثناء الله صاحب پاڻ مان هڪ بيان مرید پير جي حق ۾ ڪم و بيش مضمون ڪڍي پيش ڪيو ته ان جي سائين تشریح فرمائين. ڪتاب پڙهندا رهيا تقرير فرمائيندا رهيا.

پاڻ فرمايائون باري ۾ اعتقاد رکڻ ۾ مرید زيادتي نه ڪمي ڪن. ايترو وڌاءِ جيئن نصرانين حضرت عيسيٰ عليه السلام کي الله ۽ ڪفر ۾ پيا. حضرت رب العالمين جي شان ۾ ڪمي ڪيائون جو اولاد ثابت ڪيائون.

فرمايائون علم غيب خاص الله تعاليٰ جو آهي. ولي، غوث، قطب علم غيب پاڻان نه ٿا ڄاڻن مگر الله تعاليٰ انهن کي ڄاڻائي ٿو ۽ غيبي اطلاع بخشي ٿو. اها الله جي عطا آهي.

فرمايائون ولي به الله جي مخلوق ۽ الله تعاليٰ جا ٻانها آهن. الله ولين پنهنجي دوستن کي قلب جي روشنائي ۽ قوت عطا ڪري ٿو. جو تير ڪمان مان ڇڏي ويل پوئتي موٽائي سگهن ٿا. مثنوي شريف ۾ آهي:

اوليا را هست قدرت ازاله، تیر جسته باز گرداندز راه

فرمايائون الله تعاليٰ ولين پنهنجي دوستن کي روشنائي قلب جي عطا فرمائي. پوءِ جيتري قلب کي روشنائي اوترو غيب جو اطلاع ۽ خبر.

فرمايائون جيئن بيطري، گئس واري بتي ٻاري اوندھ ۾ وڃي ان بتيءَ جي جيتري روشنائي هوندي اوتري اوندھ ۾ خبر پوندي. فرمايائون الله تعاليٰ پنهنجي پيارن ٻانھن کي خاص مهربانين سان راز ۽ گجھه جي ڳالھين جو اطلاع بخشي ٿو. هو بذات خود نه ٿا ڄاڻن الله تعاليٰ انهن کي ڄاڻائي ٿو. انهن کي اظهار ڪرڻ جي منع هوندي آهي.

فرمايائون ولين ڪي ڪرامت قوت ۽ علم الله تعاليٰ جي طرفان عطا ٿيل هوندو آهي سواءِ امر جي ظاهر نه ڪندا آهن.

فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه فرمائيندا هيا مون کي ايترو ڪثرت سان ڪشف ٿئي ٿو جو مان ارادو ڪيو ته جيڪو مون وٽ اچي ته هو زباني حال نه ڏئي اسان از خود هن کي ڏسيون تون هن ڪم لاءِ آيو آهين. تنهنجي دل ۾ هي خيال آهن، تون هيترو وقت ٽڪندين ۽ هن ڏينهن موتي ويندين پر اسان پاڻ ان کان روڪيو آهي. بزرگ ٿو ٿيندو ان جي منزل هٿائي وٺي.

فرمايائون بادشاهه جا عام ماڻهو به هوندا آهن خاص به. ڪي خاصن مان خاص مقرب هوندا آهن. انهن خاصن سان بادشاهه مخفي راز اسرار جون ڳالهيون ڪندا آهن. پوءِ جنهن کي جيترو قرب زياده هوندو آهي اهو اوترو بادشاهه جي حال راز کان زياده واقف هوندو آهي.

بيو مثال فرمايائون ته الله تعاليٰ جن پنهنجي خاص پيارن دوستن کي قلب جي روشنائي عطا ڪري ٿو انهن جو مثال سج جي روشنائي وانگر آهي جو سج کي اها روشنائي بذات خود نه آهي الله تعاليٰ جي طرفان مليل آهي. پوءِ جيتري به سج جي روشنائي ڀرتي ويندي ته اونداهه روشنائي ۾ بدلجي پوي ٿي.

چنڊ جي روشنائي ان کان گهٽ، تارن جي ان کان گهٽ. ائين نه آهي جو ولي آهي ته سڀ ڪجهه ڄاڻي ٿو پر الله تعاليٰ ان کي ڄاڻائي ٿو. حديث ۾ آهي:

اتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله^①

يعني ڊڄو مؤمن جي فراست (روشني قلب جي) کان جو اهو الله تعاليٰ جي نور سان ڏسي ٿو.

فرمايائون الله تعاليٰ پنهنجي پيارن کي روشني قلب جي عطا ڪري ٿو جنهن کي حديث شريف ۾ الله جو نور سڏيو ويو آهي.

فرمايائون حديث ۾ حضرت ساريه رضي الله عنها جو قصو مشهور آهي ته اهو دور ملڪ ۾ ڪافرن سان لڙائي ڪري رهيو هيو ۽ دشمن جبل جي پويان لڪي اوچت ۾ وارا هئا. ان وقت حضرت امير

عمر رضي الله عنه مدينه شريف ۾ جمعي جو خطبو مسجد ۾ جماعت سان پڙهي رهيا هئا ته دوران خطبه جي ”يا سارية الجبل يا سارية الجبل“ ڪري آواز ڪيائون. اصحاب ڪرام ان ڳالهه تي حيران ٿيا.

① الدر المنثور في التفسير بالمأثور للسيوطي (638/8) عن أبي سعيد الخدري. وأخرج ابن جرير عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ: اتقوا فراسة المؤمن فإن المؤمن ينظر بنور الله. وأخرج ابن جرير عن ثوبان قال: قال رسول الله ﷺ: احذروا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله وينطق بآيات الله. وأخرجه عبد الرزاق في مصنفه (451/10) بلفظ إياكم وفراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله.

فرمايائون ته حضرت ساريه عليها السلام ڪيڏي وڏي مفاصلي تي لڙائي ڪري رهيو هو ۽ دشمن حملو ڪرڻ تي هيا ته ان ڳالهه جي خبر حضرت امير عمر عليه السلام کي ڏني وئي. هي ڪرامت ظاهر ٿي جو حضرت عمر سائين عليه السلام جا لفظ يا ساريه جبل اهو آواز ايترو پري پنڌ تي حضرت ساريه عليها السلام تائين پهچايو ويو. ان آواز ٻڌي دشمن جي ان ڳجهي حملي کي هٽائي فتحياب ٿيو. ⁽¹⁾

فرمايائون سڀ اصحابي رضوان الله تعالى عليه اجمعين علم غيب ڄاڻيندڙ نه هيا ۽ نه اها ڳالهه صحابيت يا ولايت شرط آهي ته علم غيب ضرور ڄاڻي پر جنهن کي الله تعاليٰ ڄاڻائي جيترو ڄاڻائي.

فرمايائون مولوي حسين علي صاحب، حضرت خواجه محمد عثمان رحمۃ الله عليه و. هاڻي فوت ٿيو آهي اهو وهابي خيالن جو هو. ان کي هڪ دفعي حضرت صاحب خاص طور فرمايو ”مولوي حسين علي جي تون چوين ته جا ماني پوڙ روز گهر کائيندو آهين

⁽¹⁾ واما عمر رضي الله عنه فقد ظهرت أنواع كثيرة من كراماته وأحد ما روي أنه بعث جيشاً وأمر عليهم رجلاً يدعى سارية بن الحصين فبينما عمر يوم الجمعة يخطب جعل يصيح في خطبته وهو على المنبر يا سارية الجبل الجبل قال علي بن أبي طالب كرم الله وجهه فكتبت تاريخ تلك الكلمة فقدم رسول مقدم الجيش فقال يا أمير المؤمنين غزونا يوم الجمعة في وقت الخطبة فهزمونا فإذا بأبنسان يصيح يا سارية الجبل الجبل فأسندنا ظهورنا إلى الجبل فهزم الله الكفار وظفرنا بالغنائم العظيمة ببركة ذلك الصوت.

تفسير الرازي: مفاتيح الغيب (74/21)

۽ جيڪو ڪم ڪرين ٿو سو سڀ ڏسيان.“ الله وارن کي الله تعاليٰ علم عطا ڪيو آهي پر ظاهر نه ڪندا آهن. سواءِ امر جي.

فرمايائون حضرت حذيفه عليه السلام حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جو خاص محرم رازدان هيو. پاڻ ان کي خلاصو ڪري مخفي راز جون ڳالهيون منافقن جو حال ٻڌائيندا هئا ۽ اهو شرف سڀ اصحابي کي حاصل نه هيو. ⁽¹⁾ سڀ صحابه ڪرام رضي الله عنهم ان جو لحاظ ادب ڪندا هئا ۽ ڊڄندا هئا. حضرت امير عمر عليه السلام خوف کان پڇندو هئس ته خدا واسطي ٻڌاءِ ته مان منافق ته نه آهيان. جواب ۾ چوندو هو ته تون نه، اهي ٻيا آهن. ⁽²⁾

حضرت مجدد منور الف ثاني عليه السلام جو هڪ مريد پيارو هو جنهن جو ايمان سلب ٿيڻ (ڪسجڻ) . پاڻ ان لاءِ دعا گهريائون ته ان جو ايمان بحال رهي، موٽي ملي.

⁽¹⁾ ذَهَبَ عَلْقَمَةُ إِلَى الشَّامِ فَأَتَى الْمَسْجِدَ فَطَلَّ رَجُلَيْنِ فَقَالَ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي جَلِيسًا فَقَعَدَا إِلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ قَالَ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ السَّرِّ الَّذِي كَانَ لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ يُغْنِي حَذِيفَةَ

صحيح البخاري (320/19)

⁽²⁾ عن حذيفة بن اليمان إنه قدم على عمر بن الخطاب عليه السلام فصادف جنازة فلم يحضرها فقال عمر يا حذيفة يوت رجل من المسلمين من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم ولا تشهد جنازته فقال حذيفة يا أمير المؤمنين أما علمت أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أسر لي سرا فقال عبر أنشدك الله أنهم كان قال اللهم نعم فقال أنشدك الله أنهم أنا فقال لا والله يا أمير المؤمنين. مسند الربيع بن حبيب (361/1)

تقدير ۾ ان جو ايمان ڪسجڻ لکيل آهي اها تقدير مبرم آهي ڇا نه ڦرندي.

ڦر هلايائون هوندي آهي. معلق پي مبرم. معلق ڦري سگهي ٿي مگر مبرم اصل نه ڦرندي.

حضرت مجدد منور الف ثاني رحمه الله عليه مناجات ڪئي. اي خداوندا حضرت غوث الاعظم پيران پير رحمه الله عليه فرمايو آهي مان تقدير مبرم بدلائي آهي ان مذڪور ڳالهه جو مکتوبات شريف ۾ وڏي تشريح سان بيان ٿيل آهي. جڏهن محبوب سبحاني ﷺ عليه تي اهو انعام مهرباني ٿي، مون تي به اها خاص عنايت اڪرام ٿئي. ان شخص کي ايمان ملي. ارشاد ٿيو ته تقدير مبرم ٻن قسمن جي آهي پر ان ڳالهه جو علم خبر ڪنهن کي نه آهي.

تقدير مبرم ان جو علم فرشتن کي به نه هوندو آهي. اها هرگز ڪڏهن به بدلي نه سگهندي ۽ پيو مبرم جو قسم ان جو علم خاص مون الله تعاليٰ کي آهي. ٻئي ڪنهن کي خبر نه آهي اها دعا وغيره سان بدلج.

حضرت محبوب سبحاني ﷺ فرمايو آهي ته مان تقدير مبرم به بدلائي آهي. اها اهو پيو قسم مبرم آهي جنهن جو علم مون کي آهي ڇا بدلي سگهي ٿي ۽ جنهن لاءِ توهان دعا گهري رهيا آهيو.

اها به اهو قسم آهي ۽ توهان عرض منظور ڪري اها تقدير مٽائي وڃي ٿي. ان جو ايمان ثابت بحال مٽائي ڏيون ٿا ۽ جيڪو اول آهي اهو هرگز نه بدلدو. ^①

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا (الاحزاب: 62)

الله تعاليٰ جي مقرر ٿيل ڪم ۾ ڦير ڦار تبديلي

ڦر هلايائون ڏسو وهاڻي چون ٿا ته ولي ڪجهه ڪري نه ٿا سگهن. ولين کي ڪا طاقت نه آهي. ڏسو ولي الله ڪسيل ايمان مٽائي وٺي ٿا ڏين. ان کان زياده پي ڪهڙي امداد هوندي يا ٿي سگهندي.

ڦر هلايائون ڏسو مريد جي حال جي خبر حضرت مجدد منور ﷺ کي پئي ته فلاڻي مريد جو ايمان سلب ٿئي ٿو. اهڙي باريڪ ديد انهي خاصان خدا جي آهي.

ايمان مٽائي وٺي ڏيڻ اها طاقت انهن کي الله تعاليٰ کان مليل آهي. ڪهڙا نه مهربان ٿيا. اهڙي مهرباني ڪن. حضرت مجدد منور الف ثاني ﷺ جو بلند شان عالي مرتبو جوهي ڳالهه آسان ٿي ته جا تقدير حضرت سبحاني ﷺ مٽائي آهي اهو تقدير مبرم جو پيو قسم آهي. ان ڳالهه جي اڳ ڪنهن کي به خبر نه هئي اها باريڪ ڳالهه ڪنهن حل نه ڪئي.

① من أنواع التقدير فهي من القضاء المعلق ، فالأسباب يدفع بعضها بعضاً ، والدعاء من الأسباب ، وسؤال الله اللطف من أنواع الدعاء ، أساء الله الحسن الثابتة في الكتاب والسنة (6/23)

فرمايائون حضرت ﷺ هڪ ڳالهه بيان فرمائي هڪ موهجي پهراڙي جو ويٺل هيو. چورن ان جو ڏاڙو هنيو. گهر جو مال لٽڻ لڳا. هو غريب ضعيف هيو. مقابلي جي طاقت نه هيس. ڇا ڪيائين ٻاهر نڪري تمام عجز نياز سان پير پنهنجي ڏانهن منهن ڪري سڏيائين. سندس پير ڪامل بزرگ هيو. اوڏهن منهن ڪري ادب سان ٻانهون ٻڌي پڪارڻ لڳو ته مان موهچيائي نمائي عيبن هاڻي ڪنهن نه ڪم جي عيبن هاڻي مون بيڪس بيوس جي مدد ڪريو. سوال گهري بس ڪيائين. جلد امداد پهتي. چور پڇي ويا. ڏسو الله وارن جي مدد. حديث شريف ۾ آيو آهي:

اعينوني يا عباد الله: مدد ڪيو منهنجي اي ٻانهن الله جا. ①

فرمايائون ولي الله حياتي خواه مماتي وارا امداد ڪن ٿا. مکتوبات شريف ۾ حضرت مجدد نور الف ثاني ﷺ ان ڳالهه کولي بيان ڪيو آهي.

① عن عبد الله بن مسعود أنه قال: قال رسول الله ﷺ: إذا انفلتت دابة الأرض بأرض فلاة فليناد: يا عباد الله احبسوا! يا عباد الله احبسوا! فإن لله حاضراً في الأرض سيحبهه.

مسند أبي يعلى (177/9) المعجم الكبير للطبراني (67/9)

إذا أضل أحدكم شيئاً أو أراد عوناً وهو بأرض ليس بها أنيس فليقل يا عباد الله أعينوني ثلاثاً، فإن لله عبداً لا يراهم. فيض القدير شرح الجامع الصغير (395/1)

فرمايائون خدا آهي نه رسول آهي بلڪه پير رهبر ۽ رهنما آهي جيڪو حق جي راه ڏيکاري ٿو.

فرمايائون طالب مولوي جنهن وقت فنائيت طي ڪري خاص الله تعاليٰ جو قرب حاصل ڪري ٿو ان وقت هن حديث جو مصداق بڻج وڃي ٿو. بي يسمع وي يبعصر وي يبطش ①

يعني الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته ان ٻانهي جو ٻڌڻ ڏسڻ ۽ وٺڻ اهو ٻڌڻ ڏسڻ ۽ وٺڻ آهي.

اهو مون سان ڏسي ٿو. ن سان ٻڌي ٿو. هاڻي خيال ڪري ۽ اندازو ڪري ڏسو ڪهڙو اعليٰ شان اهل الله جو آهي.

حضرت مولانا رومي مثنوي شريف ۾ لکيو آهي ته:

اين دعائي شيخ ني چوں هر دعا است، فانی است و گفت او گفته خداست

يعني اها دعا شيخ ڪامل جي هر دعا وانگر نه آهي. جيئن ٻيا ماڻهو دعا گهري رهيا آهن. اهو شيخ الله تعاليٰ ۾ فنا ٿيل انهن جي دعا چوڻ خود الله تعاليٰ جو چوڻ آهي. چو ته جنهن وقت شيخ فاني مطلق ٿي وڃي ٿو ته نه هو پاڻ رهي ٿو نه هيءُ جهان نه هو جهان. ن پنهنجي هستي ختم ڪري ڇڏي ته پوءِ ان جو اثر،

① نوادر الأصول في أحاديث الرسول (236/2)

ويھڻ، ڳالهائڻ، ڏسڻ سڀ جي قدرت جو مظهر بنجي پوي ٿو.
 اهو بي بيطش، بي بصر بي يسمع جو مصداق ٿي پوي ٿو.
 فرمايائون اها معنيٰ آهي فنائيت جي. هي باريڪ ڳالهيون عام ۽
 سڀ ڪنهن کي سمجهه ۾ نه اينديون. فنا جي اها معنيٰ نه آهي جو
 جسم گم ٿي وڃي جو نظر به نه اچي بلڪه بالڪليه نفي ٿي وڃي.
 اهڙي نفي ٿي وڃي جو سواءِ الله جي ڪنهن تي بهديد نه پوي. نه پاڻ
 رهي نه ڪائنات بس هڪ الله.

چون بند شد از لا وجود

يعني جڏهن پاڻهي جو هئڻ ”لا“ يعني نفي ڪرڻ سان نيست گم ٿيو
 جو خود نه رهيو. فرمايائون ”لا“ جي ترار سان هر دوجهان کي
 نيست ڪيائين بعد ”لا“

بعد لا آخر چه می ماند جهود

پوءِ فڪر ڪري ڏس بعد ”لا“ نفي ڪرڻ ڪائنات جي ڇا ٿوري؟
 ماند الا الله باقي جملہ رفت، مرحبا ای عشق شرکت سوز رفت
 پوءِ هڪ الله ٿي رهيو باقي تمام نيست ٿي ويو. پوءِ اي عشق توکي ۽
 تنهنجي درد ۽ سوز کي خوش آمديد هجي.

حوض يا دريا پهلو زند، خوشن را از رخ هستی بر کند

حوض جيڪڏهن پنهنجو وچ وارو ڪنارو پري ڪري درياءَ سان

پاسو هڻندو پنهنجو حوض هٽڻ وارو فاصلو (نيچ) ڪندو ته پوءِ بس
 دريا ٿي دريا هوندو، حوض اصل نه رهندو.
 فرمايائون اهو باريڪ معاملو فنائيت جو آهي جو جيستائين حالت
 نه گذرندي حقيقت جي خبر نه پوندس. اتان جاهل گمراه ٿيندا
 آهن جو پير کي خدا سڏڻ لڳندا آهن.
 فرمايائون پير خدا نه آهي، نه غيب دان آهي. انهن کي علم ۽ امداد
 وغيره سڀ الله جي طرفان عنايت آهي.

چون الف در بسم تو درج شو

فرمايائون عقائد درست ڪيو جو جيستائين اعتقاد صحيح نه آهي
 عبادت مقبول نه آهي. نه زيادتي ڪيو نه ڪمي ڪيو. الله تعاليٰ
 قرآن شريف ۾ فرمايو آهي:

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ (نحل: 68)

الهام ڪيو رب تنهنجي طرف ماڪي جي مک جي.

فرمايائون ڇا الله وارن جي دل ماڪي جي مک جهڙي به نه آهي.
 حضرت مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي رحمته الله عليه سنڌ جو نقشبندي بزرگ
 آهي اه پيشگوئي ڪري ويو آهي جا لکيل اڄ به ماڻهن وٽ موجود
 آهي ته سموري سچي نڪتي آهي. جيڪي ڳالهيون ڪيون اٿس
 سڀ پوريون ٿيون آهن.

الله تعاليٰ ان کي انهن ڳالهين جو علم ڏنو هو بذريع الهام يا كشف ان وقت ۾ پيا به بزرگ هيا پر انهن ڳالهين جو علم الله تعاليٰ جي طرفان ان بزرگ کي ڏنو ويو.

فرمايائون علم غيب ذاتي خاصو الله تعاليٰ جو آهي.

فرمايائون اسان جي اصل وطن ۾ هڪ شخص جيڪو پهريائين نماز نه پڙهندو هو پر هاڻي نمازي آهي، اهو چوي پيو ته مان جيڪو خواب لھان اڪثر سڀ سچو ۽ اڳي مون کي خواب ۾ ڏسڻ ۾ اچي فلان ڪم هيئن ٿيندو پوءِ ٿئي به ائين. هو دعويٰ پيو ڪري منهنجو خواب ڪوڙو نه آهي ضرور ائين ٿئي.

فرمايائون هن عاجز شادي ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن وطن واپس ويس. مگر شادي جي خبر ڪنهن کي به ڪانه هئي. رات وات تي ٻئي اها رات جتي عاجز مهمان هيو. بجلي (ڪنوٺ) ڪري ان دعوت جي گهوڙي سڙي مري وئي ۽ هڪ ٻلي به آهر ۾ ويٺي هئي اها به مري وئي. عاجز ڳوٺ پهتو. ان شخص چيو مان رات خواب لڌو آهي ته توهان شادي ڪئي آهي. سچ توهان شادي ڪئي آهي ۽ بجلي ڪرڻ ڪري ڪجهه نه ڪجهه نقصان به ٿيو آهي. بجلي جو نقصان روپرو ڏنو ويو. شادي جي خبر سوا منهنجي ٻئي ڪنهن کي به نه هئي بلڪه پائرن کي به نه هئي.

هن کي ڪنهن اهي ڳالهيون ڄاڻايون. وهابي ته هي ڳالهيون ٻڌي ڪن ڳاڙها ڪندا.

فرمايائون الله تعاليٰ ڪنهن کي ڄاڻائي اها ڳالهه بعيد نه آهي. اهڙي طرح الله تعاليٰ علوم ڪنهن خاص پانهي تي مطلع ڪري اهو . ان ۾ انڪار ڪهڙو.

فرمايائون مڪتوبات شريف ۾ حضرت مجدد منور الف ثاني عليه السلام فرمايو آهي ته خاصان خدا کي الله تعاليٰ جي طرفان طاقت مليل آهي. انهن جي طفيل رزق ملي ٿو. عنايت ڪرم ٿئي ٿو. امداد مريد کي پهچي ٿي. فرمايائون حديث شريف ۾ آهي:

وبهم يبطرون وبهم يرزقون^①

يعني انهن جي طفيل مينهن وسايا وڃن ٿا ۽ انهن جي صدقي رزق ڏنو وڃي ٿو. پاڻ نبي ڪريم ﷺ فرمايو آهي ته:

لولا الصالحون لهلك الطالحون^②

جيڪڏهن صالح پانها نه هجن ته گنهگار هلاڪ ٿي وڃن.

① نواذر الأصول في أحاديث الرسول- (1/262)

إن الأبدال في أممي ثلاثون بهم تقوم الأرض وبهم يبطرون وبهم ينصرون

الفتاوى الحديثية لابن حجر الهيتمي- (1/757)

② لولا التائبون لخسفت بالهن نبيين ولولا الصالحون لاهلكت الطالحين تفسير حقي- (2/464)

فرمايائون ضروري آهي جو شريعت پاڪ جي تعليم موجب
 ڪيو وڃي. جاهلن جي پيروي نه ڪئي وڃي. جيئن جاهل ماڻهو
 عورتون وٺي مزارن تي وڃن ٿا ۽ اتي غير شرعي ڪم ڪن ٿا ۽ حد
 کان تجاوز ڪن ٿا. ٿا ٿا، قبرن جو طواف ڪن ٿا ۽ اتي
 خير خيراتون ڪري مقام ۾ طعام کائن ٿا. اهي ڪم منع آهن.
 خيرات ڪرڻي هجي ته ماڻهو گهر ڪري. ان جو ثواب ان ولي کي
 ملي ويندو.
 حضرت رسول ڪريم عليه افضل الصلوة جو ميلاد هر هڪ
 ڳوٺ ۾ ڪري ٿو پر اهو دربار رسالت ﷺ ۾ وڃي ٿو.
 ڀمڇي ها يا ضروري هجي ها ته هر ڪو وڃي
 شريف ۾ ڪري. پر ميلاد جتي به ڪيو وڃي جائز آهي.
مولوي بشير صاحب پڇيو ته اهو طعام جيڪو ولين جي مزارن تي
 ڪيو وڃي ٿو ڪاڻجي يا نه؟
 پاڻ فرمايائون بعض مولوي ان کي حرام چون ٿا ۽ بعض حلال.
 جيڪي حرام چون ٿا اها انهن جي زور آوري آهي. اهو طعام کادو
 وڃي ته بلڪل جائز آهي. باقي جاهل ماڻهو درگاهن تي وڃي
 غير شرعي ۽ بدعت جا ڪم ڪن ٿا اهو نيڪ نه آهي. انهن
 کي انهن ڳالهين کان روڪڻ گهرجي.

فرمايائون جيڪي مولوي حرام چون ٿا تن جو چوڻ آهي ته ڪو به
 جانور غير الله جي نالي ڪرڻ جائز نه آهي. مثلاً ڪو چوي ته
 ڏاند، ٻڪرو وغيره پير جي نانءَ جو آهي. حالانڪ اهو ان وقت ۽
 ان حالت ۾ حرام ٿيندو جڏهن ذبح وقت الله تعاليٰ جو نالو نه
 ورتو وڃي. ڪهڙو وقت پير جو نالو وٺي ڪنو وڃي پوءِ حرام آهي.
 مثال ڪو شخص چوي هي ڏاند منهنجي پٽ جو آهي. ۽ ٻڪري
 منهنجي پيءُ جي نانءَ جي آهي. پوءِ ان جانور کي الله اڪبر چئي
 ڪٽائين حرام نه ٿيو. ڪو شخص چوي هي ڪڪڙ مولوي جي آهي
 ان جي نانءَ جي آهي مولوي صاحب آيو ڪڪڙ ڪٽائين ته حرام نه
 ٿي. مولوي صاحب ڪڪڙ ته کائيندو.
 ولين جي دربارن تي وڃي خيرات ڪرڻ ۽ عرس شريف
 مقرر تاريخ تي ڪرڻ ان حالت ۾ منع آهي جو هي اعتقاد هج
 اڳر وليءَ جي مزار تي وڃي خيرات نه ڪبي يا عرس مقرر تاريخ تي
 نه ڪبو ته ثواب نه ملندو. مقرر تاريخ کان سواءِ ڪرڻ جائز آهي.
 فرمايائون جنهن شادي وغيره ۾ ناچ جهمر، دهل لاڏا ۽ ٻيا
 ڪم ٿين ٿا، اهو طعام نه کائڻ ته بهتر آهي باقي طعام حرام نه آهي.
 فرمايائون حضرت صاحب ﷺ قلبي وروحي فدا
 ڳالهه کان هميشه جماعت کي وعظ نصيحت تاڪيد ڪندا هئا.

بلڪ هت مٿي ڪٿائيندا هئا ۽ انجام وٺندا هئا ته سڳو پٽ بدعتي
اگر شادي يا ختنه وغيره جي موقعن تي دهل نقاره وغيره
وجائي يا ري. يا ڪٿي مائٽ هجن خواه پائڙ
هڃ ان ۾ انهن سان شامل نه ٿيو. صفا ظاهر ٿي دور رهو.
ڪنهن به ڳالهه ۾ انهن سان شرڪت رفاقت نه ڪيون ڪاڻو.
سائينجن هڪ مريد وڏي پٽ جو طهر ڪيو جنهن تي نقارا
وڳا. حضرت صاحب جن رحمۃ اللہ علیہ ڪي خبر پئي پاڻ سخت رنج ٿيا.
عرس شريف جي موقعي تي اهو فقير آيو. پاڻ پڇيائون سچ ٻڌاءِ
ختني تي نقارا وڳا هئا؟ هن عرض ڪيو ها سائين. پر منهنجو ڏوه
نه آهي مان گهڻي منع ڪئي پر منهنجو پيءُ نه مڙيو. ان زوري
وجايا. پاڻ فرمايائون تو کلمو سهڻي نبي پاڪ عليه افضل الصلوة
تي پڙهيو آهي يا پيءُ تي؟ چيائين سهڻي نبي سائين ﷺ تي. پاڻ
تمام رنج ٿيا. فرمايائون کلمو پڙهين سهڻي نبي ڪريم عليه افضل
الصلوة و اڪمل التحيات تي ۽ تابعداري ڪرين پيءُ جي. بس وڃ
تون منهنجي جماعت مان خارج آهين. الله تعاليٰ اسان کي توکان پيا
زياده نيڪ ڏيندو. فقير تمام محبت وارو هيو. سارو ڏينهن
روئندو رهيو، انهي جاءِ تي بيٺو رهيو. ظهر نماز تي خليفن هن جي
سفارش ڪئي ته:

حضرت هو فقير يڪو روئندو رهيو آهي پڪي دل سان توبه تائب
آهي. هن کي معافي ملي. پاڻ فرمايائون مولوين کان مسئلو پڇو
ته اهو شخص ڪيئن توبه تائب ٿئي. ان لاءِ ڪهڙي سزا آهي.
مولوين چيو ته سائين سچي دل سان پشيمان ٿي توبه ڪري ۽ ٽي
روزا به رڪي، ٽي ڏينهن مسڪينن کي ماني به ڪرائي، بيعت به نئين
ٿئي. هن چيو مون کي اها ڳالهه بدل جان قبول آهي. ٻو نئين سر
بيعت ٿيو.
فرمايائون حضرت صاحب جن رحمۃ اللہ علیہ فرمايو بيوقوفن جي سمجهه ته
ڏسو ختنو طهر ڪرڻ سنت آهي ضرورت آهي حجم کي وٺي يا پاڻ
جاڻندو هجي ته ڇم جو ٽڪر ڪپيو وڃي. هي شيطانگري حرڪت
بازي چاجي ته مائٽن دوستن کي سڏ ڏنو آهي اچن، ديڳيون لهن،
پڪريون ڦٽندرون ڪُسن. اهي ضروري آهن ته سر جا وار مڇن جا
وار، بغلن جا، نهن وٺڻ وغيره اهي به سنت آهن انهن تي به سڏ ڏين
مائٽ دوست سڏيا وڃن ديڳيون لاڻيون وڃن.
فرمايائون ولايت نبوت کان افضل نه آهي. اڳ ڪي صوفي ائين
چئي ويا آهن. حضرت مجدد رحمۃ اللہ علیہ با دلائل ان ڳالهه جي ترديد
ڪئي آهي.

فرمايائون ڪوئي ولي نبي جي درجي کي نه پهچندو. ڪنهن به ولي تان خواه ڪنهن به ماڻهو تان شرعي تڪليفون نماز روزو وغيره معاف نه آهن سواءِ مجذوب جنهن جو هوش عقل نه رهي.

فرمايائون ولي غوث قطب ڪيڏي به منزل ۽ قرب کي پهچي تان هم اصحابي جي مرتبي کي پهچي نه سگهندو. بسبب شرف صحبت ۽ زيارت نبوي عليه افضل الصلوة جي.

هڪ بزرگ جو قول آهي حضرت امير معاويه رضي الله عنه اصحابي جنهن گهوڙي تي چڙهي جنگ تي هلندو هو ۽ غبار اڏامي گهوڙي جي ناس ۾ پوندي هئي ته حضرت اويس قرني ۽ حضرت عمر بن عبدالعزيز مرواني رضي الله عنهما جو شان ان رتي غبار جي برابر به نه آهي. فرمايائون عقائد جو مسئلو آهي نبيءَ سڳورا معصوم آهن. انهن کان ڪو به گناهه نه ٿو ٿئي سگهي.

فرمايائون ولين کان جي ڪو گناهه صغيرو ٿي پوي ته اهو ولايت جي منافي نه آهي. فرمايائون: ولين جا به قسم آهن. هڪڙا ابرار نيڪوڪار آهن. پيا الله جا مقربين ٻانها آهن. بزرگن لکيو آهي ته:

حسنات الأبرار سيئات المقربين^①

نيڪ لوڪن جون نيڪيون مقرب لوڪن جي گناهه برابر آهن. ولي کان اگر ڪو صغيرو ٿي پوي ته ان کي زياده ندامت ۽ گهڻي پشيماني ٿيندي آهي ۽ اهو زياده الله تعاليٰ جي طرف متوجھ ٿيندو آهي.

فرمايائون حضرت قاضي صاحب جي پنهنجي پير سان تمام محبت رابطو هيو. کيس اها باطني ترقي ۽ بزرگي حاصل هئي جو حضرت خواجه مظهر جان جانان رحمته الله عليه جيڪي سندن پير هيا. انهن جو قول آهي ته جيڪڏهن الله تعاليٰ مون کان پڇيو ته مون لاءِ ڪهڙو عمل ۽ ڇا ڪجهه آندو اٿئي؟ ته مان قاضي صاحب پيش ڪندس. عرض ڪندس ته الله تعاليٰ هي عمل آندو اٿم.

فرمايائون قاضي صاحب پير جو عاشق هيو جو پير جي وصال بعد سندن حرم محترم، دختران ۽ سموري خاندان جي خدمت ڪندو ايندو هو. هميشه سال ۾ پوشاڪون، آن ۽ نقد پئسا پنهنجي وصال تائين ڏيندو رهيو. وصيت نامو لکيو اٿس ۾ پنهنجي صاحبزادي کي تاڪيد ڪيو اٿس ته اها خدمت ڪندا رهجو. خاص زمين ان ڪم لاءِ وقف ڪئي هئائين.

فرمايائون حضرت صاحب جي دختر کي سندس گهروارو تڪليف ڏيڻ لڳو. قاضي صاحب خبر ٻڌي تمام ڪاوڙ آيس. ان شخص وٽ دهلي ۾ هلي ويو ۽ تنبيهه ڪيائين ته ائين سمجهه حضرت خواجه صاحب رحمته الله عليه وصال فرمائي ويا آهن سندس وارث اڃا آهن. تو نيائي کي تڪليفون ڏيڻ شروع ڪيون آهن. مان وارث آهيان جي تون باز نه ايندين جو ڪجهه ٿيندو ڏسندن. رات جو حضرت خواجه صاحب قاضي صاحب کي خواب ۾ آيا ۽ ان ڳالهه ۽ پاس خاطري کان تمام ڏاڍو راضي هئا. ڏسو محبت ۽

فرمايائون مزار شريف تي ڏيو ٻارڻ بلا ضرورت جي جيئن جاهلن جي رسم آهي منع ۽ اسراف آهي مگر جي زيارتين ۽ پڙهڻ وارن جي آمدرفت آهي ۽ تلاوت وغيره لاءِ روشنائي ضروري آهي بيشڪ ڏيو ٻاري روشنائي ڪجي ته جائز آهي. بعد ضرورت نه رهي وسائي .

فرمايائون هن عاجز جا پير محبوب الاهي قلبي روهي فداه رحمته الله عليه نجدين جي حق ۾ فرمائيندا هئا ته اسان پيو ڪجهه نه ٿا چئون بي ادب گستاخ ته ضرور آهن روهي شريف تي قرآن جون آيتون حديث شريف وغيره لکيل هيون ان جو ڪو خيال ۽ عزت نه رکيائون. بي ادبي نموني سان انهن کي ميساريائون.

فرمايائون روهي شريف جي زمين برابر ڪئي وئي جيڪي وقت جي مسلمانن تعميرات ڪئي هئي. اهي بلڪل نيڪوڪار، متقي، شريعت جا پابند هئا. انهن جي نيت چڱي هئي.

فرمايائون ته مدينه عاليه حرم شريف ۾ بير ڪوثر (ڪوهه) ۽ ڪجيون مبارڪ هيون اهو ڪوهه مبارڪ بند ڪرائي ۽ ڪجيون ڪپائي ڇڏيائون.

فرمايائون تبرڪ حاصل ڪرڻ لاءِ پاڻي ۽ کارڪون حاجي، زائرين تحفي طور وطن ڪڍي ويندا هئا. ائين ته نه آهي جو پاڻي، کارڪن يا مسجد جي عبادت ڪئي ٿي وڃي. ان ۾ ڪهڙو شرڪ آهي.

فرمايائون حضرت سرور ڪائنات فخر موجودات محبوب رب العالمين حضرت رسول ڪريم صلوات الله عليه جي روضه اطهر تي نجدين پوليس بيهاري آهي ته حاجين کي روهي مبارڪ کي چمي ڏيڻ کان روڪين. حاجي عام ڳالهه ڪندا آهن ته جيڪي عاشق آهن اهي ته ڪنهن جي روڪڻ ۾ ڪونه ٿا رڪجن. مگر عام حاجي ائين ڪندا آهن جو ٻه چار آنا پوليس واري کي ڏيندا آهن، هُو پئي پاسي منهن ڪندا آهن پوءِ حاجي مزي ۽ محبت سان چميون ڏيندا آهن.^①

① قطب عالم حضرت پير منسا ساين رحمته الله عليه جي هنن اقوالن مان سندن عشق رسول ظاهر ٿي رهيو آهي ۽ پاڻ بي ادب کي ڪهڙي طرح وائڻو ڪري رهيا آهن. الله سندن مزار متان ڪروڙين رحمتون نازل فرمائي.

فرمايائون حضرت پير سائين رحمۃ اللہ علیہ دهلي شريف ۾ حضرت خواجہ نظام الدين رحمۃ اللہ علیہ جي مزار شريف تي ختم چئي موٽيا آيا ته راه ۾ هڪ عاليشان گنبذ نظر آيو هڪ فقير حضور ۾ عرض ڪيو ته هي قبو همايون بادشاهه جو آهي. مسلمان بادشاهه آهي. ان تي ڪرم فرمائي ختم ڏيو. پاڻ بيهي ختم چيائون. اندران قبي مان هڪ بهاري ڏيندڙ نڪتو. ڪچ ۾ بهاري هيس شايد سرڪار طرفان مقرر هوندو. حضرت رحمۃ اللہ علیہ فرمايو فقيرو ڏسو جنهن وقت هي بادشاهه جيئرو هو ڪيتري حڪومت لشڪر فوج پهريدار ۽ دڀ هئس مگر مرڻ بعد ڇا حاصل. فقط تي هٿ ڪپڙو ۽ تي هٿ زمين.

فرمايائون ڏسو حضرت نظام الدين رحمۃ اللہ علیہ جي خانقاه شريف تي حلقه زائرين جو ايترو هجوم انبوهه هيو جو پير رکڻ جي جاءِ نه هئي ۽ هي وقت جو بادشاهه، اندران قبي مان هڪ بهاري دار ٻاهر نڪتو آهي.

فرمايائون جن گنبد ۽ قبا ٺهرايا آهن انهن جي نيت چڱي هوندي. اسلام جي زينت لاءِ ۽ زائر آدمين جي فرحت آسودگي لا ٺهرايا اٿن.

فرمايائون تصور شيخ سلوڪ جو رڪن آهي. مريد تصور پير کان سيراب ٿئي ٿو ۽ پير جي صورت مبارڪ آڏو موجود رکي

اڪتساب فيوضات برڪات باطني ڪري ٿو ۽ اها ترقي حاصل ڪري ٿو جيڪا سالن جي محنت رياضت مجاهدي سان حاصل نه ٿي ٿئي.

فرمايائون تصور گرامي نبوي عاشقان جمال احمدي عليه افضل الصلوة ڪي بيتاب ۽ فيوضات سان مالا مال ڪري ٿو.

فرمايائون پير سان حُب دلي و ارتباط قلبي (ڳانڍاپو قلب جو) با اخلاص از حد ضروري آهي.

فرمايائون روضه اطهر حضور نبوي عليه افضل الصلوة و اڪمل التحيات وت جهڙو به بدڪار ۽ گنهگار ويندو ان جا گناهه معاف ٿيندا. ڪسيل ايمان هوندو ته ايمان موٽي ملندس.

حافظ محمد زمان صاحب عرض ڪيو ته سائين هي نقل مشهور آهي بيان ڪندڙ نيڪوڪار ماڻهو ۽ روضه اطهر جو خاص خادم ۽ ڪنجي بردار، درويش صفت آدمي آهي. اهو اصل سنڌ جو ويٺل هو. ان ڳالهه ڪئي ته روضه اطهر تي هڪ بزرگ برگزیده باب الرحمت ۾ درويش صفت آدمي ويٺو هوندو هيو. ان جي هميشه اها عادت هوندي هئي جو جڏهن ڪو جنازو باب السلام کان ايندو هيو ۽ حرم شريف ۾ نماز جنازه ٿيندي هئي ته اچي نماز ۾ شامل ٿيندو هيو ۽ نماز کان بعد ڪلهوڙي باب جبرئيل تائين گڏيو ويندو هيو.

پوءِ موٽي وري اچي ساڳي جاءِ باب الرحمت وت ويهندو هيو. هميشه ان جي اها عادت هئي. هڪ دفعي هڪ جنازو آيو. هي عادت موجب اتي وري ويهي رهيو ۽ نماز وغيره ۾ شامل نه ٿيو. جنازو ڪٿي روانا ٿيا ڊوڙي پهتو ۽ عادت موجب باب جبريل کان موٽي اچي جاءِ تي ويٺو. ماڻهو حيرت ۾ رهيا. پوءِ مان ان کان پڇيو تو اڄ هي عادت روش جي خلاف ڪئي؟ وري ويهي رهين ۽ وري اچي شامل ٿين. چيائين هن ڳالهه سان تنهنجو ڪهڙو واسطو. پڇ لهي وڃ. مان تمام گهڻو زور پريومانس ته ضرور ٻڌائيندين. مان حقيقت ضرور معلوم ڪندس. لاچار ٿي ٻڌايائين ته مان ڪيترن سالن کان حضرت رسول عليه افضل الصلوة جي ذات مبارڪ کان ان نوڪري ۽ حڪم ۾ آهيان جنازو باب السلام کان اچي ته ان ۾ وڃي شامل ٿيان ۽ باب جبريل تائين پهچائي موٽي ساڳي جاءِ تي ويهان ۽ اڄ هن شخص جو جنازو آيو ته مان عادت موجب اٿيس مگر ڏٺم ته ان شخص کي ايمان ڪونه هيو. مان خيال ڪيو ته ايمان ڪونهيس ته مان ڇا لاءِ وڃان. ويهي رهيس ۽ حضور انور ﷺ ڏانهن . عرض ڪيم ته توهان جو امتي اوهان جي در تي آيو آهي ايمان ڪونه اٿس ان تي ڪرم فرمايو. پاڻ ان شخص جي حق ۾ دعا گهريائون ته ان کي ايماني دولت .

آواز آيو ته ان شخص جو ايمان لکيل نه آهي. ايمان نه ملندس. پاڻ ڪريم سڳورا محبوب مدني سرڪار عليه افضل الصلوة و اڪمل التحيات اتي ويٺا عرض ڪيائون يا الاهي جل سلطانه اعظم شان توهان قرآن مجيد ۾ ارشاد فرمايو آهي :
 وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (نساء: 64)
 يعني الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته اي منهنجا حبيب جيڪڏهن اهي ماڻهو جن پنهنجي جانين مٿان ظلم ڪيو آهي سي جي توت هلي اچن پوءِ الله کان بخشش گهرن ۽ تون به انهن لاءِ بخشش جي طلب ڪرين ته اهي الله تعاليٰ کي بخشيندڙ ۽ مهربان لهندا.
 هن آيت شريف واري ۽ ارشاد کي سڄو ڪيو ضرور ان کي ايمان موٽي ملي. ون ڏٺو ته ان شخص کي ايمان موٽي مليو پوءِ عادت موجب مان اچي شامل ٿيس.
 حافظ صاحب ڳالهه ڪئي اها آيت مسجد نبوي ۾ لکيل هئي پر هن سال حاجي حج تي ويا هئا تن ڳالهه ڪئي ته اها آيت شريف نجدين ڊهرائي ڇڏي آهي. جنهنڪري مصري ماڻهن، شاهه يمن خواه شاهه مصر کي هن ڳالهه تي گهڻي ڪاوڙ لڳي. ماڻهن ۾ گهڻي جذبات ۽ شورش هئي.

نماز فجر و ختم شريف بموجب دستور حلقه ذکر ٿيو. پاڻ نظر توجه و خاص مهرباني سان جماعت کي تمام محظوظ از برکات مالا مال ڪيائون. حلقه ۾ گهڻو جوش خروش حالت جذب ۽ لذت هئي. بعد از حلقه هن بيڪار در تعريف حضرت مرشدي مربي مدظلہ العالی پڙهيو:

انعام و اکرام که بماگراه و خاص لطف و احسان

که بمادور افتادگان فرموده اند

هن بيڪار جي محبت جي اها عادت آهي جو بعض اوقات سندن حضور ۾ تعريف جا غزل پڙهندو آهيان. الله تعاليٰ اصل محبت، حب دلي، اخلاص قلبي عطا فرمائي. اهي هي بيت هئا:

اچي قدم گهمايا پنهل يار ادا،
ٿيو ملڪ سڄو پوءِ بهار ادا.

اڳي اسان ۾ نه نماز، نه ذکر، نه اسلام، نه نيڪي بلڪه ڪجهه به نه هو. شيطان جي چنبي ۾ ڦاٿل هئاسين ۽ اسان ۾ شيطاني ڪم هئا. الحمد لله توهان مٿا سائين جو آيا ته ظاهر باطن آبادي، گلزاري ٿي پئي. انهن جاين تي ماڻهو تمام نيڪوڪار پر هيڙگار ڏٺا وڃن ٿا. حضرت سائين محبوب الرحمان مرشد ڪريم بزرگان حق ترجمان ارشاد فرمائيندي هن بيڪار جي نالي فرمايائون ته سچ چيو اٿس.

جي اسان کي پير ڪامل حضرت سائين غوث الزمان محبوب صاحب رحمته الله عليه جهڙو جوان نه ملي ها ته الائي اسانجو ڪهڙو حال ٿئي ها. پير ڪامل اسان کي ايمان وٺائي ڏنو.

قرهالايون ته حضرت مجدد منور الف ثاني رحمته الله عليه مکتوبات شريف ۾ فرمايو آهي ايمان ٻن قسمن جو آهي هڪ ايمان جي صورت ٻي ايمان جي حقيقت. اول قسم ۾ سڀ ماڻهو جاهل عالم وغيره جيڪي به آهن داخل آهن. علم پڙهي جيد عالم وقت جو علامه ٿيو، ان وٽ صورت ايمان جي آهي ۽ ٻيو قسم حقيقت ايمان جي. اهو ان کي حاصل ٿيندو جيڪو اهل الله ۽ پير ڪامل جي صحبت اختيار ڪري، مقام طئي ڪندو. تان جو ان حقيقت ايمان حاصل ٿي ويندي. جنهن جي بعد ايمان کي زوال ڪفر نه آهي. ان لاءِ حضرت رسول ڪريم محبوب رب العالمين عليه افضل الصلوة فرمايو آهي:

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي إِيمَانًا وَ يَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ ①

اي الله مون کي اهڙو ايمان ۽ يقين عطا ڪر جنهن جي بعد ڪفر نه آهي. اهو آهي حقيقي ايمان ۽ پهرئين قسم ۾ زوال ۽ نقصان جو انديشو آهي.

فرمايائون ڏسو پير ڪامل ڪهڙو ڪم ڪيو ۽ ڪهڙي نعمت وٺائي ڏنائون. اهڙو ڪم اهڙي مهرباني سواءِ پير ڪامل مهربان جي، ڪير به ڪري نه سگهندو.

فرمايائون هاڻي نبيءَ نه ايندا نبوت جو سلسلو نبي ڪريم ﷺ ختم آهي باقي اولياءُ الرحمان ايندا رهندا جيڪي بني اسرائيلن جي نبين جهڙي دين جي خدمت ڪندا جيئن حديث ۾ آهي تہ:

علماء امتي کانبياء بني اسرائيل^①

منمنجي امت جا علماء بني اسرائيل جي نبين مثل آهن.

يعني نبين وارو ڪم ڪندا رهندا بزرگان دين ان ڳالهه جي وضاحت چتي ڪئي آهي تہ علماء مان مراد اهل الله آهن.^②

① "علماء امتي کانبياء بني اسرائيل" وسئل نفع الله به عن حديث "علماء امتي کانبياء بني اسرائيل" ما وجه التمثيل فيه ؟ فأجاب قوله : قال الدميري : هذا الحديث لا يعرف له مخرج لكن في صحيح البخاري "العلماء هم ورثة الأنبياء" وخرجه أبو داود والترمذي وابن ماجة والحاكم في صحيحيهما . وفي الفردوس للدليعي "إن لله عز وجل ثلثمائة قلوبهم على قلب آدم . وله أربعون قلوبهم على قلب موسى . وله سبع قلوبهم على قلب إبراهيم . وله خمسة قلوبهم على قلب جبريل . وله ثلاثة قلوبهم على قلب ميكائيل . وله واحد قلبه على قلب إسرائيل" ومعنى التنظير أنهم مثلهم في ميراث العلم أو تشرية الأحكام لكن قطع الأنبياء بالوحي والعلماء بالاجتهاد.

الفتاوى الحديثية لابن حجر الهيتمي (1/649)

② اهڙن رباني ۽ حقاني عالمن لاءِ حديث ۾ آهي تہ: العالم في قومه كالنبي في أمته

شرح البخاري لشمس الدين السفيري (10/40) أخرجه الرافعي في التدوين (95/3) عن أبي رافع

حضرت سائين مرشد ڪريم جي ذات بابرڪات ۽ عجز و نياز ۽ (پاڻ کي گهٽ سمجھڻ) بدران ڪمال آهي ۽ پاڻ

بيان کان ٻاهر پاڻ کي گهٽ سمجھندا آهن. ايتري قدر جو اڪثر اوقات ڪسر نفسي جي گفتگو فرمائيندا آهن اسان ٻڌندڙ کي تمام ڏکيو لڳندو آهي ۽ دل تي بار پوندو آهي ۽ شرم ۽ حياءُ اچي ويندو آهي. ڪن خليفن ۽ فقيرن کي ته روئڻ جي حالت طاري ٿي ويندي آهي. هن وقت به اهڙي گفتگو فرمايائون جو عاجز راقم

الحروف خيال ڪيو ته لکان يا نه لکان. مگر چونڪ وٺي الله جواڻڻ ويهڻ ۽ ڪلام بموجب الهام ۽ پين لاءِ تنبيه، نصيحت، مفيد ۽

حڪمت کان خالي نه هوندو آهي. سندن اها جهڪائي ۽ تواضع سندن ڪمال جي نشاني آهي. هن بدڪار جاهل راقم الحروف نالي

فرمايائون ته ان جيڪو ڪجهه چيو اسان ان کان به وڌيڪ ٿا سمجهون ته اسان وٽ ايمان جي صورت ڪانه هئي. ايمان جي

شڪل وارا به اسان ۾ ڪونه هئاسون. حضرت سائين ﷺ

اسان کي ڪسيل ايمان اچي وئي ڏٺو.

فرمايائون هي عاجز اندازو لڳائيندو آهي. ڏسو حضرت موسيٰ

السلام جهڙو اولوالعزم پيغمبر ساري حياتي فرعون کي تبليغ ڪندو رهيو. طرحين طرحين معجزا ڏيکاريا ٿين مگر ذرو فرق نه آيو.

فرعون ساري حياتي كفر تي رهيو ۽ كفر تي مٿو.

فرمايائون انسان جو نفس فرعون کان گهٽ نه آهي. فرعون اهو آهي جو فرعون کي حڪومت، بادشاهي، فوجي لشڪر، سڀ رعيت تابع، خزانو اڻ ڪٽ هئا جن فرعون کي:

أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى [النّازعات: 24]

جو دم مارايو ته مان توهان جو وڏو رب آهيان.

اسان کي اهو ظاهري دٻڊو وغيره ڪونهي باقي غرور، تڪبر، خود پسندي وغيره سڀئي مرض اسان ۾ آهن. مثنوي شريف جو بيت مطابق حال آهي.

نفس مارا ڪتر از فرعون نيست، ليڪ اورا عون مارا عون بنست

اسان جو نفس فرعون کان گهٽ ڪونهي ان کي اسباب هئا اسان وٽ اسباب نه آهن.

فرعون کي دنيا جي غرور ڪلمو ۽ ايمان نصيب نه ڪرايو.

فرمايائون ڏسو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڪهڙو ڪم ڪيو اها هوڏ تڪبر وغيره جا مرض دفع ڪري، لشڪر شيطاني هٽائي، نئين سر ڪلمو پڙهائي ايمان وٺي ڏنائون.

فرمايائون: خيال ڪري ڏسو پير سڀ حضرت صاحب عليه السلام جا سخت مخالف ۽ دشمن هئا. هر وقت مقابلو ڪندڙ هئا.

اهي کين هٽائڻ تي هئا. مولوي سندن مخالف هئا، روز روز نيون فتوائون ڏيندا هئا. مگر ڏسو جوان جي همت ۽ فراخ سينو جو اهو ڪم ڪري ڏيکاريائون جو ساري دنيا ۾ سندن فيض عام آهي. جيڪي ڪم حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڪيا اهي خيال ۾ آڻيو ان کان وڌيڪ ڪهڙي ڪرامت ٿيندي!

فرمايائون حضرت مجدد صاحب وقت جا ڪامل اڪمل ولي هئا. ڏهين صدي جا مجدد هئا. سندن مڪتوبات شريف ڪو معمولي ڪتاب نه آهي. سندن فرمان آهي ته جاهل ۽ عالم وٽ ايمان جي صورت آهي. جي ولي الله وٽ اچي تان حقيقت ايمان جي حاصل ٿئي.

فرمايائون اهل ذڪر توڙي جاهل هوندا ته به ان جي شادي غمي اٿڻ ويهڻ سڀ شريعت موافق. رسمي ڪمن کان خفا ۽ بيزار هوندا. اڄ ڏسو مولوي انهن مرضن ۾ ڦاٿا پيا آهن.

فرمايائون حضرت پير سائين چوڏهين صدي جا مجدد آهن ۽ مجدد جو فيض ساري زمين وارن کي ملي ٿو ۽ جاري آهي ۽ اهڙو

فرمايائون حضرت صاحب جن هڪ ڏينهن فرمايو ساري دنيا کي قطب بڻائي ڇڏيان.

غلبهء حال وقت اولياءِ ڪرام دم نه هڻندا آهن
 ڳالهائيندا آهن بموجب الهام جي. اهڙي ڳالهه هوندي ته غلبه حال
 يا اظهار نعمت ۽ اظهار لاءِ ڪين امر ڪيو ويندو آهي ته مخلوق کي
 آگاهه ڪيو. انڪري ملفوظات شريف ۾ جڏهن به اهڙي ڳالهه اچي
 ڪوبه خطرو نه آڻجي اهل الله تي. خاص ڪري طالب
 قول ۽ فعل تي ذره برابر خطرو نه آڻڻ گهرجي نه ته محروم رهندو.
 فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڪي بيشڪ الله تعاليٰ اهو
 درجه ڪمال درڪمال عطا فرمايو جو ساري دنيا کي ولي قطب
 بڻائي سگهن ها.
 فرمايائون مرشد مريد سان گهڻي محبت هوندي آهي ۽
 خيال ٿيندو آهي ته آمدرفت رکي ٿو ان
 زياده مهرباني ڪئي وڃي. گهڻو توجه ۽ فيض جي زياده نظر به
 ان مريد تي ڪري پر ان مريد تي گهڻو توجه اثر نه ٿو ڪري ۽
 فيض جي بارش ان تائين گهٽ ٿي پمچي. ان ۾ حڪمت هي آهي
 ۾ پير جي فيض کي جذب ڪرڻ جي
 هوندي آهي پير ڪيترو به توجه ڏئي پر مريد کي فيض ايترو
 پهچندو جيتري ان ۾ صلاحيت ۽ انجي سمپ ۽ طاقت (محبت
 رابطو) هوندي باقي زياده اجايو ويندو. مثال:

فرمايائون ننڍڙي ٻار جي خوراڪ فقط کير هوندي آهي. ماءُ گوشت
 ڪباب، هر قسم جا طعام پاڻ کائيندي آهي. ائين نه آهي ته پٽ
 پيارو نه اٿس. محبت پيار اٿس، دل به گهريس ٿي ته پٽ به اهي
 طعام کائي پر ٻار ۾ انهن طعامن کائڻ جي نه آهي جو هو
 سمجهي ٿي ته وات ۾ ڏنو ويندس ته نڙي ۾ ڦاسي پوندس.
 ي ساڳيو ٻار وڏو ٿيندو آهي ته پوءِ ماءُ هر
 طاقتور ۽ لذيز طعام هن کي کائڻ لاءِ ڏيندي آهي.
 معاملو مريد سان به ائين آهي.
 فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جو فرمان ته ”سڄي دنيا کي قطب
 بڻائي ڇڏيان“ سچو آهي. بيشڪ الله تعاليٰ پنهنجي خاص پيارن
 کي اها طاقت ۽ ڪماليت عطا ڪري ٿو پر متعين مثال وانگر ته وٺڻ
 وارن ۾ اها طاقت نه آهي. اگر ساري دنيا متوجه ٿئي ۽ جيئن بزرگن
 لکيو آهي ائين آداب بجا آڻين ۽ طالب مولوي بنجن ته بيشڪ سڀ
 قطب ٿي وڃن.
 فرمايائون حضرت صاحب فرمايو حضرت محبوب سبحاني
 پيران پير رحمۃ الله عليه چورن کي ابدال بڻايو.
 فرمايائون هن پوئين دور ۾ ڪيئي چورن رهزنن کي
 توجه ڏئي باڪمال بنائي ڇڏيو هيو.

فرمايائون ڪيترا چور، ڊاڪو، بدمعاش، رهزن جن مان خلق تنگ هئي جن جو پيشو ۽ عادت چوري، قمار، خلق آزاري هئي آهي ستري پرهيزگار، خائف خدا، صاحبِ باطن ٿي ويا. اهڙي رهبري ۽ رهنمائي! اگر سڀ ماڻهو متوجه ٿين ته ڪو فيض محمدي کان خالي نه رهي.

فرمايائون طالب جيتري قدر پنهنجي هستي ۽ مستي متائي پير ڏي رخ ڪندو. اوتري قدر ان کي فائدو ٿيندو.

فرمايائون مڏهن شڪايت ڪندا آهن سائين مهرباني . پهريائين پاڻ کي پير جي حوالي ڪري ته ان تي مهرباني ٿئي. فائدو طالب جي استعداد تي منحصر آهي، زياده نه ٿيندو. استعداد جي عام فهم معنيٰ محنت آهي.

حضرت صاحب ﷺ هميشه جماعت اهلِ ذکر کي ائين فرمائيندا هئا ته فقيرو! دل کي منهنجي حوالي ڪيو پوءِ پنهنجو باطن ڏسو ۽ جيتري قدر توهان جي دل منهنجي حوالي ٿيندي اوتري مان ٺاهيندس. اڌ حوالي ڪندو ته مان اڌ ٺاهيندس، چوٿون حصو ته اوتري ٺهندي وڌ نه پر جي سڄي حوالي ڪندو ته مان سڄي بڻائيندس.

فرمايائون ته سڄي دنيا قطب ٿي وڃي سڄي ڳالهه آ ڪامل ڏي ساري دنيا متوجه ٿي، دل حوالي ڪري بيشڪ قطب ٿي وڃن. مبالغه جي ڳالهه نه آهي.

فرمايائون ڀيتو واهي جو هڪ نوجوان نئين شادي ڪيل حلقِي ۾ ويٺو. قاعدو آهي ابدال هڪ فوت ٿيندو آهي ته وقت جو غوث ان جي جاءِ تي ٻيو مقرر ڪندو آهي. ويڪدم

جذبي ۾ مست ٿي ڪپڙا ڦاڙي، جهنگ ڏانهن منهن ڪري هليو ويو، گم ٿي ويو. اڄ تائين نه موٽيو. حضرت صاحب ﷺ جي طرفان ابدال جي عهدي تي رسي ويو. خالي ٿيل جاءِ تي مقرر ٿيو. سندس پيءُ جي استقامت ڏسو ڪوبه ڏک نه ٿيس. پٽ جونالووري زبان تي نه آندائين. سندس دل ذکر ۾ مست هئي. ائين حضور ۾ ايندو ويندو رهيو.

فرمايائون هن آخري وقت قربِ قيامت جي دور ۾ چؤ طرف شرڪ ۽ گمراهي اندازي چائنجي چڪي آهي حضرت صاحب ﷺ حق جي روشنائي ڪئي ۽ اسان جي سرڪش نفسن کي سڌو ڪيائون.

فرمايائون شرع شريف جي لحاظ ۽ ادب موجب الله وارن کي نبي نه سڏيو ويندو. نبي نه آهن مگر ڪم نبين وارا ڪن ٿا.

حضرت ختم الرسل افضل الانبياء محبوب مدني ﷺ کان بعد
نبين جو اچڻ ختم ٿيو مگر نبين وارو اهل الله ڪندا
رهندا. علماء امتي کانبياء بني اسرائيل. ان تي شاهد آهي.

فرمايائون اڄ ڏسو ڇو طرف ماڻ لڳي پئي آهي. بزرگي جا دعويدار
پير سڏائيندڙ گهڻا پر باطن جو ڪو پتو ئي ڪونه. حضرت
صاحب اچي باطن جو مدرسو جاري ڪيو. مخلوق جي رهبري ۽
رهنمائي ڪئي.

فرمايائون الحمد لله لک بار الحمد لله ازل ۾ اسان
ڪڙي پيل هئاسون جو حضرت صاحب رحمته اچي اسان کي
گمراهي مان ٻاهر ڪڍي رستو ڏيکاريو.

هن عاجز بيڪار راقم الحروف کي فرمايائون واقعي اسان جو اهڙو
پاڳ بخت ڪوليائون جو اهڙو ڪنهن ل هوندو. اسان تي
خاص الخاص احسان ٿيو. اهڙو محبوب دلبر غوث الزمان، وقت جو
مجدد رهبر رهنما اسان کي مليو. اسان بيڪسن ڪارن ڪو جهن
جي اهڙي ڪامل شيخ سان نسبت ٿي عيد ۾ عيد ٿي وئي.

فرمايائون حديث شريف ۾ آهي الله فرمائي ٿو ته
مقابل ۾ رهي ٿو توهان به ان سان مقابلي ۾ رهو.

فرمايائون نفس سڌو ۽ مطيع سوا غلامي اهل الله جي هرگز نه ٿيندو
پر افسوس ازل جا مارييل ان ڳالهه کي نه ٿا سمجهن ۽ الله وارن جا
سونهان نه ٿا ٿين. رهندو اهل الله ۽ حق جي طرف سڏيندڙن سان
مخالفت ۽ ماڻهن کي الله وارن جي صحبت کان روڪن ٿا.

فرمايائون مريد جيڪو ترقي باطن جو طالب آهي ان کي گهرجي ته
پير جي حوالي ٿي وڃي. پنهنجو اختيار ڇڏي پير جي هٿ ۾
اختيار ڏئي. نه بڻندو پورو اتم فائدو حاصل نه
ڪندو.

فرمايائون حضرت سائين رحمته فرمائيندا هيا ته فقير و دل مون کي ڏيو
تان ترقي باطني ٿئي اسان اها ڳجهارت ۽ اشارو نه سمجهندا
هئاسون بعد گهڻي صحبت ۽ ڪتابن جي مطالعي مان خبر پئي ته
دل ڏيڻ مان مراد آهي پير جي حوالي ٿي وڃڻ. پنهنجو اختيار
ڇڏي ڏيڻ جو بزرگ فرمايو آهي:

ڪن بين يدي الشيخ ڪالميت بين يدي الغسال يقصد كيف يشاء
تون پير جي اڳيان ائين ٿي وڃ جيئن مُردو تڙ ڪرائيندڙ جي
اڳيان هوندو آهي. ان کي جيئن وڻي ڦيرائي تون به ائين ٿي وڃ.

فرمايائون گهڙي (واچ) ڪري پوندي آهي ته ان کي سواءِ ڄاڻندڙ
ڪاريگر جي پيو ڪير به نه ٺاهيندو آهي.

گهڙي ڪاريگر جي حوالي ڪبي آهي اهو واچ کي کولي مڙ ڪڍي صفا ڪري، جنهن پرزي ۾ خرابي هوندي آهي ان کي ٺاهي درست ڪندو آهي ۽ مالڪ کي ڏيندو آهي. دل به پير جي قبضي ۾ ڏئي ڇڏجي. پر جي قبضي ۾ نه هوندي، پير سان محبت اعتقاد گهٽ ۽ بعض خطرات وسوسا ۽ پير جي قول فعل تي اعتراض هوندا ته ان کي ڪيئن فائدو ٿيندو.

فرمايائون ته حضرت سائين عليه السلام فرمائيندا هئا ته ڪتابن ۾ پڙهيو وڃي ٿو اڳ طالب مولوي گهر ٻار، وطن، عيش سمورا تعلقات قطع ڪري، حياتي اهل الله جي دروازي تي صرف ڪندا هئا، پيا لنگر جي خدمت ۽ محنت ڪندا هيا ۽ گهر وطن انهن کي ياد به هوندو هو مگر چوڏهين صدي جي طالبان مولوي جو هي حال آهي جو اڪثر فقير ايندا آهن شوق سان چوندا آهن ته سائين توهان جي محبت ويهڻ نه ڏنو گهر ڪم ڪار ڪجهه نه پيو وڻي هيترو پنڌ تڪليف ڪري پاڙو ڪرايو خرچ ڪري توهان ڏي آيا آهيون. هڪ رات گذري لاچار ڪٽي به راتيون صبح صادق گهر وڃڻ لاءِ تيار. هي آهن چوڏهين صدي جا طالب يا ته شوق ويهڻ نه ڏنو پر ٽڪيووري هڪ رات! فرمايائون الله وارن جي محبت ذڪر جي برڪت ڏسو.

رحيم يار خان جي طرف هڪ ڳوٺ جا ڪي ماڻهو مشهور نامي گرامي چور هئا جن جي ايڏا ۽ آزار کان مخلوق تنگ هئي. اهي اسم ذات جي برڪت سان صفا نيڪ پرهيزگار ٿي پيا. چوري، ظلم، بي حياتي جا ڪم ڇڏي ڏنائون. هنن جو نالو سرڪاري بد معاشن جي دفتر تي لکيل هو. صوبيدار ڪامورن وغيره پاڻ ڪوشش ڪري هنن جو نالو دفتر تان ڪڍائي ڇڏيو. هنن مان هڪ کي اهڙو جذبو ٿيندو هو جو ٻرندڙ سرن جي باهه مان لنگهي ويندو هو. ذڪر ۽ ۽ باطني حال جي سبب باهه هن کي ڪجهه به اثر نه ڪندي هئي.

فرمايائون ان ڳوٺ ۾ هڪ جوان نينگر کي شيطان پاسو ڏنو. گناه جو ڪم ڪندو هو. هڪ شخص جي مينهن ڪاهي گم ڪري ڇڏيائين. فريادي پوليس صوبيدار چڙهي آيو مگر شاهد نه هئڻ ڪري ثابتي نه ٿي. ان نينگر جو پيءُ صوبيدار وٽ پاڻ آيو ۽ کيس چيائين مان شاهد آهيان برابر منهنجي پٽ مينهن ڪاهي آهي. صوبيدار چور تي ٻار رکيو ته شاهد تنهنجو پيءُ آهي. مينهن ضرور ظاهر ڪر ۽ تنهنجي پيءُ جي سچ چوڻ تي مان توکي ٻيو زياده ڪجهه نه ڪندس. چور مينهن ڏني. صوبيدار ان سچ ڳالهائڻ جو بنا سڌ پٽ جي مٿان شاهدي ڏيڻ تي حيران ٿي ويو ۽ چور به اڳتي لاءِ پڪي توبه ڪري نيڪ ٿي ويو.

فرمايائون ڏسو ڏڪر ۽ الله وارن جي صحبت جا فائدا جويا ته پاڻ ۽ چوري وغيره ڪندا هئا جو دين جا سونهان به نه هيا، وري اهڙا نيڪ خائف ٿي پيا جو پٽ جي مٿان پيءُ شاهد ٿي وينو. الله وارن جي انڪار وٽ بهي ڪهڙي ڪرامت ماڻهو ڏسندا!

بُني ڏينهن جو نماز بعد حلقه وغيره مختصر گفتگو فرمايائون:

فرمايائون ڏڪر وارن سان شيطان ۽ جنن جي زياده دشمني آهي. فرمايائون ڏڪر واري کان ڪو ٿورو اتفاقاً ڪو قصور ٿي ويندو ماڻهو مقابلي ۽ جهيڙي لاءِ تيار ٿي ويندا ۽ گلا شڪايت کان بس نه ڪندا. اهو انهن کي شيطان ۽ جن پڙڪائن ٿا. پيا ماڻهو جهڙا به خراب ڪم ڪن، جيئن وڻين تيئن هلن چلن پر انهن جو ڪو ناه به ڪونه وٺي ۽ ڏڪر وارن جون نيڪيون به پين ماڻهن کي گناه وانگر نظر اچن ٿيون. اها شيطان ۽ جنن جي حرڪت آهي ورنه ته درحقيقت ايمان جي هي نشاني آهي ته سڀ مسلمان نيڪ خواه بي نمازي ڏڪر وارن کي زياده پيارو رکن ۽ انهن جي عزت تعظيم ڪن. انهن سان محبت ڪن جو اهي ڏڪر، نماز، روزو، نيڪيءَ جا ڪن ٿا ۽ شريعت تي عمل ڪن ٿا. مگر حال معاملو ابتڙ آهي. محبت جي بجاءِ عداوت ۽ پيار عزت جي عيوض پاڻ زياده دشمني ۽ بدخواهي ڪرڻ.

هن مان هر ڪو معلوم ڪري سگهي ٿو ته واقعي اها شيطان ۽ جنن جي حرڪت آهي جو نماز اصل نه ڇڏن نه شرڪ ڪفر جا ڪم ۽ نه اهڙا الفاظ ڪين پوءِ به انهن سان دشمني.

فرمايائون اهي جن بيماري ۾ ملاوت ڪندا آهن. خاص ڪري جنهن بيماري ۾ دوا فائدو نه ڪري ۽ بيماري ڊگهي ٿئي ان ۾ انهن جي حرڪت هوندي آهي. گهر ۾ اڪثر زال مڙس جو جهيڙو، پيءُ پٽ، ڀائرن جو هوندو هميشه ڪروڙ هوندو آهي، اها جنن جي حرڪت هوندي آهي جو انسان جي وجود ۾ پهچي اهي ڪم ڪرائيندا رهن ٿا. هر بيماري ۾ ٿوري گهڻي ضرور انهن جي حرڪت هوندي آهي. عام ماڻهن جي سمجهه ۾ اها ڳالهه نه ايندي. فرمايائون وچون ڏنگي ان ۾ به جن جي حرڪت شامل رهي ٿي. فرمايائون پيا ماڻهو اها ڳالهه نه مڃندا جو هتي ڪيترن ماڻهن کي موقعه بموقعه وچون ڏنگ هنيو آهي. دوا استعمال ڪجي ته فائدو نه انهن تي صلوة وڃي يا پڙهيل لوڻ ڪارايو وڃي يا دونهين جا تعويذ استعمال ڪيا وڃن ته فائدو ۽ آرام ٿي وڃي. جناب خليفه حاجي نواب شاهه صاحب^① عرض ڪيو ته:

① بعد ۾ پاڻ شاهه صاحب جن جو نالو ”عبد الله شاهه“ رکيو هئائون. جي رحمتپور شريف ۾ پير سائين جن جا پاڙيسري ٿي رهيا اتي وفات ڪيائون سندن مزار به رحمتپور شريف جي ڀلاري سرزمين ۾ آهي.

نصير آباد طرف هڪ شخص کي وڃون ڏنگيو. تمام حد کان زياده
تڪليف هئس. دوا ڪوبه اثر . تعويذن جو دونهون ڏنو ويو ته
سارو سور جلد هتي ويو ۽ آرام ٿي ويو. شاهه صاحب پي ڳالهه عرض
ڪئي ته ڪير ٿر ۾ هڪ اهل ذڪر بروهين مان شادي ڪئي
هئي. بروهين ۾ هيءَ خرابي آهي ته شادي رات مرد کي ڪنهن منتر
ڪلام وغيره سان بند ڪندا آهن جو زال تي قادر ٿي نه سگهندو.
ان فقير ذڪر واري سان به اهو معاملو ڪيائون جو هونءَ هو مرد
هجي مگر زال جي قريب وڃي نه سگهي. ان گهڻا وس حيل ڪيا
حضرت جن کان لوڻ پڙهائي ويو. اهو ڪثرت
سان استعمال ڪيائين. اهو اثر زائل ٿي ويو. هاڻي خوش آهي.
فرمايائون بيشڪ پڙهيل لوڻ ۾ وڏي برڪت ۽ اثر آهي ۽ بيماري
کي فائدو ڏيندو آهي. مگر صدق ۽ يقين سان ان کي ڪثرت سان
ڪم آندو وڃي.

فرمايائون حضرت سائين رحمته الله عليه فرمائيندا هئا اڳئين امتين تي
صورت وغيره جي تبديلي ۽ ٻيون مصيبتون نازل ٿينديون هيون.
هاڻي جنن جو غلبو زياده آهي. جيئن بي ديني عام آه
به صفا چوٽ ملي آهي. فقيرن ميان عبدالله عاشق آبادي نالي
فرمايائون ڪهڙو ان جو قصور آهي، تمام نيڪ فقير آهي.

مائن ڪيس تنگ ڪيو آهي. اها جنن جي حرڪت ۽ دشمني
آهي. اول ته سندس ٻارن گهروارن کي تڪليف ڏنائون پر فقير
پڙهڻ، ڪلام ۽ تعويذن تي زور ڀريو ۽ هن جو زور هتي ويو ته هن
پاسي جهيڙي ڏانهن زور ڀريائون. جڏهن به مائٽ وٽس اچن ته جهيڙو
ضرور ٿئي. سندس مائٽ پاڻ اقرار ڪندا آهن ته اسان ۾ جنن جي
حرڪت گهڻي آهي. فرمايائون ته ميان عبدالله جو نياڻو هتي ايندو
آهي ان ۾ جن جو اثر آهي. فرمايائون جنن جو اهو علاج آهي پڙهڻ
تي زور ڀرجي ۽ تعويذ دونهين جا ڪثرت سان استعمال ڪيا وڃن.
بعد نماز و ختم شريف و حلقه مراقبه : حضرت سائين مدظلہ العالي
مولوي بشير احمد صاحب کي فرمايو ته جذبي جي ثبوت لاءِ
عبارتون مڪتوبات شريف خواه ٻين ڪتابن ۾ آهن انهن کي رسالي
جي صورت ۾ نقل ڪري هڪ جاءِ جمع ڪيو ته بهتر آهي. جو بعض
اهل علم جيڪي بي خبر آهن. جذبي تي اعتراض ڪن ٿا، انهن لاءِ
اهو ڪتابي دليل قوي حجت آهي. جنهن وقت هو ثبوت ڏسندا
از خود تسليم ڪري ويندا. ^①

① جذبي جي ثبوت ۾ حديثن ۽ فقهي دليلن ۽ اولياءِ ڪرام جي اقوالن ۽ صوفياءِ ڪرام جي فرمودن ۽
سلاسل اولياءِ جي عملي مظاهر تي مشتمل ڪتاب لاجواب ”الرساله الغفاريه“ جماعت عاليه غفاريه جي هڪ
مستند عالم حضرت علامه محمد صالح نعيم غفاري رحمته الله عليه آگاهين واري هيو. جيڪو پير منسا سائين
رحمته الله عليه جي دور ۾ ڇپيو هيو.

فرمايائون ڪجهه وقت ٿيندو جو دادو ضلعي جو هڪ مولوي ۽ ٻيا جماعتي ٽي چار سنگت ۾ شامل هئس. اسان خانواھ جي قريب رحمتپور ۾ ميان شير محمد مرحوم جي دعوت تي هئاسون ته اتي آيا. اهو مولوي مديني شريف ۾ حضرت خليفه مولوي عبدالغفور صاحب جو بيعت ۽ صحبت ۾ رهيو هو ۽ وطن موٽڻ وقت حضرت مولوي صاحب کيس اهو تاڪيد ڪيو هو هن عاجز جي نالي ته سنڌ ۾ ايندا رهندا آهن ان جي صحبت ۾ رهي زياده ترقي باطني حاصل ڪجانءِ. پاڻ مولوي صاحب اهو احوال ڏنو.

فرمايائون حضرت قطب زمان محبوب رحمۃ اللہ علیہ ماڻهن

پاڻان سرفراز فرمائي خلافت عنايت فرمايائون ته وڃي مخلوق جا خادم ٿي انهن کي فائدو پهچايو. انهن مان ڪن کي جذبو جوش خروش گهڻو ٿيو. ڪن کي نه به ٿيو. ڪن کي ٿورو، ڪن کي گهڻو ٿيو. جن کي جذبي جي حالت نه ٿي انهن جي جماعت ۾ به جذبي جي ماڻ ٿي سواءِ ڪن ٿورن جي. حضرت صاحب مولوي عبدالغفور صاحب کي اسان ڏسندا هئاسون ته جذبو ٿيندو هئس مگر ٿورو جو وعظ ڪندي ڪندي الله جي ضرب هڻندو هيو. يا وري بي اختيار آواز ڪندو هيو ۽ لرزو وغيره به ٿيندو هئس ۽ سندن جماعت به عام جذبو نه هيو.

فرمايائون سندن مريد مولوي دادو وارو جيڪو اسان وٽ آيو ته جماعت ۾ جذبي جو شور متل ڏنائين جو فقير يا فقيريائين عورتن ذڪر وارن کي گهرن ۾ رندن راهن ۾ جذبو ڪثرت سان هي جذبي جي حالت ۾ ضربون الله ا وٺن دانهون ۽ فرياد وغيره ڪيائون بي اختيار حالت هئڻ جيڪا جذبي ۾ ٿيندي آهي.

فرمايائون الله تعاليٰ جي قدرت جو ان رات جذبي جي تمام ڪثرت جماعت ۾ رهي. مولوي صاحب ويچارو هي حال ڏسي حيران رهيو ۽ ان کي شيطان دل ۾ خطرات وڌا.

۾ حضرت مولوي صاحب جي صحبت ۾ ايترو جذبو نه ڏنو ۽ نه وري مولوي جي جماعت ۾ جذبو ڪثرت سان ٿيندو هيو.

فرمايائون هن کي خطرات نه به پون ها يا پيا هئس ته اسان کان جواب طلبي ها، دليل وٺي ها ۽ جنهن وقت ڪتابن جا حوالا دليل اسان ڏيون ها خود مڃي وڃي ها. مگر هن کي رستي ۾ ايندي پيو وڏو نقصان رسيو جنهن هن کي محروم رکيو. هو اچڻ وقت رات هالاڻي ۾ شاهه صاحب وٽ اچي رهيو. اهو ان وقت هن عاجز جو سخت مخالف هيو. ان وقت ۾ هن عاجز جي گلا شڪايت ۾ گرم رهندو هيو جو جنهن جاءِ تي ويندو هيو يا جيڪو وٽس ماڻهو ايندو ويندو هو ته گلا شڪايت جو دفتر هر وقت کليل هوندو هيس

جيڪو هر هڪ جي آڏو پڙهندو هو. خاص ڪري جنهن کي اسان سان ڪجهه تعلق هوندو هيو يا محبت ۽ صحبت ڏانهن راغب هوندو هو ته ان سان وڌيڪ ڪوشش ۾ ٺاهي جوڙي ڳلا شڪايت ڪندو هيو. چڱي طرح ان کي محروم ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو هيو. سو اهو مولوي صاحب به رات وٽس رهي آ. مولوي صاحب کي اگر خطرات هئا يا ڳالهه سمجهه ۾ نه ٿي آيس ته روبرو تحقيقات ڪري ها، علمي جواب ۽ ثبوت کيس ملي ها ۽ بعد ثبوت جي خطرن کي جاءِ نه ڏئي ها. مگر شيطان هن کي اهڙو سبق پڙهايو ته ماڻ ڪر.

فرمايائون جيڪو ماڻهو بيمار هوندو آهي ته اهو طبيب اڳيان پنهنجو سارو حال بيماري جو ظاهر ڪندو آهي جيڪو ان مرض ۽ مزاج طبع موجب نسخو ٺاهي کيس ڏيندو آهي. مگر مولوي روبرو ڪجهه ظاهر نه ڪيو ۽ باقي فقيرن سان جذبي جي باري ۾ خطرات ظاهر ڪيائين. اسان از سر خود خاص سندس اصلاح واسطي ته پڻ ڪري آيا آهيون ته محروم نه وڃي جذبي جي باري ۾ گفتگو ڪيو ۽ ڪتاب مکتوبات شريف ۾ ملفوظات شريف حضرت خواجہ خواجگان محبوب الرحمن حضرت سائين رحمۃ اللہ علیہ جي مان ثبوت جذبه بابت شرح سان بيان ڪيا ويا.

فرمايائون: حضرت صاحب رحمۃ اللہ علیہ جي جماعت ۾ جيڪا مستي جذبو جوش خروش، دانهن فرياد، نچڻ ٽپڻ، ڊهڻ، ڪرڻ بلڪ حالت جذبه مستي زور شور متو پيو هوندو هو. پاڻ انهن حالتن تي ڏاڍو خوش ٿيندا هئا ۽ خود مولوين تي اهي ڳالهيون وارد ٿينديون هيون فرمايائون اسان مريد ۽ مقلد آهيون پنهنجي پير جا نه حضرت مولوي عبدالغفور صاحب جا، نه ٻئي ڪنهن خليفي جا. جوش جذبو وغيره حضرت صاحب کان جاري ٿيو ۽ پاڻ انهن ڳالهيون تي نهايت خوش ٿيندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ملڪ فتح جذبي فرمائيندا هئا مولوي لوڪ وڏا خطري باز آهن. اسان انهن جي رعايت ڪري ڪجهه تڏو رکون ٿا ته جيئن محروم نه وڃن نه اڃا زياده فائدو ترقي هجي ها.

فرمايائون جماعت ۾ ڪيترو به ڪثرت جوش جذبو ۽ بي اختياري حالتون ٿين پيون پر اسان کي ڪوبه خطرو ڪونه ٿيندو آهي. اسان به ڏاڍو خوش ٿيندا آهيون جو جذبه ڪثرت فيض جي نشاني آهي جن کي نه ٿو ٿئي يا جن جي جماعت ۾ نه ٿو ٿئي اهي ٻين تي اعتراض انڪار نه ڪن.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَّشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (الحديد: 21)
 اهو الله جو فضل آهي جنهن تي گهرندو آهي ان کي ان خاص (فضل) سان سرفراز ۽ نوازيندو آهي.

فرمایا اُن اہی جملہ مذکور بالا جذبی جون حالتون حضرت صاحب جن جي سامهون ٿينديون هيون. مولوي صاحب عبد الغفور پاڻ جماعت ۾ ڏسندو رهندو هيو ۽ وقتي پاڻ تي به اها حالت جذبي جي وعظ ڪندي حضرت جن جي حضور ۾ ٿيندي هيس ۽ مولوي صاحب پاڻ وعظ ۾ جذبي ترديد ڪندي دلائل پيش ڪندو هو. مولوي صاحب دعوات فضليه ڪتاب ٺاهي ڇپايو آهي ان ۾ ثبوت و جواز جذبه حالت وجد لاءِ حديثون پيش ڪيون اٿس. ڏسو پير جو هي حال ۽ ان جي مريد مولوي کي جذبي تي خطرات ٿا پون. ان مولوي کي بزرگ صاحب خلافت به ڏني آهي. فرمایا اُن هڪ ٻيو حافظ مولوي محمد ڪامل جو پاءُ رمضان شريف ۾ آيو. پنهنجو حال ڏنائين ته مان مدينه شريف ۾ مولوي عبد الغفور جي بيعت ڪئي آهي. ڪجهه رهيو هئس مولوي صاحب مون کي خلافت ڏني يعني سندس مطلب اهو ته مون کي جو خلافت ملي آهي ته ٻئي پاسي رجوع ٿي سلوڪ ڪمائڻ جي ضرورت نه آهي. ٿورا ڏينهن رهيو ۽ هن عاجز خاص سندس خير خواهي لاءِ هيءُ ڳالهه سمجھائڻ ضروري سمجھي ۽ چڱي طرح سندس ذهن عقل اڳيان هيءُ تقرير کولي ڪئي ته مولوي صاحب توتي مهرباني ته ڪئي پر تون آهين اڃا مبتدي.

تعليم سلوڪ حاصل ڪرڻ ضروري آهي جو ان جو دارومدار صحبت شيخ با اعتقاد و محبت تي مبني آهي. ان لاءِ ضروري آهي ته طالب ٻئي پاسي جنهن تي اعتقاد محبت يقين هجي رجوع ٿي تعليم سلوڪ حاصل ڪري. ان جي ذهن ۾ اها ڳالهه نه آئي. فرمایا اُن بزرگ مهرباني اجازت ڏني پر به ٽي سال دور رهيو صحبت نه ٿي. هن جي حال کي ڏٺو ٻئي ويو ته ذڪر جي پاسي هن کي خيال به نه هجي. سڄو ڏينهن فقط ورد وظائف، دلائل الخيرات وغيره تلاوت، نفل پڙهڻ. حلقه مراقبه ۾ جو ويهي پيو جيئن ڪو مجبور لاچار ماڻهو ۽ اوڀرو ٿي وينو ٿي. فرمایا اُن وڏائي ڳالهه نه آهي. هي عاجز ته ائين معلوم پيو ڪري ته قلب جو به پتو ڪونهي.

قلب کي ڇڏي مٿن رکڻي هڪ ڪل آڇ. خود اپني نگاهوں سے مشاهدہ کر رہے ہیں کہ س. سے زياده سرمايدار امريڪہ اور روس وغيره کي سلطنتیں اور نہایت قوت عروج دنيا بھی ان ہی کو حاصل ہے مگر پھر بھی یہ لوگ نہایت درجہ پریشان ہیں۔ آج آپکو ملکنہ کراچی اور بمبئی وغیرہ کی تجارت پیشہ گوں کا سرمایہ بھی نظر آ رہا ہے اور ربي ربي سلطنتوں کا جاہ و مليل بھی آپ کی نظروں کے سامنے ہے مگر ساتھ ساتھ آپ یہ بھی دیکھ رہے ہیں سوداگر لوگ صبح سے لیکر شام تک دوکان پر مقید اور پابند ہو کر بیٹھے رہتے ہیں اور ان کو بھی حساب کر نیے بعد ساری ساری رات یہ سوچتے گذار دیتے ہیں کہ آج اس قدر ٹونا پڑا تو پھر دل کو سکون کس طرح مل سکتا ہے سن لو سکون دل تو صرف اور صرف اللہ کے ذکر ہی سے ملتا ہے۔

صحبت کان جو دُور رهيو ته ذڪر جو خيال به نه فقط ظاهري وظائف ته اها حالت هئي. باطني ترقي جو مدار آهي قلبي ذڪر ۽ لطيفن تي بلڪ مبتدي لاءِ ته ترڪ ورد وظائف ضروري ڳالهه آهي. بزرگن طالبن لاءِ اهو قاعدو رکيو ويو.

فرمايائون مولوي نذير احمد صاحب احمد پوري وڏا عالم مفتي هئا جو حضرت رحمۃ الله عليه هر مسئلو ان کان پڇندا هئا. مولوي کي ئي ته مولوي صاحب جذبي ۽ عجيب حالت ٿيندي هئي. حالانڪ پاڻ زبردست عالم هيو. نواب رياست جي طرفان ڊيره نواب ۾ بخاري شريف جو ترجمو پڙهائيندو هيو. تنخواه به مقرر هيس. اول وقت ۾ مولوي صاحب خشڪ اعتقاد جو هو ۽ هاڻي باطن ۾ ڪا اهڙي شيءِ آئي جنهن مجبور ڪري اهي ڪم ڪرايا.

فرمايائون ساڳيو مولوي نذير احمد صاحب احمد پور مسجد ۾ نماز مغرب امام ٿي پڙهائين. پويان گهڻي جماعت موافق ڪيترا مخالف نماز ۾ شامل هيا ۽ اسان به پويان نماز ۾ هياسون. مولوي صاحب هڪ رکعت پڙهي پي، رکعت ۾ الحمد شريف پڙهي سورة ڳنڍي ها مگر مولوي صاحب سورة پڙهڻ جي عيوض ڪافي پنجابي ۽ هندي زبان ۾ پڙهي. رکوع ۾ ويو ۽ نماز ختم ڪيائين. عجيب ڳالهه اها ٿي جو ڪنهن به اعتراض نه ڪيو.

فرمايائون هاڻي خيال ڪيو ته انهن ڳالهين تي مولوي ظاهر بين چا فتويٰ ڏيندا. فرمايائون ته مولوي صاحب جون هي ڳالهيون:
يڪ مشت نمونہ خردوار ^① آهن. اهڙيون مستي جذبي جون حالتون عام، خاص، امير، مولوي خواه خليفن ۾ عام هونديون هيون.

فرمايائون هي عاجز سنڌ ۾ ڪنهن نئين جاءِ تي تبليغ لاءِ ويو ڏاڍو چڱو ڪم ٿيو جو جماعت ۾ تمام محبت لذت جوش جذبي جي حالت پيدا ٿئي پئي ۽ احوال خط رستي حضرت سائين رحمۃ الله عليه اقدس ۾ موڪليو ويو.

هڪ ماڻهو ڳالهه ڪئي ته مان ان وقت موجود هئس حضرت صاحب خط پڙهي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ حاضرين جماعت کي پڙهي ٻڌايائون. شاه صاحب عطاء الله خليفه ڊيره غازي خان وارو ان وقت موجود هو ان عرض ڪيو ته سائين اهڙو هڪ گهر ڪو اسان کي به ڏيکار. فلاڻي جماعت جي ترقي جو حال لکيو آهي. اسان وڃون ٿا ته چپ چاپ لڳي پئي آهي. ڪرم ڪري جذبي جا رڳڙا ڏي ائين ته ماڻهو محڪم نه ٿا ٿين. اسان وڃون ٿا ذڪر ڏسيون مراقبه وغيره ڪراڙا ڪن. جي لون ڪانه ٿي چڙهي (شاه صاحب کي پاڻ جذبو ڪونه ٿيندو هو).

① خرارن جي جنس ٻولڻ لاءِ هڪ مٺ ان جي ڏيکاري ويندي آهي.

فرمايائون ڪڏهن ته اها حالت هئي مگر اڄ مسڪين پور اڳي خواه عرس شريف تي چپ لڳي پئي آهي ڪو وقت هو جو اهي خليفا جذبي لاءِ سڪندا بلڪه منتون ڪندا هيا ۽ جذبي وارن فقيرن سان تمام محبت رکندا هيا. اڄ اهي خلفاءِ ڪرام سندن جماعت ۾ جذبي تي اعتراض آهن ۽ ماڻهن کي بدظن ڪن ٿا ته مڪر آهي فريب آهي خود ساختہ آهي. ان وقت طلب ڪندڙ ۽ جائز حق سمجهندڙ هئا. هاڻي مڪر ناجائز ٿي ويو. چو اها حالت ٿي. اهو هرڪو جاڻي ٿو حسد بري شيءِ آهي.

فرمايائون هڪ سنڌ جو خليفو صاحب عرس شريف جي موقعي تي جماعت وٺي آيو ۽ انهن کي چوڻ لڳو ته ڏسو هت جذبو آهي؟ هجي ها ته هت هجي ها ماڻ لڳي پئي آهي. اهو نئون نمونو هن عاجز جي نالي اشارو ڪري چوڻ لڳو ته اُن اچي ڪڍيو آهي. فرمايائون حضرت صاحب کان بعد خلفاءِ ڪرام اڪثر حضرت صاحب جي مسلڪ مذاق روش حال چال جي مخالف نموني پنهنجي خيال موجب اختيار ڪيو آهي ورنه خليفن خواه هر مريد لاءِ اطاعت پيروي پير جي لازمي امر آهي ته جيڪو ۽ مقتدا جي خلاف روش ۽ طريقو هلندو ته اها ڪماليت، رنگ ۽ حالات پير وارو نه رهندو. نقص ايندو.

ان لاءِ انهن وٽ باطن جي ترقي، جذبو، جوش ۽ فيض ۾ ڪمي آهي. اهو سبب آهي.

فرمايائون جنهن کي پير سان محبت رابطو قوي هوندو اهو پير جي خلاف روش هرگز اختيار نه ڪندو.

فرمايائون حضرت حافظ ڪريم بخش صاحب بهاولپور وارا اڳ به جذبي جوش کي پسند رکندا هئا ۽ هاڻي به ان حال تي آهن مگر کين جذبو نه ٿيو هون ٿي سندن جماعت ۾ آهي.

حضرت حافظ صاحب وٽ قرآن شريف پڙهندا هئا. وقتي جذبو جوش ٿي وڃي ته ان حالت ۾ ٽپ ماريون هيٺ ڏهندا ڪرندا هئا. جو پٽ اوچي آهي مگر ڪنهن کي ڌڪ نه لڳو نه زخم ٿيو. جو فرش به پڪو آهي.

هڪ دفعي اها حالت ٿي. هڪ چوڪر کي زخم ٿيو، پانه ضرب اچي وئي. مان حيران ٿيس ته هي ڇا ٿيو ۽ مان ان کان پڇيو ته توهان چوڪرا هميشه جذبي جي حالت ۾ ڪرندا آهيو ڪنهن کي ڪجهه نه ٿيندو آهي، تو کي اهڙي چوٽ لڳي؟ ان حال احوال ڪيو ان جو سبب هي آهي جو مان جنهن وقت هيٺ ٽپو ڏنو ان وقت مون کي جذبو هيو مگر اڌ وات ۾ منهنجو جذبو ٿئي ويو ۽ ذڪر طرف خيال نه رهيو، ان ڪري هي ڌڪ لڳو.

فرمايائون چني ڳوٺ ۾ هڪ خليفو آهي. احمدپور ۾ ڪيترا خلفاء آهن پر جذبي کان ماڻ لڳي پئي آهي.^①

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

الله تعاليٰ جو فضل آهي جنهن تي ٿئي.

فرمايائون حضرت سائين رحمته الله عليه جي جماعت ۾ جذبو عام هوندو هو.

سندن تي ڪڏهن حالت تحرڪ ۽ استغراق مستي جي طاري ويندي هئي. هڪ موقعي تي مٿن حالت وارد ٿي ۽ ٻئي موقعي تي سفر ۾ حالت ٿي ۽ سرمبارڪ جو تحرڪ ٿيو.

حضرت صاحب رحمۃ الله عليه تي ڪثرت آمد فيض ڪري موقعي موقعي تي وڌيڪ ڪيفيت ٿي ويندي هئي جو ڪڏهن فنا في الرسول ڪڏهن فنا في الله ڪڏهن بقا بالله ان حالت ۾ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جون اکيون مبارڪ پوئجي وينديون هيون ۽ زبان مبارڪ تي بي اختيار تقرير ڪلام جاري ٿي ويندي هئي.

① حضرت پير قريشي رحمته الله عليه جي وقت ۾ سندن جماعت ۾ تمام گهڻو جذبو ٿيندو هيو. پوءِ سندن خلفاء ڪرام مان اها نعمت بطور خاص قطب عالم حضرت پير منسا سائين رحمته الله عليه ۽ سندن جماعت جي حصي ۾ آئي. پير منسا سائين جي جماعت ۾ هر وقت جذبن جي ڌمڌڙي لڳل هوندي هئي. پاڻ ان حال تي تمام گهڻو خوش ٿيندا هئا ۽ جذبي کي الله جي نعمت ۽ رب جو فضل سڏيندا هئا.

فرمايائون ڪي فقير عرض ڪندا هئا سائين ڪرم ٿئي جذبو ٿئي. پاڻ فرمائيندا هئا ڏسو مون کي جذبو آهي ۽ لطيفا هلن ٿا. فرمائيندا هئا جذبو ڪثرت ذڪر اسم ذات کان ٿيندو آهي.

آهي ۽ ٻين کي به ٿيندو. ڪنهن وقت سندن لطيفا مبارڪ ذڪر جي جوش کان تمام تيز هلندا هئا.

فرمايائون الحمد لله جيئن حضرت سائين محبوب الاهي روحي و قلبي فدا زماڻه اقدس ۾ جذبي جو شور عام هوندو هو هت به اها حالت آهي.

فرمايائون اسان دادو ضلعي جي مولوي کي ائين به چيو ته فائدو حاصل ڪر. توکي جي جذبو پسند نه آهي ته تون اسان وٽ عاشق آباد اچ. حضرت حافظ وڏي سن جا بزرگ شخص آهن. جماعت کين وڏو سمجهندي آهي. ان کي نه پاڻ جذبو، نه سندن جماعت ۾ جذبو آهي. اسان کان 8 يا 10 ڪوهه فاصلي تي آهن.

توڪي ماڻهو ساڻ ڏينداسون جو انهن جي خدمت ۾ ڇڏي ايندو. انهن جي صحبت اختيار ڪري فائدو حاصل ڪر.

فرمايائون ي محمد سعيد صاحب مرحوم احمد پوري

ڳالهه ڪئي جو هندستان ۾ روتڪ طرف سفر ۾ هيو چيائين

جماعت حلقي ۾ جو توجه ڏنم، هڪ نوجوان کي اهڙو جذبو ٿيو ۽

حالت ٿي جو عقل نه رهيس. چريو مست ٿي ويو.^۱
 برابر اها حالت رهيس. ٻئي ڏينهن ريل گاڏي آئي پئي، مشين ۾ پاڻ
 ڏٺائين جو شهيد ٿي ويو. مان خوف کان نڪري بنا موڪل هليو
 آيس ته هن جو محبت اعتقاد صفا ڇڏي ويو هوندو ته هي چڱو ذڪر
 جذبو ٿيو جو ماڻهو جو خون ٿي ويو مگر اهي ماڻهو نعمت جا قدردان
 ۽ استقامت وارا هئا. بجاءِ بي اعتقاد ٿيڻ جي زياده خوش ۽ پڪا ٿيا
 ۽ پاڻ خوشي ڪيائون. ان ڳالهه جي هن جوان جو بخت ۽ سعادت
 ڏسو جو الله تعاليٰ جي عشق محبت ۾ جان ڏنائين. اهڙو اسان تي
 حال ٿئي. سندس پيءُ ماءُ کي مبارڪ ڏنائون ان شخص جو پيءُ
 چاچو هت آيا ذڪر وٺي ويا.
هڪ ڳوٺ ۾ حضرت سائين جن آيا. جماعت ڪثير ساڻ هئي.
 حضرت صاحب رحمۃ الله عليه دعوتي اندر گهر ۾ عورتن جي حلقه
 مراقبه لاءِ وٺي ويو. اندر مراقبو ٿيو عورتن کي توجه مليو.
 جوش جذبه جو شور مچي ويو. نهايت شوق لذت انهن ۾ هجي. ٻاهر
 هڪ فقير صاحب حالت وارو ويٺو هو، ان کي به نهايت جذبو مستي
 هجي. هن تي ڪشف ڪليو، جماعت کي چوڻ لڳو ته حضرت
 صاحب رحمۃ الله عليه تي حالت بقا بالله وارد آهي ۽ سڀ بزرگ پيران
 ڪبار رضي الله تعاليٰ عنهم موجود آهن. توهان ويٺا آهيو اٿو اڳيان

استقبال لاءِ هلو جو پاڻ ٻاهر اچن ٿا. بس سڀني تي اهڙو اثر پيو جو
 اندر ٻاهر جوش جذبي جي ڌم مچي وئي.
 قريه لاءِ ڳوٺن جڏهن حضرت صاحب رحمۃ الله عليه تي ڪا حالت وارد
 ٿيندي هئي تمام ڪثرت فيض جي ٿيندي هئي ۽ تمام جماعت ۾
 خاص ڪري محبت ۽ رابطي وارن فقيرن کي زياده لذت ۽ سرور
 نصيب ٿيندو هيو. انهن جا سينا ڪثرت آمد فيض ۽ جوش ذڪر
 کان ڦاٽندا هئا. جوش جذبو مستي جي ڪا حد نه هوندي هئي.
 ڪو پنهنجي حالت تي مست هوندو هو. ان وقت به جماعت ۾ شور
 متو ۽ خليفه ميان ڪرم حسين شاهه صاحب کي اهڙي مستي
 بيخود ٿي ويو ۽ ٻئي خليفه صاحب جذبي ۾ پٽڪي سان پاڻ
 ئي ٻڌايو. حافظ صاحب بهاولپور وارو به موجود هو. جماعت تي اهڙو
 اثر پيو جو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي اچڻ واري رستي تي
 پٽڪا لاهي پٽڪو پٽڪي سان وڇائيندا ويا. پٽڪا پورا ٿي ويا ته
 چادرون ڪلمن واريون پوءِ قميصون لاهي وڇايائون ته جيئن
 حضرت صاحب انهن تي قدم مبارڪ رکندا اچي جاءِ مقرر تي
 ويهن. زمين تي قدم نه رکن. پاڻ ان حالت ۾ اندر کان ٻاهر آيا جو
 سندن چوڙ طرف ماڻهو هيا حضرت صاحب جن مٿان به عجيب
 ڪيفيت طاري هئي.

فرمايائون جماعت ۾ ڪيتري به مستي ۽ جوش هيو مگر باهوش هيا. بيهوشي ۽ سُڪ ۽ جنهن ۾ بيحال ٿي بي لباس وڃن. ملان مولوي ڏاڍو ڏکيو لڳ ها جو اڳتي هنن کي جذبي تي ڪاوڙ. سموري جماعت رستي جي پنهنجن پاسن کان صف ٻڌي با ادب بيٺي هئي. حضرت صاحب جن تي بقا بالله جي حالت هجي ۽ ان حال موافق تقرير جاري، ڳالهين ڪندا آيا. عورتن کي اندر ڪيائون. وڇايل پٽڪن ۽ ڪپڙن تي قدم مبارڪ رکندا آيا پر آرام واري جاءِ تي نه آيا ٻاهر نڪتا. اکين مبارڪن تي هٿ مبارڪ ڏنل هجن. آهستي هلن پيا، هلي وري بيهن. پاڻمرادو ڳالهين ڪن. تقرير فرمائيندا هلن. تانجو هڪ واه قريب هو، ان تي چڙهي ۽ لهي ڪيڙي ۽ پترن واري زمين ڏي هليا. کين تمام گهڻو جذبو هجي، جماعت ۾ به جذبه جوش هجي. پاڻ هلي هڪ هنڌ ويٺا. هڪ فقير چيو پاڻي پيئڻ لاءِ آڻيون. فرمايائون پاڻي ٿورو آهي ڇا؟ سڄي ڳوٺ جا ماڻهو اچي ڪٺا ٿيا. تماشبين ڏسن پيا. تانجو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه تان اها حالت آهستي لٽي جوش گهٽ ٿيو.

فرمايائون اسان کي ان وقت اهڙو جذبو نه ٿيندو هيو. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي جماعت جو مشاهدو ڪيوسين. شاه صاحب مستي ۾ مدهوش ڏٺوسين ۽ هڪڙو پٽڪي سان ٻڌل. فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي عادت مبارڪ هوندي هئي جو روهي (ٿر) واري ملڪ ۾ پنهنجو سامان ڪٿي جماعت سوڌو رات جو واريءَ جي پٽن، وڏن دڙن تي رهندا هئا. ساري رات مراقبو، وعظ، مولود خواني، ذڪر وغيره ۾ گذري ويندي هئي ۽ رات تمام لذت، محبت جوش، جذبي ۽ مستي جي حالت ۾ گذري ويندي هئي. تانجو ڪاٺ پيئڻ جي طلب به نه رهندي هئي. هڪ د ان ارادي سان سوار ٿي روانا ٿيا ۽ اهو خليفو شاه صاحب پوئين پير منهن گهوڙي ڏي ڪيون ڊڪندو هلي پيو. واري ايتري گهڻي هئي جو رستو نظر نه پئي آيو مگر شاه صاحب سڌو ٽي چار ميل پوئين پير پڇندو اچي حضرت سائينجن واري دڙن ۾ ڪٿي به نه پليو. رستي جو واقف به نه هجي ۽ گهوڙي به شاه صاحب وارو رستو ڏئي هلي آئي. رات جو دڙن تي گڏ ٿياسون. اسان پڇيس ته ان وقت جي يادگيري اٿئي جو تون جذبي ۾ مدهوش هئين. چيائين هاڻو. هاڻي به جي اها حالت ٿي وڃي ته وري اهو شرم حجاب دور ٿي وڃي.

فرمايائون ڪتابن ۾ لکيل آهي تصنيفه قلب جو مگر هي ڳالهيون اوڀريون آهن ظاهرين ماڻهن جو عقل اتي ڪٿي پڄي.

فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه اهڙا دلير هئا جو احمد پور جتي مجلس ۾ ڪيترائي مخالف مولوي ويٺل هئا، انهن جي روبرو مولوي حسن علي صاحب مرحوم جي جذبي واري عجيب ڳالهه بيان ڪيائون. موقعه بموقع عام مجلس ۾ بيان ڪندا هئا.

فرمايائون ڏهر ڪي ۾ هڪ فقير ڪي جذبو ۾ .

فقط اُت جو نالو ورتو. اهو جذبي وارو ائين اٿ وانگر آواز ڪرڻ رينگڻ لڳو.

فرمايائون مولوي يار محمد صاحب فوت ٿي ويو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه . پڇاڙي وصيت ڪري ويو ته نماز جنازه تي منهنجي پير ڪي آڻجو. پاڻ ماڻهو وٺڻ آيو. پاڻ ڪرم فرمائي هليا جو پنڌ ويجهو هو. فرمايائون مان به موجود هئس.

مون ڪي پاڻ وٺي هليا. پهتاسون جنازه نماز جي تياري ٿي مگر حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ويٺا ڳالهيون ڪن نماز پڙهائڻ ۾ از خود دير پيا ڪن جيئن ڪنهن جو انتظار هجي نيٺ حضور عاليه ۾ عرض ڪيائون سائين نماز پڙهايو پاڻ فرمايائون ٿوري دير. پاڻ ويٺا ڳالهيون ڪن. ڪافي وقت گذريو ائين مولوي حسن علي صاحب

مرحوم پڇندي اچي ظاهر ٿيو. حضرت رحمۃ الله عليه پڇيو مولوي صاحب وضو آهي. پاڻ اٿيا نماز پڙهائون. اسان حيران هجڻ جو مولوي صاحب جي جاءِ اتان 8 يا 10 . رستي ۾ موٽندي مولوي صاحب کان حال پڇيائون. عرض ڪيائين فجر نماز پڙهي مراقبو ڪري وينس. مراقبي ۾ معلوم ٿيو ۽ تاڪيد ٿيو ته مولوي يار محمد صاحب فوت ٿيو آهي. هو تو ڪي چئي ويو هو ته جنازه ۾ شامل ٿجانءِ ۽ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه تنهنجي انتظار ۾ آهن جلدي پڇ. اتي روانو ٿيس. مان ٻيڙو مرد گهڻو تيز هلان ڪجهه دير ٿئي وري آواز ٿئي عجل عجل تڪڙ ڪر تڪڙ ڪر. پنڌ گهڻو. مان ڪيئن نماز تي پهچي سگهندس. ڪجهه آهستي ٿيان وري تاڪيد ٿئي. الله تعاليٰ جي مهرباني توهان جو امداد ڪشش خبر نه پئي. ي پهچي ويس جو مان خود به حيران آهيان ته ڪيئن پهچي ويس.

مولوي حسن علي وڌيڪ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڪي حال احوال عرض ڪيائين ته مان جنهن مقام کان لنگهان ته سڀني حڪم ٿئي ته استقبال لاءِ اُٿو ۽ قبرستان کان گذران ته اها مماتي وارا عرض ڪن ته خدا واسطي اسان جي حق ۾ دعا گهر. ڪوچوي منهنجي سفارش ڪريو. جڏهن به مقام مان لنگهڻ ٿئي ته هميشه اها

حالت، مان لاچار ٿي پوندو آهيان. هاڻي پاسو ڪري لنگهندو آهيان. جذبه مستي تمام گهڻو ٿيندي هيس. زنجير سان ٻڌنس ته رات جو چنايون هليو وڃي. عالم ٿي ڪري سادگي ۽ محبت ۾ ڪماليت هيس.

عشق ۾ ڪمال:

قرههياڻون ميان سونو خان سابقين فقيرن مان. هن کي ڏاڍو جذبو هوندو هو ۽ هميشه مست رهندو هو. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي گهڻي تعريف ڪندا هيا ته جت ٿي ڪري ڪمال ڪيو اٿس. هن جي دل عشق الاهي ۾ اهڙي رنگين ۽ سوخته هئي ۽ غير محبت کان آزاد فارغ هئي جو ٿئي پت بيمار ٿي پيس. زال به فوت ٿي وئي هيس. ان سبب ڪري اڄ وڃ ۾ ڪجهه دير تيس جو پتن جي خدمت وارو ڪوبه نه هيو. هڪ دفعي آيو چيائين وڏو ظلم ٿيو مان هيترو وقت محبت کان محروم رهيس! هاڻي هڪ ڳالهه ٿئي جو يا ته ٿئي پُٽ چڱا ڀلا ٿين يا فوت ٿي وڃن. منهنجي جند آزاد ٿئي، مان صحبت کان محروم نه ٿيان. الله تعاليٰ جي قدرت موٽي ويو ته ٿئي پت فوت ٿي ويس. ڪجهه عرصي کان پوءِ آيو.

قرههياڻون اسان چيس ته ميان سونا خان تنهنجي پت جو ارمان:

انا لله وانا اليه راجعون

بس ايتري چوڻ سان جذبو ٿي ويس، چوڻ لڳو واه پير ڏنوسين تنهنجو حال. سونا خان کي وڏو نقصان ٿيو آهي. سوني خان ٺاهيا هيا ۽ انهن ۾ ساهه وڌو هو. سوني خان جي ملڪيت ۾ پيدا ڪيل هئا؟ واه تنهنجي خوشامد!!! سوني خان جو ويو ڇا ڪهڙو واسطو؟ جنهنجي شيءِ هئي موٽائي ورتائين سوني خان جو ڪهڙو دخل جو ڏک ٿيس. سڀني جون ڳالهيون ڪندو رهيو.

حضرت صاحب رحمۃ الله عليه فرمايو جت ٿي ڪري ڪهڙو نه اعليٰ درجو ان کي حاصل ٿيو جيڪو درجو وڏي ولي الله جو آهي. حضرت قطب الزمان مدظلہ بموجب دستور بعد نماز ۽ حلقه مراقبه جماعت طرف متوجه ٿيا. حلقه ۾ از حد لذت و ڪثرت بارش فيض جي هر هڪ اعليٰ ادنيٰ کي مالا مال مخمور ڪيو پئي ويو. جو هڪ بلوچ ميان حبيب الله خان سان رفيق ٿي آيو هو.

جيڪو اول حضرت صاحب سائين رحمۃ الله عليه پيو ۽ پئي پاسي متوجه نه ٿيو هو. مراقبي ۾ خاص عنايت نوازش ٿيس. جذبو گريو گهڻو ٿيس ۽ بعد دعا جي بي اختيار روئندو، نعرا هاءِ هاءِ ڪندو اچي قدمن مبارڪ تي پيو ۽ گهڻي وقت تائين اها حالت رهيس ۽ حضور عاليه ۾ بيعت جو عرض ڪيائين. پاڻ منظور

فرمايائون، کيس بيعت ڪيائون. ڪڪسن بلوچن جي جماعت اهل ذکر گهڻي هئي، مٿن خاص عنايت ٿيل هئي. تمام لذت جوش جذبو وغيره هوندو هين مگر حضرت صاحب سائين جي وصال کان بعد پئي پاسي پوري طرح متوجہ نہ ٿيا ۽ صحبت اختيار ڪيائون. جيتوڻيڪ مبتدي هئا انڪري نفس شيطان جي قيد مڪر کان بچي نہ سگهيا. صحبت بہ ڇڏي ڏنائون. اها لذت محبت ذکر نہ رهيو ان لاءِ شريعت جي ڪمن ۾ بہ نقصان ٿيڻ لڳو. فقط اعتقاد زباني تہ اسان حضرت صاحب رحمۃ اللہ عليہ جا مريد آهيون باقي پيروي اها نہ رهي.

فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ اللہ عليہ چوڏهين صدي جا مجدد هيا. رهبري رهنمائي ڪري مخلوق کي گمراهي مان هدايت واري راهہ جو سونھون ڪيائون. اللہ تعاليٰ اسان تي ڪيڏو ڪرم احسان فرمايو. ڏسو تہ هر هڪ جي دل ڏاڪر، روشن ۽ محبت جو جوش آهي.

فرمايائون اڳ تہ ميان حبيب اللہ خان ۽ پير رفيق بيعت ٿيو. دل ڏاڪر ٿئي اها ڏسو سخا جو ڪمال. مرد خواه عورتون بلڪہ ننڍين جي دل بہ ڏاڪر ۽ جوش ۾ سرشار.

فرمايائون اهڙو جوان قطب الزمان، دعويٰ تہ اسان ان جا مريد آهيون. ڏسو انھن جا ڪم اڄڪلھ ڪھڙا آهن (اشارو خاص انھن

مريدن ڏانھن جيڪي حضرت سائينجن جي وصال بعد ڪامل شيخ جي صحبت اختيار نہ ڪيائون ۽ خساري ۾ پئجي ويا). انھن کي شيطان دوکو ڏنو تہ توهان حضرت حضرت سائينجن رحمۃ اللہ عليہ جا مريد آھيو توهان پئي پاسي رجوع نہ ٿيو. ڪابہ ضرورت نہ آهي. فرمايائون انھن جي ديد ۽ سمجھ جو قصور آهي.

فرمايائون درياء مان نھرون ۽ واھ نڪري ملڪ کي آباد ڪن ٿا. انھن واھن ۾ ساڳيو پاڻي درياء وارو آهي ۽ آبادي واھن جي رستي ٿئي ٿي. حقيقت ۾ درياء هڪ مثال آهي جو اهو درياء وارو پاڻي انھن ۾ موجود ۽ جاري آهي تہ ائين ڪو بيوقوف شخص نہ چوندو جو ويٺو پري هجي ۽ ان جي زمين درياء کان بلڪل پري هجي ۽ چوي تہ مان واھ جي پاڻي سان زمين آباد نہ ڪندس پر درياء جو پاڻي پاڻهي اچي زمين آباد ڪري.

فرمايائون اهڙي شخصن جي سمجھ جو ارمان ٿو ٿئي.

ڪيئن شيطان انھن کي اهو گمراهي وارو سبق سيکاري محروم ڪري ٿو. حالانڪہ اهو خود حضرت صاحب رحمۃ اللہ عليہ جوئي فرمان آهي.

فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ اللہ عليہ جا خلفاء ۽ غلام ڳالھ ساڳي درياء جي پاڻي وارو مثال آهي جو انھن جي گھر جي مڌي ملڪيت

نه آهي جو ورثي طور وڏن کان مليو اٿن. اهو فيض برڪت سارو معاملو حضرت صاحب رحمۃ الله جو ئي آهي.

قرهالائون هن عاجز جي دعويٰ آهي الله تعاليٰ فخر کان پناهه ۾ رکي ته جنهن اعتقاد واري اک سان حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڏسندا هيا. جيڪا محبت يقين هين، اها محبت اعتقاد رکن ۽ غير نه ڏسن ته اها ساڳيو ئي معاملو آهي، اها ئي شيءِ انشاء الله تعاليٰ هت کين ملي سگهندي فقط نالي جو فرق آهي مسڪين پور شريف ۽ عاشق آباد شريف.

قرهالائون هن عاجز کي اهڙو جنون پيدا ٿيو جو هڪ دفعي عرس شريف جي موقعي تي ڪاغذ تي لکي چنبڙايو ويو ته ڪو شخص صديق محبت رکي اچي ته انشاء الله مسڪين پور شريف وارو فيض برڪت، لنگر وغيره سارو ڪارخانو ۽ هر شيءِ هوبهو ساڳي. پر اهو شخص حاصل ڪري سگهندو جيڪو ان جو خريدار ٿيندو قرهالائون 100 روپيه ڳنڍي ۾ هجن، اُٺ گهوڙي

جي قيمت به 100 روپيه هجي ته وٺي سگهندو. پر جي پنجاهه سئ روپيه ڪٽي ويندو ته ڪونه وٺي سگهندو. تڏهن وٺي سگهندو جڏهن رقم پوري هوندس. فيض به اهو حاصل ڪري سگهندو، باطني ترقي

اهو حاصل ڪندو جيڪو اهاديد، محبت، اعتقاد رکندو جي نه ته اهو فائدو هرگز وٺي نه سگهندو.

قرهالائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ٻه پير ورتا. سندن پهريون پير وصال فرمائي ويو ته ٻئي پير جا بيعت ٿيا ۽ پاڻ جواز ۾ ضرورت بيعت ثاني وارو مسئلو کولي لکيو اٿن هڪ پير وصال ڪري وڃي طالب جو سلوڪ پورو نه ٿيو آهي ته ٻئي ڪامل شيخ سان بيعت ڪري تعليم وٺي. بعد معرفت يعني پير ڪامل اٿس مگر تمام پري آهي. مثال پير آهي مدينه شريف يا شام ملڪ جو ۽ مريد سنڌ جو يا پنجاب جو آهي اهو ڪيئن تعليم سلوڪ ۽ فائدو حاصل ڪري سگهندو؟ آمدرفت ۽ محبت تي باطني ترقي موقوف آهي. هي صحبت ۾ پمچي نه ٿو سگهي مگر ان جو همسر اهڙو فيض برڪات وارو ٻيو قريب آهي ته ان جو بيعت ٿي اتان تعليم ۽ تربيت حاصل ڪري.

ٽيون طالب ڪافي عرصي کان وٺي پير جي صحبت ۾ اخلاص ۽ محبت سان رهيو آهي. پير جي فرمان موجب ڪوشش ڪندو رهيو آهي پر هن کي فائدو حاصل نه ٿيو. ٻيو بزرگ جيڪو صاحب فيض برڪات آهي. ان جي صحبت ۾ جلد اثر ۽ فائدو ترقي معلوم ٿئي ته پير جي بنا اجازت موڪل جي، ان جو بيعت ٿي، فائدو حاصل ڪري مگر پير اول کي پير ڪري سمجهي ۽ ادب ملحوظ رکي.

گلا نه ڪري، قصور پنهنجو سمجهي ۽ ائين ڄاڻي ته منهنجو فائدو اتي مقسوم نه هو. بزرگ بيشڪ ڪامل آهي مگر فائدو نه ٿو ٿئي.

اگر پير ڪي نه ٿو ڇڏي، ٻي جاءِ تي بيعت نه ٿو ٿئي. بزرگن لکيو ته اهو طالب خدا نه پر پير پرست آهي. انڪي پير جو طالب سڏيو ويندو نڪي الله جو طالب. اهو شخص اهل طريقت وٽ گنهگار آهي. ان جو مطلب ان جو پير هيو نڪي الله جي ذات. الله تعاليٰ سان جڻڪ شريڪ ڪيائين. جي الله جو طالب هجي ها ته ٻي جاءِ تي بيعت ٿي، محبت عشق الاهي حاصل ڪري ها.

حضرت مجدد منور الف ثاني رحمه الله عليه لکيو آهي ته جنهن شخص جي صحبت ۾ رهيو آهي اگر اهو ڪامل نه آهي، ناقص آهي، باطن جو واقف نه آهي ته ان جو انڪار به ڪري ته ٻيا ماڻهو آگاهه ٿين ۽ انجي مڪر فريب کان ٻيا بچن.

چوٿون شرط هي ته خدانہ خواسته پير مرتد يا بد مذهب گمراه رافضي مرزائي وغيره ٿي وڃي ته ان کي ڇڏي ٻي جاءِ بيعت ٿئي.

فرمايائون مستي، جذبو، عشق جو جوش، باطني فيض برڪات جو ڪامل اثر ۽ ڪمال رنگ ان تي چڙهندو جيڪو پير جو پورو پورو اتباع ۽ ان جي محبت ۾ شيدا ۽ رابطي وارو هوندو ۽ ٻئي ڪنهن

تي تڪ به نه ٻڌي جو ڪجهه ڄاڻي پير کي ڄاڻي تان ته اهو پير وارو فيض هو بهو ان طالب شيدائي تي پورو جلوه ڪندو.

فرمايائون جذبو ضروري آهي ۽ ڪتابن ۾ ان جي گهڻي تعريف آهي.

طالبن جا قسم:

حضرت مجدد منور الف ثاني رحمه الله عليه فرمايو آهي ته طالب ٻن قسمن جا آهن هڪ مجذوب سالڪ ۽ ٻيو سالڪ مجذوب.

مجزوب سالڪ اهو جنهن کي اول ۾ جذبو ٿئي پوءِ سلوڪ ڪمائي. جذبي جي طاقت سان نهايت مقام کي پهتو.

سالڪ مجذوب اهو جو اول سلوڪ ڪمائي پوءِ وچ يا آخر ۾ جذبو ٿيو ۽ انتها کي پهتو ۽ جيڪو پنهنجي ڳالهين کان خالي آهي اهو ليس بشيء. ان وٽ طريقت جو ڪو حصو نه آهي.

فرمايو ائين جذبو ضرور ٿيندو جماعت انهن ٻن مان فائدو ٿيندو. پنهنجن مان اول نمبر مجذوب سالڪ آهي. ان شخص کي ائين گويا فيض جو چشمو هٿ اچي ويو.

جذبي جي طاقت سان مقام جي انتها کي پهچندو. اهو ڪبريت احمر آهي مخلوق کي عام جام فائدو پهچندو مگر جي جذبي سان سلوڪ شامل نه ڪيائين بس جذبي ۾ رهجي ويو ته اهو جذبو بيڪار آهي. فرمايائون جماعت ۾ متفاوت درجي ۽ متفرق خيال جا ماڻهو هوندا آهن پوءِ جنهن کي جيتري پير سان زياده محبت ۽ زياده رابطو ۽ محبت جي مناسبت هوندي ان کي اوڏو نفعو ٿيندو.

مريد هر ڪمال راکه ۾ ياد، از تقليد پير خود ۾ ياد

مريد جيڪو به ڪمال حاصل ڪري ٿو سو مرشد جي تابعداري مان حاصل ڪري ٿو.

مريد جيتري قدر پنهنجي روش، عادت، اخلاق، حال چال، اٿڻ ويهڻ ۽ توجهه ۾ پوري طرح پنهنجي شيخ جو مطيع ۽ پيروي ڪندڙ هوندو ته اوتري قدر ان ۾ فيض برڪات منعڪس ٿيندو.

فرمايائون ڏسو حضرت صاحب عليه السلام کي وصال فرمائي ڪثير عرصو گذريو آهي. هر جاءِ تي سندن مريد موجود آهن. اڄڪلهه غير جماعت ته ڇڏيو پر خليفه به جذبي تي اعتراض ڪن ٿا. جيڪي اکين سان ڏسندا هئا جو سائينجن جي صحبت ۾ رات ڏينهن جذبي جو شور متل هوندو هيو. نه ٿا ڄاڻن ته اسان جو اهو اعتراض پنهنجي شيخ تي آهي.

پر حسد جي ڪري عقل تي پردو پئجي ويو اٿن جو سندن جماعت ۾ جذبو نه آهي.

فرمايائون پير سان سندن قوي محبت ۽ رابطو نه هيو انڪري پير وارو فيض جو رنگ پوري طرح منعڪس نه ٿيو. اڄ اعتراض ڪن ٿا. جڏهن گهڻي محبت شيخ سان هجي ها ته اهڙا لفظ زبان تي نه آڻن ها.

فرمايائون خليفو مولوي محمد منير احمدپوري هن سال عرس شريف جي ٻئي ڏينهن عاشق آباد شريف آيو. اڳي ڪڏهن به اسان وٽ نه آيو آهي. جماعت ۾ جذبي جي ڪيفيت ۽ جوش مستي جو ڏٺائين ته موڪلائڻ وقت حضرت صاحبزاده مولوي خليل الرحمان صاحب ^① کي چيائين ته جذبي جوش جي ڪثرت ۽ مستي جو نمونو جيڪو فقير پور شريف ^② هئو اهو ساڳيو هتي اچي ڏٺو اٿم.

فرمايائون حضرت صاحب جن وٽ اول وقت ۾ جذبي جي تمام ڪثرت هوندي هئي پوءِ جڏهن مولوي عام اچڻ لڳا ته پاڻ جذبي کي گهٽايائون. فرمايائون متان اهي محروم نه وڃن ڇو جو اهي اعتراض هوندا آهن.

① قطب عالم حضرت پير منساڻين عليه السلام پنهنجي صاحبزادي جونالو ڪيڏي پيار محبت ۽ ادب سان وٺن ٿا

② حضرت پير فضل علي قريشي عليه السلام جي پراڻي درگاهه جونالو فقير پور شريف هيو. جتي قريشي ڪريم جي محافل ۾ هر وقت جذبي جي ڌمڌڙي لڳل هوندي هئي.

فرمايائون پير سائين جن وٽ اڪثر عالمن ۾ به جذبو هوندو هيو. فرمايائون پر سال عرس شريف کان پئي ڏينهن تي بهاولپور وارن جو صاحبزاده ميان عظيم بخش حافظ هتي آيو. رات رهيو ان به جماعت جي حالت جذبو جوش ڏسي ائين چيو ته اهو نمونو فقير پور وارو هت موجود آهي.

هن عاجز راقم الحروف عرض ڪيو قربان ٿيان فقير ميان عمر بيگ پنجابي (حضرت سائين رحمۃ الله عليه جو پراڻو مريد) هو به وڃڻ وقت ائين پيو چوي. پئي ڪنهن اعتراض ڪيو ته ان کي به تنبيه ڪيائين. سارو معاملو قريشي صاحب رحمۃ الله عليه وارو هت موجود آهي. رات جو ستو پيو هو ته ان جي پرسان هڪ فقير کي ڏاڍو جذبو ٿي ويو. جذبي ۾ ميان عمر بيگ کي خوب لتون هنيا. پيو فقير هن کي اوڀرو مهمان سمجھي چوڻ لڳو معاف ڪجو. ڪجهه پري ٿي سمهو، فقير معذور آهي، بي اختيار آهي. توهان کي لتون لڳيون آهن. چوڻ لڳو فڪر نه آهي ڪوبه خوف نه ڪيو. بيشڪ خوب زور سان لتون هڻي ته منهنجي لاءِ سعادت آهي. مان حضرت پير قريشي رحمۃ الله عليه جو پراڻو مريد آهيان. انهن ڳالهين جو چڱي طرح واقف آهيان. حضرت صاحب سائين مدظلہ العالی عاشق آبادي منهنجا آهي به پير آهن. مان انهن جو به غلام آهيان.

فرمايائون خليفه مولوي سعد الله صاحب سنڌ قمبر وارو هاڻي هت تازو آيو آهي. ڏسو شيطان ڪميٽي جي حرڪت جو اهڙن علم وارن کي به نه ٿو چڏي. جو مولوي صاحب اول حضرت جن جي حضور ۾ آيو هو ته ٻارهن مهينا برابر ٽڪيو رهيو. لنگر جي خدمت ڪندو رهيو. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه ڪرم فرمائي کيس اجازت به ڏني. مگر مولوي صاحب سان شيطان اهڙي حرڪت ڪئي، اهڙو خطرو وڌائين جو ڏهه ٻارهن سال گذري ويا وري ڪڏهن نه آيو. تجارت جو ڪم ڪندو هو. فقيرن کي ڪڏهن ڪڏهن ملندو هو ليڪن بي وڌيڪ خبر ڪانه. شيطان ان کي محروم رکيو. هاڻي هت اچي بيعت ٿيو آهي. ڏاڍو جذبي ۽ محبت واري حالت ٿئيس پئي. فقيرن کي چوي پيو هت ساڳيو فقير پور شريف وارو نمونو، لذت ۽ محبت آهي. ڏاڍو روئي پيو ارمان افسوس پيو ڪري. چيائين مان تجارت ڪري اڪثر ڪراچي رهندو آهيان. هاڻي ڳوٺ رهندس. عرس شريف گذاري پوءِ ڪراچي ويندس.^①

خليفه مولوي خاوند بخش صاحب ڳالهه ڪئي ته مولوي چيو ته مان سست ۽ غافل هئس. دنيا جي تعلقات ۾ قاتل هئس.

① هيءُ ڳالهه خود هن ملفوظات جي ناقل خليفه سعد الله رحمۃ الله عليه جي آهي. الله جون لکين رحمتون سندس مزار مٿان هجن.

حضرت صاحب سائين مدظلہ العالی بہ تي دفعہ خواب ۾ تنبيہ ڪئي ۽ نصيحت ڪيائون پوءِ مان هت آيس. هن حضرت سائين جي صورت سيرت، خلق، ائڻ ويهڻ ساڳيو هو هو حضرت قريشي عليه السلام جهڙو معلوم ٿئي ٿو.

فرمايائون ڏسو ته شيطان خليفن کي به نه ٿو چڙهي.

فرمايائون هي دولت بي بها ان شخص کي نصيب ٿيندي جو بلڪل پير ڏي متوجه ٿي وڃي ۽ پورو پورو پير جي سپرد ٿي وڃي. پير جي خلاف روش نه ڪري.

فرمايائون هن عاجز کي پنهنجي پير سان محبت جو جنون آهي. منهنجو حنفي مذهب انهيءَ لاءِ آهي جو منهنجي پير جو مذهب حنفي هو اگر منهنجو پير شافعي مذهب جو هجي ها ته مان به اهو اختيار ڪيان ها.

مولوي ميان محمد شريف شاهه صاحب جيڪو محمد سعيد احمد پوري جو فرزند ۽ خليفو آهي ۽ حضرت سائين ادا مه الله تعاليٰ فيوضات جي سلسلہ غلامي ۾ داخل آهي ۽ تعليم و تربيت سلوڪ حاصل ڪري رهيو آهي، اهو حاضر مجلس هيو. عرض ڪيائين ته ذڪر سلطان الاذڪار تي خيال ذڪر جو رکيو وڃي ٿو ته ساري بدن ۾ ذڪر پکڙجي وڃي ٿو ۽ ڪڏهن

قلب سان پيا لطيفا به بروقت جاري ٿي وڃن ٿا. ۽ قلب سان سلطان الاذڪار به ڪڏهن ڪلي پوندو آهي جو لطيفن جي تار هڪ ٻئي سان ڳنڍيل آهي.

فرمايائون اهو سبق جامع به آهي جو ان ۾ ساري بدن کي هڪ لطيفو سمجهي ذڪر جو خيال رکبو آهي ته سارو بدن گوشت پوست (ڪل) وار هڏا وغيره ذڪر ڪن ۽ ان سبق ۾ ذڪر تي زياده زور ۽ ترقي طالب کي ٿيندي آهي جو لون لون، وار مطلب ته هر جاءِ ۾ ذڪر جو جوش جاري ٿي ويندو آهي. حضرت صاحب جن عليه السلام اهو سبق هن عاجز کي تعليم فرمايو هيو پيا عام ڪونه ڏسيندا آهن. فرمايائون هڪ عورت سيد گهراڻي جي ضلع غازي خان کان آئي ان جو قلب ۽ سارا لطيفا ۽ سلطان الاذڪار جاري ٿي ويو ۽ رعشي وانگر سندس مٿي کي ذڪر جي جوش کان تحرڪ هيو.

فرمايائون توڙي پيا لطيفا ذڪر ۾ جاري ٿي وڃن مگر طالب کي خيال سبق جي طرف رکڻو آهي. ٻين ڏي خيال نه ڪري. بيشڪ لطيفن جو هڪ ٻئي سان رابطو ۽ تار ڳنڍيل آهي ائين ٿي پوندو آهي. فرمايائون اندر ۾ وڏو ڪارخانور ڪيل آهي.

فرمايائون خاص ولايت قلب جي امام مهدي عليه السلام تي خاص اتم اڪمل ظهور ڪندي. پاڻ ختم الولاية هوندو.

پورو ڪامل ظهور ان تي ٿيندو ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام به سندس پيروي ۾ نماز حنفي مذهب موجب ادا ڪندو.

فرمايائون حنفين لاءِ اهو ڪو ثورو فخر آهي جو الله جي نبي جو عمل انهن مذهب تي هوندو.

چنانچہ خواجہ محمد پارسا قدس سرہ در فصول ستہ میں فرماید وہمیں بزرگی ایشان را کا فی است کہ پیغمبر اولوالعزم و بمذہب او عمل نماید دیگر باین بزرگی عدیل نمی توان یافت فردا کہ حضرت عیسیٰ علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام نزول بفرماید بمذہب ابی حنیفہ عمل خواہد کرد۔

فرمایاؤن الله تعالیٰ جي طرف پهچڻ جا ٻه رستا آهن.

هڪ الله جو ذڪر.

ٻيو رابطہ مرشد.

شروع واري وقت ۾ هي عاجز رابطہ ۽ محبت پير جي زياده تقرير ۽ تائيد ۾ گهڻي ڪوشش نه ڪندو هيو. هر وقت فقيرن کي ذڪر جي تعريف ٻڌائڻ ۽ ذڪر جي ڪوشش ڪرڻ جو تاڪيد زياده ڪندو هو. مگر جماعت ۾ ڏٺو ويو ته ڪيترا ماڻهو جيڪي ذڪر جو تمام گهڻو فائدو به حاصل ڪيائون. انهن جي لطائف ۾ هر وقت ذڪر جو جوش ۽ محبت جو شعلو به اهڙو ٿي وڃي جو ڏسي حيران ٿي وڃجي پر ڪجهه ڏينهن کان پوءِ ڏٺو پئي ويو ته ان ساڳين ماڻهن

جو هي حال ٿي پئي ويو جو ذڪر جي بجاءِ خود گلا ڪندا وتن گويا هن جماعت ۽ طريقي جا ئي نه هئا. يا وري ڪي هلندي هلندي ترقي کان بيهي وڃن. ان ڳالهه جو عجب ٿيندو هو ته ان جو ڪهڙو سبب آهي؟ اهو معمو ۽ ڳجهمارت حل نه ٿي. بعد ۾ جڏهن ڪتاب گهرايا ويا ته ڪتابن جي مطالعي مان اهو باريڪ مسئلو سامهون اچي ويو ته اسان جي طريقي جو دارومدار صحبت ۽ محبت پير تي آهي. ترقي جو بنياد آهي ئي محبت ۽ رابطي تي آهي. زياده ڪرم نوازي ۽ ترقي ٿئي ٿي بس محبت رابطي ڪري ٿي ٿئي ٿي. اگر پير جي محبت ۾ ڪمي آهي ته ترقي نه ڪري سگهندو.

امام رباني مجدد الف ثاني رحمۃ اللہ علیہ فرمايو آهي ته:

مدار در طريقه ما بر صحبت است

وہر کہ پیر ترا رنجہ دارد و تو از وی رنجہ نہ باشی سگ بہہ از تو بود

(مکتوبات شریف)

اسان جي طريقي جو دارومدار پير جي صحبت تي آهي.

جيڪو پير جي مخالف سان صحبت رکندو يا ان سان خوش رهندو، ان جي ڳالهه کي پسند ڪندو ته باطن ۾ وڏو نقصان ٿيندس ۽ پوءِ نه اهو جذبو رهندس نه ذڪر. ٿورن ئي ڏينهن ۾ هو نماز به ڇڏي ڏيندو ۽ دين به.

ان لاءِ بزرگن اصل ترقي جو اصول لکيو ۽ مقرر ڪيو آهي ته طالب پير سان محبت محڪم ۽ مضبوط رکي.
بزرگن لکيو آهي:

تنها محبت موصول الی المطلوب است

فقط پير سان محبت هجي اها مطلوب تائين پهچائڻ واري آهي.
محبت پير کان سواءِ صرف ذڪر ڪرڻ سان قليل نفعو ٿيندو جنهنجي باري ۾ اڳ مجلس ۾ بيان ٿي چڪو آهي. پر ذڪر سان محبت کي به شامل ڪيو وڃي ته نور علي نور ۽ اقرب طريقو موصول الي الله آهي.

فرمايائون حضرت قيوم الزمان خواجه محمد معصوم رحمۃ الله عليه مکتوبات شريف ۾ جنهن شيءِ لاءِ تاڪيد ۽ زور ڏنو آهي ته اها محبت ۽ رابطو آهي ۽ ترقي جو مدار به ان تي رکيو آهي. پاڻ صفا کولي لکيو اٿن ته طالب کي جيترو رابطو پير سان هوندو اوتري محبت الله تعاليٰ جي نصيب ٿيندس. وڌيڪ جيترو به زور لائي ڪجهه نه ٿيندس.

بس اها هڪ ڳالهه جيتري محبت پير جي اوتري الله تعاليٰ جي ملندس. گهڻي محبت پير جي ته الله جي محبت به گهڻي، پير جي محبت ٿوري ته الله جي محبت به ٿوري.

وصول آئين همت وابسته معتدیت و توجه اوبقدر اخلاص و محبت مرید معتدی است
فرمايائون ڪو شخص ذڪر اچي پڇي پوءِ دل ڏاڪر به ٿي پئيس لطيفا به چلي پيا جوش جذبو به ٿي پيو. اها هن جي پنهنجي لياقت ڪمال نه آهي جو خوش ٿي فخر ڪري پر اهو پير شيخ مربي جو ڪمال آهي جو بلا محنت رياضت ۽ سواءِ مجاهده جي فقط توجه نظر عنایت سان دل کي ڏاڪر بنائي ڇڏيائين ۽ عشق الاهي جو ٻج ان ۾ پوکيائين جيڪو فطرتاً استعداد طالب جي سيني ۾ رکيل هو جيڪو ڪميٽي شيطان لعين جي ڌوڪي، مڪر ۽ گناهن جي ڪثرت ڪري گرد غبار آلوده (پريل) سياه ٿي ويو هيو ۽ ان جي اصلي قوت ۽ نورانيت گم ٿي وئي هئي. شيخ ڪامل جي نظر توجه سان اهو غبار سياهي دور ڪري، ان کي صاف روشن ۽ دل کي ڏاڪر ڪيو. ذڪر به ٿي پيو ۽ جذبي جون حالتون به پيدا ٿي پيون. هاڻي همت لياقت اڳتي آهي جو استقامت ۽ هميشگي ڪري ۽ پير سان محبت ۽ رابطو پيدا ڪري جو پير جي سيني وارو فيض برڪات طالب تي منعڪس ٿئي.

فرمايائون جن کي پير جي محبت ۽ رابطو عطا نه ٿيو، ڪجهه وقت کان پوءِ انهن جي استقامت به نه رهي ۽ اهي ماڻهو اسان ڳلا ڪندي ڏٺا.

فرمايائون مريد جو جهڙي اندازي جو اعتقاد ۽ يقين ۽ جهڙي محبت پير جي حق ۾ هوندي اهڙو ئي فيض برڪات ۽ فائدو حاصل ٿيندس. فرمايائون امام رباني مجدد الف ثاني پنهنجي ڪتاب مبداء معاد ۾ به ائين لکيو آهي:

فرموده اند چوں بملازمت خواجۀ خود بودم به يقين می دانستم که مثل صحبت و اجتماع و مانند این ترتیب و ارشاد بعد از زمان آنسور عالم عليه و علی آله الصلوٰۃ والتسلیمات هرگز بوجود نیامده است و شکر این نعمت بجای آورد که اگرچه بشرف صحبت خیر البشر عليه و علی آله الصلوٰۃ والسلام مشرف نشد باری از سعادت این صحبت محروم نمادمر ابا ندازه اعتقا بهر ه رسید (مبداء و معاد)

فرمايائون حضرت پير قريشي رحمۃ اللہ علیہ جو هڪ سنڌ جو خليفو پير سائين جي وصال بعد هن عاجز جو سخت مخالف ٿي پيئو ۽ عداوت دشمني سان پيريل هوندو هيو. هر وقت هن عاجز جي گلا شڪايت ڪندو رهندو هيو. ڪيترن ماڻهن کي فائدي کان محروم رکيائين بعد پشيماني آيس. حضرت سائين رحمۃ اللہ علیہ جي مزار شريف تي ويو اتي به تنبيهه ٿيس ته وڃ معافي وٺ. جيڪا ڳالهه پاڻ بيان ڪيائين. پوءِ هت آيو ۽ معافي طلب ٿيو. اسان چيس تو اڳ جيڪا گلا شڪايت پرپٺ ڪئي ٿي ان جي معافي توکي ڏيئي ڇڏي آهي پر هاڻي روبرو سوال اعتراض ڪر جواب با صواب وٺ.

ڪجهه به نه ڪڇيو. اسان پاڻ از خود انجي قوي اعتراض جا دليل ۽ ثبوت ڏنا ته ڪهڙو ڪم اسان جو شريعت شريف جي خلاف آهي يا عاجز جي ڪهڙي ڪا نئين روش حضرت سائين روحي و قلبي فدايه جي روش جي خلاف شروع ڪئي آهي جو اوهان اعتراض ڪيو ٿا.

فرمايائون هو چوندو هو ته مان مولوي مقابلي لاءِ وٺي ويندس جو ان وقت به چيائين ته مولوي هئين ٿا چون. توکي خيال هوندو ته مولوي مقابلي لاءِ وٺي اچان، بيشڪ وٺي اچ پر وٺي پير پائي اچجان ۽ جيڪو منهنجي پير جي قول فعل کي مڃي. اول هن عاجز جو عقيدو معلوم ڪر. هن عاجز جو پڪو پختو ارادو اٿئي ته جيڪي ڪم پير ڪيا ۽ فرمايا آهن مان انهن کي عين شريعت سمجهي ڪندو رهندس ۽ ان ۾ مولوين جي فتويٰ تي عمل نه ڪندس. مولوي چون فلاڻي ڪتاب ۾ هي مسئلو هيئن لکيل آهي ته مان اتباع پنهنجي پير جو ڪندس.

راقم الحروف جو عرض ته متان ڪنهن کي ان جاءِ تي شيطان لغزش يا خطرو وجهي سو مڪتوبات شريف مان دليل لکيو وڃي ٿو. مغزو فهم کن ڪشاده اک، مريد هر ڪمال را که يابد از تقليد پير خود می يابد يعني مريد جيڪا به ڪماليت حاصل ڪري ٿو ته پنهنجي پير جي

تابعداري کان ئي ڪري ٿو ته پير جي قول فعل جي تقليد طالب لاءِ ضروري فرضي ڪم ٿيو جو سواءِ ان جي ترقي محال آهي ۽ پير جو قول فعل خلاف شرع هرگز نه هوندو. ٻيو دليل ان کان زياده روشن ۽ ظاهر آهي.

و در کلي و جزوی اقتدا با پير کند، چه در خوردن و چه در نخفتن و طاعت کردن نماز را بطرز او ادا کند. فقہ را از عمل او اخذ بايد نمود، آنرا که در سرائی نگار يست فارغ است، از باغ و بوستان و تماشائے لاله زار (مکتوبات شريف)

يعني مرید کلي و جزوي ٿوري گهڻي ڳالهه ۾ تابعداري پير جي ڪري. برابر کائڻ ۾، ڪپڙي پائڻ ۾، برابر سمهڻ ۾ ۽ عبادت ڪرڻ ۾ نماز کي پير واري طريقي سان پڙهڻ گهرجي. فقہ کي انهيءَ عمل کان جڳائي وٺي.

بس عاجز زياده شرح ۽ ٻيا دلائل نه ٿو آڻي جو ڊيگهه ٿيندي. سمجه واري لاءِ اهي ٻئي دليل قدر ڪافي آهن. اهي ٻئي دليل ڪنهن جا آهن؟ ڏهين صدي جو مجدد آهي. جيڪو هن طريقي عاليه نقشبنديه جي پيرن جو پير آهي. اسان ان جي طريقي ۽ سندس قول ۽ فعل تي هلون ٿا. (ازراقم الحروف ^①)

^① هي ٻئي وضاحتي دليل هن ملفوظات جي جمع ڪرڻ واري حضرت خليفه سعد الله سومرو رحمۃ الله عليه پنهنجي پاران لکيا آهن. نَوَّرَ اللهُ مَرْقَدَهُ وَبَرَدَ اللهُ مَرْيَحَهُ.

قرهائائون تون توڙي ساري دنيا جا مولوي جمع ڪرين ته مان انهن جي چوڻ تي نه هلندس. مان پير جي قول فعل کي صحيح معتبر سمجهندس ۽ انکي سند وٺندس. ان تي عمل ڪندس پر جي انهن مان ڪو منهنجي پير جي قول فعل تي اعتراض ۽ انڪار ڪري ته مان پاڻ روڪي نه سگهندس. شايد لڙائي ٿي پئي. نڪري بيهي وڃان جو ڪير ٿيندو آهي جو وقت جي مجدد جي قول ۽ فعل تي اعتراض ڪري؟ منهنجا مرشد حضرت قريشي سائين رحمۃ الله عليه چوڏهين صدي جا مجدد آهن. مجدد جو ڪم آهي دين جو اصلاح ڪرڻ، غلطيون ڪڍي درست ڪرڻ. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جا قول ۽ فعل هرگز ڪتاب و سنت جي خلاف نه آهن.

قرهائائون جيترو ڪمال و قرب زياده اوتري پاسخاطري زياده انهن کي هوندي آهي. جيترو شريعت جو لحاظ انهن کي هوندو آهي اوترو ٻئي ڪنهن کي ڪين هوندو.

قرهائائون اسان انهيءَ خليفي کي چيو ۽ باقي ٻين لاءِ به هميشه اهو ئي اعلان هوندو آهي ته اهو روپرو اچي ثابت ڪري ته هي ڪم يا روش نئين آهي؟ حضرت سائينجن رحمۃ الله عليه جي طريقي جيان اگر ڪوبه ڪم نه آهي ته اسان مڃڻ لاءِ تيار آهيون ۽ اهو ڪم نه ڪندا سين.

فرمايائون اسان جي هيءَ دعويٰ آهي ته پنهنجي پير جي ڪاروائي جي برخلاف سِر مو^① ڪا روش نه هوندي.

فرمايائون آڳاٽو هڪ دفعي مسڪين پور شريف ۾ عرس شريف جي موقعي تي مجلس هئي. اڪثر خليفن بزرگ ويٺا هئا. دربار عاليه جي سامهون هڪ خليفن وعظ ۾ يا ويٺي تقرير ڪندي چيو ته گلن جا هار پائڻ بدعت آهي. ڪفارن جي مشابعت آهي. هن عاجز ڪي آهي لفظ تير وانگر چڙهي ويا ۽ طبع بي اختيار متغير ٿي ويئي. خيال ٿيو ته گھڻا ئي وڏا خليفن بزرگ ويٺا آهن، مان جواب تڪڙ ڪري نه ڏيان، ضرور ڪو جواب ڏيندو جو حضرت صاحب سائين رحمۃ الله عليه ڪي هر ڪو گلن جا هار پارائيندو هيو ۽ اسان پاڻ هٿن سان گلن جا هار پارائيندا هئاسون. بعض فقير کين ايترا هار پارائيندا هئا جو سندن ڳچي مبارڪ ڀر جي ويندي هئي. جو اهي سڀ اکين سان ڏسندا هئا. ڏسو حضرت قطب الزمان، ايڏي شان واري شيخ اڪبر جو ادنيٰ غلام ٿي ڪري به دربار عاليه جي سامهون پنهنجي پير تي اعتراض ڪري رهيو هو. حضرت صاحب جن کي فقير هار پارائيندا هئا. پاڻ ڪنهن کي منع نه ڪيائون ۽ گھڻي وقت تائين پايون ويٺا هوندا هئا.

① سِر مو: وار جي چوٽي جي برابر.

جي بدعت هجي ها ته ڪيئن ان ڪم کي اهڙو شيخ ڪري ها جيڪو خود متبع سنت هيو. پاڻ ضرور منع ڪن ها. اهو ڪم هڪ دفعي نه پر هميشه ٿيندو هو.

هڪ خليفو صاحب جيڪو پاڻ کي وڏو سمجهندو آهي ۽ وڏي جماعت وارو آهي، ان جواب ڏنو ته حضرت صاحب رحمۃ الله عليه کي ان مسئلي جي واقفيت ۽ علم نه هو جي هاڻي موجود هجن ها خود مڃن ها ۽ توبه تائب ٿين ها. اهو ٻڌي هن عاجز جو اندر سڙي ويو. روضي شريف دربار عاليه جي سامهون ويٺل هئا سون. ادب جو لحاظ ٿيو ته الائي ڇا ٿئي ها. ڪنهن خليفن نه ڪچيو. عاجز ڪي ڏاڍي ڪاوڙ آئي. نه زياده طويل ڪلام ۽ مناظرو نه ٿئي يا هٿ درازي نه ٿي پوي جو شيخ جي دربار ۾ اها سخت بي ادبي آهي. اڳتي لاءِ اهڙن خليفن جي سنگت کان چڱي طرح توبه ڪئي سين. الله تعاليٰ جي قدرت ڪجهه ڏينهن بعد حضرت شاه احمد سعيد مهاجر مدني رحمۃ الله عليه جو رسالو ”مسائل اربعين“ تصنيف ٿيو. پاڻ اسان جي طريقي جا پيشوا آهن ۽ هن سلسلي جي شاخ کائڻن جاري آهي. اهو رسالو پاڻ ڪن مخالف جي اعتراض جي رد ۾ لکيو اٿن. ان جو مطالعو ڪيو ويو. ان ۾ گلن جي هارن پائڻ جو ثبوت لڌو ويو. جو ڪن مخالفن اهو اعتراض ڪيو هو.

پاڻ انکي رد ڪيو اٿن فرمايو اٿن گلن جو هار پاڻڻ چو بدعت آهي؟ عطر خوشبوءِ روح وغيره انهن مان نڪرن ٿا ۽ عطر خوشبوءِ رکڻ سنت آهي. اهڙي پياري سنت جنهن کي پاڻ ڪريم ﷺ گهڻو پسند فرمايو آهي. ^① غريب ماڻهو کي عطر خوشبوءِ رکڻ جي توفيق نه هجي يا عطر حال ميسر نه ٿئي ته اهي گل رکي سنت نبوي عليه افضل الصلوة ادا ڪري سگهي ٿو. جيڪي ان کي ڪفار سان مشابهت سڏن ٿا، سو انهن جي سمجهه جو نقص آهي.

① امام ترمذي روايت آندي آهي ته حضرت حبيب ڪريم ﷺ فرمايو ته جڏهن اوهان کي ڪو گل يا ڪا خوشبودار ٻوٽي ڏني وڃي ته واپس نه ڪيو ڇو ته اها جنت مان آندل شيءِ آهي. حديث جا لفظ هي آهن. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أعطي أحدكم الريحان فلا يردّه فإنه خرج من الجنة سنن الترمذي (108/5)

(الرَّيْحَانُ) فِي النَّهَائِيَةِ: هُوَ كُنْ نَبْتُ طَيِّبِ الرِّيحِ مِنْ أَنْوَاعِ الْمَشْمُومِ تحفة الأوحدي (100/7)

حضرت انس رضی اللہ عنہ خوشبوءِ واپس نه ڪندو هيو. سندس خيال هيو ته رسول الله ﷺ به خوشبو واپس نه ڪندا هئا. كَانَ أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ قَالَ وَرَعِمَ أَنَسٌ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ صحيح البخاري (205/3)

عَنْ عَائِشَةَ: قَالَتْ: كُنْتُ أَطِيبُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَطِيبُ مَا يَجِدُ حَتَّى أَجِدَ وَبِضِ الطَّيِّبِ فِي رَأْسِهِ وَبِخِيَّتِهِ صحيح البخاري (210/7)

عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: حُبُّ إِيَّيْهِ النَّسَاءِ وَالطَّيِّبُ وَجَعَلَتْ قِرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ المستدرك على الصحيحين للحاكم (174/2)

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ: قَالَ: إِنِّي أَشْمُ الْإِيْحَانَ أَذْكَرُ بِهِ الْجَنَّةَ. ابن أبي شيبة (48/14)

فرمايائون ڀلا جيڪي چڱا ڪم اسلام ۾ آهن ۽ انهن جي ڪرڻ لاءِ اسلام حڪم به ڏنو آهي پوءِ جي اهي ڪم ڪفارن ۾ به هجن ته مشابهت جي لحاظ سان ترڪ ته ڪونه ڪيا ويندا.

فرمايائون ڏسو خليفن جو حال جو مريد ٿي ڪري پنهنجي مرشد ڏانهن جيڪو وقت جو مجدد هيو ان ڏانهن بدعت ۽ ڪافرن جي تشبيهه جي نسبت ڪرڻ ۽ ان کان به وڏي ڳالهه جو حضرت سائين ﷺ لاءِ ائين چوڻ ته اهو گناهه هيو پر سائينجن کي ان مسئلي جو علم نه هو. نعوذ بالله منها. گویا ساري حياتي حضرت جن رضی اللہ عنہ اهو گناهه جو ڪم ڪندا رهيا. پناهه بخدا.

اهڙن خليفن کان جي مريد ۽ خلیفا به سڏائن ۽ اهي لفظ پير جي حق ۾ به چون. ان خلیفي جي پنهنجي علمي لياقت اها جو گلستان ۽ زليخا تائين مس پڙهيل هو ۽ پير جي قول ۽ فعل تي اعتراض ڪن ٿا. انهن وٽ فيض ڪجهه نه رهيو.

حضرت مجدد صاحب قدس سره فرمايو آهي ته مريد کي پير جي حق ۾ سِر وار جيترو اعتراض نه ڪرڻ گهرجي.

اگر اعتراض ڪندو ته ان وٽ سواءِ خرابي جي ڪجهه نه بچندو. ذکر جا حالات واردات سڀ ڇڏ ٿي ويندس. معترض جي چوي ته مون کي اڃا ذکر حال وغيره آهي ته اهو استدراج ڄاڻي.

حضرت مجدد قدس سره فرمايو آهي ته:

فرموده بدانند که انکار این طائفه سم قاتل است و اعتراض بر افعال و اقوال این بزرگان زهر افی که موت آبدی رساند و هلاک سرمدی گرداند کيف که این انکار و این اعتراض به عائد گردد و سبب ایزاء پیر شود منکر این طائفه علیا از دولت ایشان محروم است و معترض بر ایشان همه وقت خائب و خاسر تا زمانیکه جمیع حرکات و سکنات پیر در نظر مرید مستحسن و زیبا نه درآید از کمالات پیر بهره نیابد اگر یابد استدراج بود که عاقبت آن خرابی و رسوائی است مرید با وجود کمالات محبت و اخلاص که به پیر دارد سر موئی گنجایش اعتراض به پیر یابد جز خرابی خود هیچ نداند و از کمالات پیر نصیب برد. (مکتوبات شریف)

یعنی چائیندا ته انکار هن ٿولي جو زهر ڪُمندڙ آهي ۽ اعتراض انهن بزرگن جي قولن ۽ فعلن تي زهر نانگ جو آهي جيڪو هميشه وارو موت ڪٽي اچي ٿو ۽ دائمي هلاڪ ڪري ٿو پوءِ ڪهڙو حال ان ماڻهو جو هوندو جو اهو انڪار ۽ اعتراض ايترو نقصان ڏئي ٿو گویا خود پير تي ٿئي ته پوءِ ان جو ڪهڙو حال ٿيندو جو سبب ايزاءِ ۽ پير جو ٿئي مگر بزرگن جي هن ٿولي جو ته پوءِ انهن جي دولت کان محروم آهي ۽ اعتراض ڪندڙ تي سمورو وقت نقصان وارو جيستائين جو سموري روش، هلت، اثڻ ويهڻ، کائڻ پيئڻ مطلب ته سموري حالت پير جي مرید جي نظر ۾ سُهڻي نه اچي.

پير جي کمالات مان نفعو حاصل نه ڪندو جي ڪجهه فائدو لهي به ته استدراج هجي ٿو. ان جي پڇاڙي ۾ خرابي ۽ خواري آهي. مرید توڙي پير سان کمال محبت ۽ اخلاص رکي پر جي پاڻ ۾ وار جي چوٽي جيتري جاءِ پير جي حق ۾ اعتراض لهي ته سواءِ خواري پنهنجو ڪجهه نه ڄاڻي ۽ کمالات پير جي کان محروم هجي ٿو. فرمايائون بعض ڪم آهن جو حضرت صاحب مصلحت ۽ فائده رساني جي نيت سان جاري ۽ جائز رکيا حالانڪه اڳ بزرگن منع ڪئي آهي.

فرمايائون وقت جي مجدد کي اهو اختيار آهي ته وقت جي لحاظ موجب ۽ ضرورت لاءِ هر طرف نظر رکي. تغيير و تبديل ڪري سگهي ٿو جيئن مولود خواني اسان جي طريقه جا بزرگ رحمهم الله مولودين جي بجاءِ قرآن شريف پڙهندا ۽ ٻڌندا هئا. ذکر طرف خيال رکندا هئا.

پاڻ فرمايائون اسان جو هن ملڪ ۾ آياسون ته پنجاب سنڌ جا ماڻهو مولود خواني غزلن جا ڏاڍا عادي هيا جو پنجاب رياست ۾ چشتي گهڻا آهن ۽ انهن وٽ ته ساز سرود سارنگيون وغيره تمام گهڻيون آهن. ماڻهو جو ان رسم تي ٺهيل هيا هن پاسي اچڻ، فائدو حاصل ڪرڻ کان محروم پيا رهن. سونهان نه پيا بڻجن، دُور پيا رهن.

اسان فائدي جي نيت ڪري مصلحت خاطر مولود غزل پڙهڻ جو ڪم جاري رکيو جو في نفس تمام سنو ڪم آهي ۽ باعثِ اجر و ثواب آهي. اڄڪلهه جا ماڻهو جهل ۽ گناهن ۾ مبتلا آهن. انهن کي نفعو پهچي ۽ اهي ڪثير فائدي کان محروم نه رهن.

فرمايائون پاڻ مولود، غزل، عشقيه بزرگن جا ڪلام پڙندا رهندا هئا. ٻيو ذڪر جهري (بلند آواز سان ذڪر ڪرڻ) اسان هن نيت سان جاري ڪيو آهي ۽ ان جو جواز رکيو آهي ته اسان جو دعوت واري جاءِ تي وڃڻ ٿئي ته وچ ۾ اگر وڏا ڳوٺ خواهه ننڍا رستي ۾ جتان گذر ٿئي ته سموري جماعت اهل ذڪر بلند آواز سان اسم ذات جو ذڪر الله الله ڪندا هلن جنهن مان خاص مطلب ۽ نيت فائدي جي اها آهي ته هر ڪنهن مسلمان کي خبر پهچي وڃي ته اهو بزرگ ذڪر ڏسيندو آهي. جو دل ڏاڪر ٿي پوي ته ماڻهو ذڪر پڇڻ سان نيڪ ٿي پون.

حجت قائم ٿيڻ واسطي اطلاع به ٿي ويو.

جن کي شوق ازلي ڪشش شامل معاون ٿي ته ذڪر پڇي، نفعو حاصل ڪيائون.

فقيرن جي نصيحت، وعظ، قرآن و حديث شريف به ٻڌائون ڪيڏو نه فائدو ٿيو.

ان جو خاص مطلب اهو هوندو آهي ۽ هي فائدو به آهي ته جيڪي ماڻهو غافل هيا يا جن کي الله تعاليٰ جي طرف خيال ٿي نه هيو، انهن تي غفلت غالب هئي، اهي بيدار ٿيا ۽ زياده نه، من هڪ ساعت الله جي ياد رهي. اها غنيمت آهي ۽ مفيد آهي ۽ ٻيو به جواب آهي.

فرمايائون اسان کي سڀني طريقن جي اجازت آهي. نه فقط نقشبندي پر قادري، چشتي، سموردي وغيره طريقن جي به اجازت آهي جو انهن ۾ جهري ذڪر ڪيو ويندو آهي.

فرمايائون شيخ جو اتباع ڪرڻ ضروري آهي. گهڻيون ڳالهيون آهن جو عاجز کي خلاصو ڪري فرمايون هيائون. هي عاجز ظاهر نه ڪندو آهي جو پاڻ منع فرمائي هيائون. شاه صاحب ميان محمد شريف جيڪو حضرت سائين رحمۃ الله عليه جو ڏوهڻو ٿئي، هاڻي هت اچي رات ٽڪيو هو. ان سان به اها عاجز ڳالهه ڪئي ته خوف ڪري هن ڳالهين جو اظهار نه ٿو ڪيو وڃي جو خلفاء ڪرام کي اڳ ئي ڪاوڙ گهڻي آهي.

فرمايائون حضرت قطب الزمان محبوب الرحمن رحمۃ الله عليه جي هن عاجز مٿان خاص عنايت نوازش هئي جنهن جو عاجز ڇا بيان ڪري. خليفن کي تبليغ لاءِ هر ڪنهن کي علائقي جي حد مقرر ڪري ڏني هئائون. هن عاجز کي سنڌ جي طرف مقرر ڪيو هيائون

پوءِ پاڻ فرمايائون حد مقرر ٻين لاءِ آهي توکي جتي وڻي اتي وڃ،
تولاءِ حد مقرر نه آهي.

فرمايائون جيئن هاڻي خلفاء عاجز تي ڪاوڙيا وتن ٿا. گلا
شڪايت ڪن ٿا تيئن حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جي حياتي
مبارڪ ۾ به گهٽائيندا هيا. پر پٺت گلا ته ڇڏ پر روبرو حضور ۾
چغليون هڻندا هئا. موقعو وٺي شڪايت ڪندا هئا مگر حضرت
صاحب رحمۃ الله عليه شيخ ڪامل باطن بين هئا. الحمد لله هن عاجز
جي مٿان ڏينهن ڏينهن زياده مهربان هوندا هئا. هن عاجز ڪڏهن
انهن ماڻهن جي حق ۾ ڪجهه عرض نه ڪيو نه چيو.

فرمايائون هڪ دفعي حضرت صاحب رحمۃ الله عليه هن عاجز کي
اڪيلائي ۾ سڏايو. هڪ مڪان ۾ ويٺا هئا ۽ هنڌاڻا موجود هيا. پاڻ
ڪپي کاڌائون ۽ هن عاجز کي به ڏنائون ۽ خاص نظر شفقت
مهرباني سان فرمايائون تنهنجو اسان جو تعلق خانه واحدي (هڪ
گهر وارو آهي تون ٻين وانگر نه آهين توکي هي پنهنجو گهر آهي.
تون هميشه جو هت ايندو رهين ته به ٻين وانگر ٿي نه رهندو ڪر
جنهن شيءِ جي طلب خواه ضرورت پوي بلا حجاب گهري وٺندو
ڪر. هنڌ بسترو جنهن شيءِ جي به ضرورت ٿئي.

فرمايائون حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جو عاجز کي سڏائي
خلاصي مڪان ۾ اچي ويٺا. هڪ خليفو صاحب حضرت جن کان
پاڻ جهلي نه سگهيو ۽ لڪندو ڪوئي جي پاسي ۾ لڪي بيٺو. اهي
گاهيون ۽ ٻي جيڪا نوازش ٿيندي رهي ٻڌي هوندائين. جڏهن
ٻاهر نڪرڻ ٿيو ته عاجز کي سامهون ٿي چوڻ لڳو اندر ساڙي
ڇڏي. هن عاجز چيو ڪو قصور آهي ته معاف ٿئي.

فرمايائون جيئن اڄ ڪن جماعتن جا ماڻهو جن کي عاجز سان حسد
آهي جذبي تي اعتراض ۽ انڪار ڪن ٿا. حضرت پير سائين رحمۃ الله عليه
جي وقت ۾ به بعض مولوين کي خطرات پوندا هئا اعتراض هوندا هيا.
هڪ ان حسد جي مصيبت ۾ ڦاٿل ٻي وڏي ڏکي ڳالهه انهن لاءِ هيءُ
هوندي هئي جو اسان جي جماعت ۾ نزول ارواح ٿيندو هيو. ان وقت
۾ اها حالت عام هوندي هئي جو بزرگن مان ڪو بزرگ جيئن حضرت
غوث الاعظم سيدنا عبدالقادر جيلاني، حضرت معين الدين
اجميري، حضرت بلا شاهه رحمهم الله يا ڪو تابعي، تبع تابعي يا
وري ڪنهن خوشنصيب تي خود حضرت رسول الله ﷺ يا پيءُ
ڪنهن نبي سڳوري علي نبينا افضل الصلوة و عليهم السلام جي
روح مبارڪ جو نزول ڪنهن صاحب حال فقير تي ٿيندو هيو.

ان فقير جي زبان تي ان بزرگ جي تقرير جاري ٿي ويندي هئي. اها مهرباني به عام هوندي هئي.

اسلام عليكم ورحمة الله! پاڻ جواب ۾ فرمائيندا هئا وعلیکم السلام. ڪڏهن حضرت صاحب پاڻ پڇندا هئا ڪڏهن وري بزرگ پاڻ گفتگو شروع ڪري ڏيندو هيو. بعض پيران ڪبار مان ڪو بزرگ يا حضرت نبي ڪريم ﷺ جي ذات مقدس جو نزول ارواح جي حالت ۾ خطاب ڪري خاص طرح حضرت سائين رحمۃ الله عليه کي سمجهاڻي هوندي هئي ته هيئن ڪر. اي قريشي گهر نه ويهه، تبليغ ڪر تبليغ ڪر. خليفن کي به سست ٿيڻ ۽ گهر ويهڻ نه ڏي. چؤ طرف ملڪن ۾ تبليغ لاءِ خليفا موڪل جو مسلمان تباهه ٿي چڪا آهن. ان وقت ۾ خاص لذت ۽ حضرت صاحب رحمۃ الله عليه تي بعض حالت ٿي ويندي هئي ۽ ايتري ڪثرت فيض جي ٿيندي هئي جو بيان کان ٻاهر. بس پوءِ شور مچي ويندو هو. بعض ٻين بزرگن جو نزول ارواح ٿيندو هو جو حضرت صاحب رحمۃ الله عليه سان تمام محبت سان پيش ايندا هئا ۽ حضرت صاحب جو اعليٰ شان ۽ اعليٰ مرتبو بيان ڪندا هيا ۽ جماعت کي صحبت جي تنبيهه ڪندا هئا.

فرمايائون حضرت بلا شاهه رحمۃ الله عليه جو جماعت ۾ نزول ارواح اڪثر وقت ٿيندو هو جيئن شاهه صاحب جي حالت حياتي ۾

مستي ڳاڻڻ غزل ڪافيون هونديون هيون هو بهو نقشو موجود ٿي ويندو هو. ڪڏهن حضرت باهو عليه الرحمة جي روح مبارڪ جو نزول ٿيندو هيو.

فرمايائون روهڙي ۾ هڪ فقير تي حضرت بلا شاهه عليه الرحمة جي روح جو نزول ٿيو. تقرير شروع ٿي. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه کي چوڻ لڳو هتان جا ماڻهو وڏا بي قدر احمق آهن. ڏسو ڪو زال جو سوالي، ڪوپٽ جو ته ڪو وري دنيا جو. الله جي محبت جي طلب ڪونه آهي.

فرمايائون هڪ پيري هن عاجز جو سبق قلبي لطيفو هيو. سفر ۾ حضرت صاحب جن سان گڏ هيس. هڪ فقير تي حضرت بلا شاهه صاحب رحمۃ الله عليه جي روح جو نزول ٿيو. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه کي هن عاجز جي نالي عرض ڪيائين ته هن کي پيو سبق ڏيو. الحمد لله پاڻ مهرباني ڪيائون. اڪثر وقت نزول روح جي حالت ۾ پاڻ هن عاجز لاءِ سائينجن کي سفارش ڪندا رهندا هئا ته اهڙي محبت ۽ لياقت وارو آهي حضرت ان جو سبق تازو ڪيو ۽ زياده به ڏيو. پوري سفر ۾ روز ائين ٿئي. تانجو هن عاجز جا لطيفا پورا ڪري ڇڏيائون. شاهه صاحب جو روح مبارڪ هن عاجز جي گهڙي تعريف ڪندو هيو.

بعض اوقات حالت نزول ارواح ۾ چيو ويندو هيو ته حضرت اوهان جو فلاڻو مرید نيڪ آهي پر پرهيزگاري نه ٿو ڪري. فلاڻو مرید هي غلطي ڪري ٿو ان کي تنبيه ڪيو. پوري سفر ۾ هي عجب معاملو ڏٺم. بعض فقيرن تي حالت ٿئي اهو فقير صفا بي علم پر ان جي زبان مان ان صاحب روح بزرگ واري علمي تقرير جاري ٿي وڃي. مختلف زبانن ۾ تقرير هر هڪ کي حيرانگي هجي.

ملان مولوي مصيبت ۾ هجن ۽ اعتراض ڪن ته هي وري ڇا آهي؟ مولوي احمد دين صاحب کي گهڻا خطا پوندا هئا ته نزول ارواح جي حالت ۾ بزرگ فرمايس ته توکي جيڪو جذبي ۽ هن حالتن تي خطا پون ٿا ته احياء العلوم ڪتاب گهرائي ان جو مطالعو ڪر. حال واري شخص جي زبان مان اول نالو چئو پورو نه نڪتو. وري بزرگ ان جي زبان تي پيو پيو صاف چئو نالو آندو حالانڪ اهو بي علم ٻاهر جو ماڻهو هيو. احياء العلوم جو هن ڪڏهن نالو به نه ٻڌو هيو پوءِ مولوي صاحب چوڻ موجب ڪتاب گهرائي پڙهيو.

فرمايائون جيئن مولوين کي پون خطا ته هي حلول آهي اهو شرعاً جائز نه آهي تيئن جماعت ۾ اها عام حالت هجي. حضرت صاحب رحمۃ الله عليه فرمائن مولوي آهيو يا خليفه هن حالت تي ڪوبه اعتراض نه ڪري. هي حلول نه آهي بلڪه نزول ارواح آهي.

چونڪ هي معاملو منهنجي وقت ۾ ڪثرت سان جاري ٿيو آهي ۽ اڳي گهٽ رهيو آهي. ان لاءِ توهان اعتراض نه ڪيو نه خطرات دل ۾ آڻيو. جنهن منهنجي ڪارخاني تي اعتراض ڪيو ان گویا مون تي اعتراض ڪيو. ڪتابن ۾ جستجوئي ڪيو. انشاء الله تعاليٰ اهو مسئلو لپي پوندو. مگر پوءِ به ڪن کي اطمینان نه ٿئي.

هڪ خليفو صاحب جيڪو جماعت ۾ وڏو بزرگ سڏبو آهي، ان کي اعتراض هجي جو پاڻ ڳالهه ڪيائين ته مون کي خود اعتراض هجي جو اهو نمونو اسان نه ڏٺو نه ٻڌو. هڪ ڏينهن اوچتي خود مون کي اها حالت ٿي وئي ۽ مسئلو حل ٿي ويو. حقيقت جي خبر پئجي وئي. پشيمان ٿي ته اسان شيخ جي چوڻ تي ڌيان نه ڏنو.

فرمايائون ته حضرت صاحب رحمۃ الله عليه جيڪو فرمايو هيو ته ڪتابن ۾ ڳوليو اهو مسئلو لپي پوندو. شيخ جو چوڻ سچو نڪتو ڳالهه پوري ٿي. سخن ڪال رارڊ ناهي.

هن عاجز راقم الحروف جي نالي فرمايائون:

ان وٽ ڪتاب تعليم الدين مولوي اشرف علي صاحب جو آهي. ان جو مطالعو ڪرڻ مان اهو مسئلو صاف نڪري آيو ته اهل مماتي ولي الله زنده شخص تي تصرف ڪري ته ان کان ڪلام گفتگو ڪرائي سگهن ٿا. اهو حلول نه آهي بروز آهي.

جيڪي انڪي حلول سڏن انهن جي غلطي آهي مگر فرمايائون ته ان ڪتاب ۾ ته ان کان به وڌي ڳالهه نڪتي ته زنده ولي الله مرده تي تصرف ڪري ته ان کان به ڪلام ڪرائي سگهن ٿا.

فرمايائون ته الله تعاليٰ جو احسان جو هن عاجز کي ته اڳ ۾ به ذري جو خطرو نه هيو مگر ان مسئلي جي ظاهر ٿيڻ تي ڏاڍي خوشي حاصل ٿي.

عجب آهي ولي الله جي قول فعل تي ڪي ماڻهو اعتراض ڪن ٿا. ڪي وري مرید ئي اعتراض يا خطرو ڪن ٿا. اهي وڏا بدبخت آهن. پير ڪامل جو قول ۽ فعل هرگز خلاف شرع نه هوندو.

فرمايائون جذبي تي جماعت جي ڪجهه مولوين کي خطرات پوندا هئا. حضرت صاحب جن فرمائيندا هيا ته جذبي جي ڪثرت منهنجي وقت ۾ ٿي آهي. اڳين بزرگن خاندان نقشبنديه ۾ جذبو ٿيو آهي پرايترو ڪثرت سان نه. جذبو ضرور ٿيو آهي پر ٿورو. منهنجي پير جي جماعت ۾ به اڳ ايترو ڪثير جذبو نه هيو. هي ڪثرت خاص عنايت منهنجي وقت ۾ ٿي آهي ته جيڪو جذبي تي خواه منهنجي ڪارخاني مان ڪنهن ڪم تي خطرو اعتراض ڪندو ڇڻ ته مون تي ڪيائين. جذبي جا تمام گهڻا ثبوت ڪتابن ۾ موجود آهن.

فرمايائون جذبي جا ثبوت ۽ دلائل گهڻا آهن. رهنماءِ سالڪين ۾ ڪافي دليل بيان ٿيل آهن. ان جو مطالعو ڪيو وڃي. سنڌ ۾ نقشبندي گهڻا آهن. اُهي پريٽ اعتراض ڪندا آهن ته نقشبندين ۾ جذبو ڪونهي. وري جڏهن روبرو اچن ته انهن کي دليل ڏنا وڃن ۽ ڪتاب آڏور ڪيا وڃن ته وري ماڻ ڪيو وڃن.

جذبو ته رب جو ڪرم آهي جنهن تي ٿئي. توهان جي جماعت ۾ اگر جذبو نه ٿيو ته ان ۾ اسان جو ڏوهه ڪهڙو؟

هن عاجز بيڪار راقم الحروف ڏي اشارو ڪري فرمايائون ته: درياء جي ڪناري تي ڪافي ڳوٺ آهن اتي هي ويندو آهي اتي ڪثير جماعت موجود آهي. مرد خواه عورتون داخل سلسلہ آهن. جماعت ۾ جوش جذبو گهڻو آهي. ڳوٺن جا ڳوٺ جيڪي بي دين، بي نمازي هيا سڌري نيڪ ٿي پيا آهن. اها سخا ۽ نظر عنايت سارو معاملو مرشد ڪريم جو ئي آهي. سڀڪجهه پاڻ ڪيو اٿن.

فرمايائون حضرت صاحب مرشد ڪريم سائين ۾ جيتري ڪماليت آهي اوتري ڪسر نفسي آهي. پنهنجن نالو اظهار نه فرمائيندا آهن. اوستي محمد ابراهيم عرض ڪيو ته حضرت خواجہ حسن جان صاحب سرهندي بزرگ کي ديهات شهر ۾ دعوت هئي. پاڻ موٽر ۾ سوار هيا، مان وڃي مليو سانس.

سندن هڪ مريد منهنجو واقف هو، ان بزرگ کي منهنجي نالي چيو ته مان اوهان (حضرت پير مناساين) جو مريد آهيان. بزرگ مون کي سڏ ڪري منهنجي ڏاڙهي کي چمي ڏني ۽ نصيحت ڪيائون ته تورو ڳالهائ، تورو ڪاء، توري نند ڪندو ڪر.

هن عاجز بيڪار راقم الحروف عرض ڪيو ته فقيرن کان ٻڌڻ ۾ آيو آهي ته آباد جي وڏيري زميندار خواجه حسن جان صاحب جي صاحبزاده کان جيڪو وڏو عالم آهي ۽ سندن تصنيف عربي جو ترجمو اردو وغيره ۾ ڪيو آهي، پڇيو ته اسان جي ديهه ۾ ڪلهوڙن فقيرن جو راج گهڻو آهي، انهن کي پنجاب جو بزرگ جو سنڌ ۾ سندن جماعت گهڻي آهي، ذڪر ڏسي ويو آهي جو جذبو وغيره حالت ٿين ٿو. نماز ۾ به الله الله جي ضرب دانهون ۽ جذبي جي حالت ۾ نچن ٿين ٿا. ان بزرگ پڇيس ته اهي نماز پڙهن ٿا؟ چيائين هائو. وري پڇيائين پيا ڪم سندن ڪهڙا آهن؟ هن جواب ڏنو ته سائين نماز سان گڏ تمام نيڪ پرهيزگار ٿي پيا آهن. ڏاڙهيون باشرع، شريعت جي تابعداري، گناهن کان پاسو، جيڪو بي دين، بي نمازي مرد خواه عورتون هئا اهي تمام نيڪ ٿي پيا آهن. بزرگ جواب ڏنو ته پوءِ دانهن جذبي جي حالت ۾ بي اختيار ٿيڻ ۾ اهي حالتون بزرگن جي جماعت ۾ هميشه ٿينديون آهن.

ان ۾ ڪهڙو عيب ڏوهه آهي. توهان ماڻهو ان ڳالهين جا واقف نه آهيو. توهان کي ڪهڙو قدر ۽ خبر!! اگر جي هونماز، روزو ۽ پيا چڱا ڪم نه ڪن ها ته پوءِ اهي حالتون ڪار گر نه هيون. پوءِ بزرگ تعريف ڪندي چوڻ لڳو انهن بزرگن (حضرت پير مناساين) وڏو ڪم ڪيو آهي. چوڏهين صدي ۾ ڪمال ڪيو اٿن. سهڻي نبي ڪريم عليه و علي آل افضل الصلوة جي امت جي نگهباني ڪندا انهن کي سڌاريندا ۽ خبرگيري ڪندا رهن ٿا. اسلام کي وڏو فائدو پهچايو اٿن. پيا ماڻ ڪيو ويٺا آهن. اسان کي هڪ ٻن ٻين ماڻهن کان به ٻڌڻ ۾ آيو آهي ته پير خواجه محمد حسن جان اهڙي گفتگو ڪئي اٿن.

حافظ محمد زمان صاحب عرض ڪيو ته پير غلام مجدد شڪارپوري شهداد ڪوٽ وعظ تي آيو هو. منهنجي پيءُ غلام حسين پڇيس ته نقشبندين کي جذبو ٿيندو آهي؟ چيائين جنهن کي جذبو نه آهي اهو نقشبندي نه آهي. وري پڇيائينس ته فقيرن کان جذبي جي حالت ۾ نماز ۾ بي اختيار الله الله جي ضرب نڪري وڃي ٿي بي اختيار حالت ٿي وڃي ٿي. ماڻهو چون ٿا ته نماز انهن جي فاسد پيچي پئي. پير صاحب چيو ته جذبي جي حالت ۾ الله الله نه ڪئي ڦوٽ ڦوٽ چون، بي اختيار ٿي ڪرن، ڪٿي ٿپا ڏين، جهمر هڻن نماز صحيح آهي ۽ ڪامل نماز انهن جي آهي.

فرمايائون پير صاحب سچ چيو ۽ انهيءَ پير صاحب سکر جي مسجد منزل گاهه ۾ گهڻي ڪوشش ورتي ان معاملي ۾ خاص ڪارڪن هو. مسجد مسلمانن کي ملي.

جناب حضرت سائين مدظلہ العالی درگاهہ شریف کان تاريخ 8 ماه ذوالقعد بروز سومر براء سفر سنڌ روانا ٿيا. جناب خليفہ حاجي نواب شاهه، مولوي سعد الله، ميان غلام قادر صاحب ۽ هي عاجز ڪمترين غلام غلامان غلامي ۾ هئاسين. پني عاقل کان لهي سومرن جي ڳوٺ رات عشاء جي وقت پهتاسين. رهائش شهر کان ٻاهر هئي. صبح نماز بعد فقيرن عرض ڪيو ته حلقو ٿئي. پاڻ فرمايائون محبت واري لاءِ هر وقت حلقه مراقبه آهي جنهن به وقت متوجہ منتظر هوندو هر وقت فيض جي آمد بارش قلب تي پوندي رهندي. محبت ۽ رابطي وارو سدا مراقبي ۾ آهي ۽ هو غافل نه هوندو. ڪوشش تار محبت هن جي ڳنڍيل رهندي ۽ جي محبت نه آهي توڙي دائم حلقه مراقبي ۾ شامل رهي مگر سواءِ محبت اخلاص جي فائدو نه ٿيندو.

فرمايائون اڄوڪي وقت ۾ اگر محبت زياده يا آمدرفت ڪثرت سان نه ٿور ڪي فقط ذڪر ڪمائي اها غنيمت آهي پر رڳو اعتقاد رکي اهو به ٿورو نه آهي.

چو جو جي اعتقاد هوندس ته اهو خيال خوف شرم ان کي رهندو ته نماز، روزو، نيڪي ۽ شريعت جا ڪم ڪيان جو نه ڪرڻ ۾ پير رنج نه ٿي وڃي.

حضرت شاهه صاحب کي فرمايائون ته قلات ۾ جنهن مولوي جذبي تي اعتراض ڪيو ٿي اهو ديوبندي هو. ان کي چئو ها ته گلستان بوستان ڪتاب شب روز مدرسه ۾ پڙهائين ٿو، تو پاڻ پڙهيا آهن ان ۾ جذبي جا ثبوت ڪونه آهن؟ شاهه صاحب عرض ڪيو ته مولوي جواب ڏنو ته مان گلستان بوستان کي نه ٿو مڃان. صوفين کي توڙي مولانا سعدي رحمه الله عليه هجي مان ڪجهه نه ڄاڻان. مولوي سعد الله صاحب عرض ڪيو ته قمبر ۾ مولوين جهڳڙو ڪيو تن اهو جواب ڏنو. مان چيو مان توهان پنهنجي استادن جو انڪار ڪيو ٿا. انهن جا ڪتاب پڙهي مولوي ٿيا آهيو.

فرمايائون حضرت پير قريشي سائين فداه روهي و قلبي رحمه الله عليه جو فرمان پورو آهي. سچ فرمايو اٿن. جو فرمائيندا هيا ته فقيرو! عام مولوين سان گهڻي صحبت نه رکو ۽ انهن جو وعظ نه ٻڌو. توهان کي نقصان پهچندو جو هو مختلف خيالن، مختلف اعتقاد جا پابند آهن. انهن جو ٻرو اثر توهان تي پوندو ۽ نيڪي جي ڪمن ۾ نقصان ٿيندو.

صحبت ان جي اختيار ڪيو، وعظ ان جو ٻڌو جيڪو اهل الله، معتقد، بزرگان دين جو صحبت يافتہ، متقي، پرهيزگار ۽ باعمل هجي. اهڙي عالم متقي جي صحبت وعظ بيشڪ فائدي وارو آهي. هڪ دفعي فرمايائون ته علم پڙهين ته ان عالم وٽ پڙه جو جماعت اهل ذکر جو اهل الله جو معتقد ۽ محبت رکندڙ هجي. ڇو ته علم پڙهڻ مان مراد آهي عملي طاقت پيدا ٿئي.

فرمايائون ته عام مولوي پگهار خور، چنده اڳوڙ مولوين کي اهل الله جماعت اهل ذکر سان ڏاڍو حسد، عناد، دشمني آهي. هر طرف ڏسو ته اهي مولوي ماڻهن کي گمراه ڪري خلق کي الله وارن سان بدظن ڪري فائده ڪثير کان محروم ڪري رهيا آهن ۽ ڪوشش ڪري رهيا آهن ته جماعت اهل ذکر ۾ صحبت، ذکر جي پاسي سستي ۽ خطرات پيدا ٿين. ذکر ڪمائڻ ڇڏي ڏين. هو پنهنجي عزت، مرتبي ۽ خواهشات جا طالب آهن. بس انهي مرض انهن ويچارن کي ڏکيو ڪيو آهي.

فرمايائون ابتدائي وقت ۾ اسان جو اچڻ ڏهرڪي ۾ ٿيو. الله تعاليٰ جي فضل سان جماعت ڪثير مرد عورتون داخل ٿي، فائده حاصل ڪيائون. سڌري نيڪ ٿيا. اتي هڪ پيرپاسي جو مولوي جيڪو وڏو عالم هو ان کي اها ڳالهه پسند نه آئي. جماعت جو مخالف ٿي بيٺو.

اهو جماعت کي ويجهو هو سو ڏاڍو تنگ ڪيائين، هر وقت وعظ. هي عاجز اتي هو ته بحث لاءِ تيار ٿيو. آسپاس جي گهڻي خلق ڪڍي ڪيائين. مولوين کي سڌ ڏنائين. جمعي جو ڏينهن هو. نماز بعد وعظ شروع ڪيائين. هي عاجز ٻاهر حجري ۾ اچي ويٺو. جماعت جا فقير به اچي ويٺا. گهڻو وقت وعظ ڪيائين. خبر نه آهي ڇا ڇا چيائين. اهو اسان جو به گهڻو واقف هو. هي عاجز بر وقت ڏهرڪي آيو ته ان وٽ اچي رهيو هو. اسان کي ان جي اها هلت نازيبا لڳي ۽ دل کي ڪاوڙ ۽ ڏک ٿيو. هن عاجز از خود مولوي سان گفتگو شروع ڪئي ته مولوي صاحب تو جماعت ۾ ڪهڙو عيب قصور ڏٺو آهي؟ جو هيٺرو زور ڀريو اٿئي ته اڃا ڏهه پندرهن مولوي وٺي هٿ جلسو ڪرائيندس. هنن فقيرن جي حال جي توکي خبر نه آهي ته مرد عورتون صفا بي دين، بي نمازي هئا. هي عاجز اول هن مسجد آيو هو ته اندر هڪ ڪتي چر ٺاهيو ويٺي هئي. چمڙن جي گندگي ۽ تمام ڪڍي بدبو هئي. سڀ ماڻهو بي نمازي، ڏاڙهي ڪوڙ، حق پيڙي نوش، گناهن ۾ مبتلا هئا. شريعت جا اصل سونما نه هئا بلڪ نمازين ۾ وڏي ڏاڙهي وارن تي توک طعنہ مسخري ڪندا هئا. اڄ اهي ساڳيا مرد خواه عورتون خواه وڏا ڪهڙا نه نيڪ متقي ديندار ٿي پيا آهن.

اڳ جڏهن بي نمازي ۽ بي دين هيا تڏهن توکي ڪاوڙ نه آئي ۽ هنن کي وعظ نصيحت نه ٿي ڪئي. تو مولوي وٺي جلسا نه پئي ڪيا. تنهنجي ڳوٺ جا ماڻهو اڪثر بي دين، بي نماز، چور، پنگي، حق ۽ حق ۽ خود تنهنجا مائٽ به بي نمازي آهن. تنهنجي ڳوٺ ۾ شيعه، رافضي، بدمذهب آهن. عاشورا، تابوت، بت پرستي ٿيندي رهي ٿي. انهن سڀني تي توکي ڪنهن قسم جي ڪاوڙ نه ٿي اچي. انهن کي سچ نه ٿو چوين. انهن لاءِ وعظ جلسا وغيره نه ٿو ڪرائين، باقي تنهنجي ڪاوڙ هنن ذڪر وارن تي نه ٿي جملجي جيڪي الله کي ياد ڪن، نماز روزا ڪن، شريعت تي عمل ڪن. افسوس جي ڳالهه آهي! ڪهڙا عيب گناهه جا ڪم توهڻا آهن. سوال ڪر جواب وٺ بس. مولوي جي زبان بند ٿي وئي يا ته ٻاهر پٽاڪون هڻي آيو هو ته اڄ انهن جي خبر وٺندس. ڪجهه به ڪڇي نه سگهيو. ويهي ويهي نزول ارواح بابت گفتگو ڪيائين ته فقير حال نزول ارواح ۾ ڪلام ڪن ٿا ته مان فلاڻوولي آهيان، اهو حلول آهي.

پاڻ فرمايائون ته اول وقت ۾ حالت نزول ارواح عام جماعت ۾ هوندي هئي. هاڻي بند ٿي وئي آهي. اسان جواب ڏنس ته هڪ هوندو آهي حلول پيو بروز. بروز چئبو آهي ظاهر ٿيڻ کي. اولياءَ جا ارواح طيبه ظاهر ٿين ٿا جي ان حالت وارن فقيرن کي ڏسڻ ۾ اچن

ٿا ۽ جو ڪلام ان جي قلب تي القاء ڪن ٿا اهو بي اختيار ان شخص جي زبان تي جاري ٿئي ٿو. باقي جيئن تنهنجو خيال حلول جو آهي، ولي بدن ۾ داخل ٿي وڃي ٿو، ائين نه آهي. ان حال وارا ڪي فقير ويٺا هئا ان کان پڇيو ويو. انهن چيو برابر ائين آهي. پاڻ فرمايائون مولوي کي چيو سين ته ذڪر ڪمائيندين، مجاهدا ڪندي. طالب کي تصنيف دل جو ٿيندو آهي جو انهن تي انبياءِ عليهم السلام ۽ ملائڪه سڳورا ظاهر ٿيندا آهن ۽ اولياءَ ڪرام جا روح ظاهر ٿيندا آهن بلڪه انهن سان ڳالهيون ٿيڻ لڳنديون آهن. مغيبات، غيب جون ڳالهيون طالب تي ظاهر ٿينديون آهن ۽ اهي ڳالهيون احياءِ العلوم ۾ لکيل آهن:

محبت و عبادت باهم لازم و ملزوم هين، بلڪه محبت عبادت سے افضل ہے۔

محبت سے ايمان مضبوط هوتا ہے۔ يکي محبت اہل ايمان کي جان اور نشان ہے۔

وَمَا خَلَقْتُ إِلَّا لِيُحِبُّوا لِيُحِبُّوا لِيُحِبُّوا (الذريات: 56)

عبادت ڪامزور لطف نهين آتا جب تک محبت دل میں پيدانه ہو۔

جيئن الله تعاليٰ فرمايو آهي:

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ (البقرة: 165)

۽ اهي ماڻهو جن ايمان آندو اهي الله سان محبت ۾ سخت آهن. پوءِ اهو معترض مولوي خاموش ٿي اتي هليو ويو.

محبت رسول

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ (التوبة: 24)

احادیث مبارک:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا ، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ ①

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُوْ مِنْ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. ②

① حضرت خلیفہ صاحب نور اللہ مرقدہ ملفوظات جی آخر م کجھ حدیثون لکيون آھن۔ سی بمعہ تخریج حاضر آھن۔

② صحیح البخاری (10/1)

③ صحیح البخاری (10/1)

فوائد ذکر اللہ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ① (الاحزاب: 41)

فَاذْكُرُوا اللَّهَ قَلِيلًا وَقُتُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ② (النساء: 103)

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ [البقرة: 257]

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [آل عمران: 191]

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ [الأعراف: 205]

احادیث

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : أَلَا أَنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ ، وَأَرْضَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ ، وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ ، وَخَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ إِعْطَاءِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ ، وَمِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ ، وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ ؟ قَالُوا : وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : ذِكْرُ اللَّهِ ①

① سنن ابن ماجہ (4/705)

فرمایا رسول خدا ﷺ نے کیا میں تمہیں ایسا عمل نہ بتاؤں جو سب عملوں سے اچھا ہے اور تمہارے بادشاہ خداوند کے نزدیک سب عملوں سے پاک اور پسندیدہ ہے اور تمہارے درجوں کو سب عملوں سے زیادہ کرنے والا ہے اور اللہ کے راستے میں سونا چاندی خرچ کرنے سے بھی وہ تمہارے لئے بہت بہتر اور اچھا ہے۔ تمہارے واسطے اس بات سے بھی کہ تم دشمنوں سے مقابلہ کرو۔ پھر تم ان کی گردنیں مارو اور وہ تمہاری گردنیں ماریں۔ یعنی جہاد کرنے سے۔ عرض کی ہاں یا رسول اللہ ایسا عمل بتائیے۔ آپ نے فرمایا کہ وہ اللہ کا ذکر ہے۔

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ شَرَّ أَعْيُنِ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ، فَكَلِّبْنِي مِنْهَا بِشَيْءٍ أَتَشَبُّثُ بِهِ، قَالَ: لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. ①

حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ نے فرمایا کہ آخر کلام جو میں نے آنحضرت ﷺ سے دریافت کیا یہ تھا کہ کونسا عمل بہت محبوب ہے اللہ کو۔ آپ نے فرمایا:

أَنْ تَمُوتَ وَلِسَانُكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ②

① سنن ابن ماجہ (707/4) سنن الترمذی (458/5)

السنن الکبری للبیہقی (371/3)

واخرج الحاكم في المستدرک علی الصحیحین

وقال هذا حدیث صحیح الإسناد ولم یخرجاه (672/1)

② اخرجه البيهقي في شعب الإيمان (58/2) والطبرانی في الدعاء (520/1)

تیری موت اس حال میں آئے کہ تیری زبان اللہ کے ذکر سے تر ہو
عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم:

أَفْضَلُ الذِّكْرِ الْخَفِيِّ الَّذِي لَا يَسْمَعُ الْحَفْظَةُ سَبْعُونَ ضَعْفًا ①

نبی کریم ﷺ فرمایو کہ زور پلو ذکر جنہن کی محافظ بہ نہ پذن
ستر پیرا و ذیک پلو آھی۔

نصیحت

ای انسان کجہ غور کر جڈھن تون ماء جی سینی جی ہڈی مان
۽ پیء جی پنی مان نکتین ان وقت تنہنجا ماء پیء پیء تڑوارا تھی
ویا ۽ نبی کریم علیہ الصلوٰۃ والسلام انہن جی واسطی مسجد ۾
اچٹ کان منع فرمائی ۽ قرآن کی ہٹ لائٹ ۽ طواف کرٹ کان منع
کئی وئی۔ ان پاٹی کان پیدا تیو آہین جو بدن ۽ کپڑی کی لگی
تہ پلین تھی پوی۔ ہاٹی کھڑی طرح آکڑجی ۽ جینتل مئن بنجی،
ڈاڑھی کوڑائی ۽ وار انگریزی کرائی بازار ۾ گھمین قرین تو۔
پھرئین تہ اھڑو ضعیف ہئین جو پیشاب سان امان سائٹ جی جھولی
پریندو ہئین ۽ پینگھی ۾ سمھندو ہئین تہ تنہنجی منہن ۾ مکیون
پوندیون ہیون جو مکیون بہ اڈاری نہ سگھندو ہئین۔

① شرح سنن ابن ماجہ (26/1)

پچاڙي ۾ اهڙو ضعيف ٿي ويندو آهين جو اٿي ويهي نه سگهندو
آهين ۽ لاچار ٿي پوندو آهين. يرقان جو زور ڪڏهن چيلهه جو سور
ڪڏهن پيٽ جو سور ڪڏهن حاضمو خراب.

حياتي ۾ انسان پلاءِ ڌردا ۽ انب کائيندو آهين پر جڏهن
هڪ ٽپ اچي وڃي ته ٻئي ڏينهن سڀ نڪري ويندو آهي ۽ تون
ضعيف ٿي پوندو آهين. ان سڀ ڳالهين جي باوجود تون ڪهڙي
طرح پنهنجي رب جي بي فرماني ڪرين ٿو.

بسم الله الرحمن الرحيم

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه فِي قَوْلِهِ: {الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ} قَالَ:
الشَّيْطَانُ جَائِئٌ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، فَإِذَا سَهَا وَعَفَلَ وَسُوسَ،
وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ خَنَّسَ. ①

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ،
وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ. ②

① مصنف ابن أبي شيبة (13/369)

② أخرجه البخاري عن نعيم بن بشير رضي الله عنه (20/1)

وأخرجه مسلم (5/50)

وسنن ابن ماجه (5/123)

وقال الله تبارك وتعالى:

وَمَنْ يَعْلُشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

[الزخرف: 36] واليضا جائے دیگر فرموده

وَلَا تُطْعُ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

[الكهف: 28]

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ①

مرشد جي شان ۾

(ابيات)

رُستن زين پرده كه بر جان تست	بے مدد پير نه امکان تست
نه چون تو موری و ضعیف ای پسر	گیر پرش تا به ثریا به پر
پیر بود کامل و روشن ضمیر	پیر بود پیر بود پیر و پیر
پیر بود واقف اسرارِ هو	پیر بود مطلع انوارِ هو
از همه پیراں دلت را به بر	قصد بکن جانب مسکین پور
هست دران شهر شه دل قبول	فانی و فی اللہ وفانی فی الرسول
فیض ده اہل زمین و آسمان	شبلیء وقت ست جنید زمان
در همه آفاق شدہ منجلی	مرشد من حضرت فضل علی

① سنن ابن ماجه (1/151) المعجم الصغير (1/36)

قطبِ عالم حضرت پیر منسا سائین رحمہ اللہ جو ہک خط

عزیز القدر مشفق و مکرمی میاں فتح الدین صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ
اسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ و مغفرتہ۔

آپ کا مکتوب پہنچا استقامت پر مبنی تھا، اس کے مطالعہ سے خوشی حاصل ہوئی۔

عزیزا الحمد للہ سبحانہ و تعالیٰ آپ کی دل زندہ ہے اور ذکر ہے اور کمی ذکر کا موجب کثرت
اشغال دنیوی ہیں۔ اس کا کوئی اندیشہ نہیں ہے، حتی المقدور کوشش کرو تا آنکہ ترک باطنی
میسر ہو جاوے اور ظاہری اشغال کوئی ایسے مضرت رساں نہیں ہوتے۔ اور اگر طالب
صاحب استقامت کو دنیاوی لغزشیں پے در پے در پیش ہونے لگیں تو مانع ترقی باطن کی
نہیں ہو سکتیں، کیونکہ اصل مقصود تو استقامت ہے اور استقامت کے لئے حضرت مجدد
منور الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ فرماتے ہیں: ”الاستقامۃ فوق الکرامۃ“

عزیزا کتاب ”ہدایت الانسان“ اور کتاب فیض الکریم، یہ دونوں منگوا کر مطالعہ میں
رکھیں۔ یہ دونوں بزبان اردو ہیں، ان کا مطالعہ بہت مفید ہو ویگا۔ ملنے کا پتہ :
”اللہ والے کی قومی دکان ملک چمن الدین کے زنی تاجر کتب قومی کشمیری بازار لاہور۔“

ان دونوں کتابوں کی فقط ایک روپیہ قیمت ہے۔ اور آپ کی بی بی کے واسطے ایک تعویذ بھیجا
جاتا ہے۔ یہ گلے میں باندھ دو اور چند تعویذ پینے کے ہر ایک تعویذ کو تین تین دن پیتے
رہیں۔ اور اگر بتاریخ ۲۷ رمضان شریف جو لیلۃ القدر کی رات ہے یہاں آجاؤ تو بہتر ہے
اور اس رات فقیروں کا مجمعہ ہوتا ہے اور ساری رات جاگتے ہیں اور ذکر کرتے ہیں۔

اور میاں فیاض حسین کو بھی اس سے مطلع فرمادیں اور احباب کو بھی اس رات کی
شمولیت برکات کی دعوت ہے۔ اور آپ آسکو تو بالمشافہ دعائیں بی بی صاحبہ پر دم کرنے کے
لیے بتادی جاویں گی۔

عزیزا آپ کا ڈاڑھی نہ منڈانا اور بیڑی کا نہ پینا یہ دونوں کام استقامت قوی اور
بالا ہمتی پر دال ہیں۔ اللہ تبارک و تعالیٰ آپ کو اس سے بھی زیادہ ہمت عطا فرماوے آمین۔

ذکر کن ذکر کن تا ترجاہان است پاک دل ذکر کر رحمن است
عزیزا عاشقوں کا کام ہے بلکہ یہ فرض ہے کہ بغیر یاد محبوب کے نہیں رہ سکتے۔ اور افسوس
صد افسوس کہ اس خالق یگانہ کو یاد نہ کیا جاوے اور اس کے سوا اوروں کو محبوب بنایا جاوے
اور یہ سب دوران دنیا کے اندر رہنے والے مجازی محبوب اخیر میں بوقت نزاع بھاگ جاویں
گے، اور پھر یَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا عَمَلِك بِرَبِّكَ الْكَرِيم کی ندائیں آنے لگ جاویں گی، اس
وقت کیا جواب دیں گے۔ والسلام

لاشیء فقیر محمد عبدالغفار فضلی

قطبِ عالم حضرت پیر منسا سائین رحمہ اللہ جو ہک خط سندن ہت اکر

مستغفرا بکرم
عبدت و جبرہ کوہ و العزیز بن حبیبہ۔ و سیکورہ ازل
سعیہ کمالیہ۔ یہ سب سبکی ہی، سب سبکی ہی لگیں
جہان، ادا ہوا بخیر و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر
سرا و زاریا۔ اور کوہ کوہ و خیر و خیر و خیر و خیر
باطن میں یہاں ہوا بخیر و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر
ہت کوہ کوہ و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر
اور جہان و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر
کوہ کوہ و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر و خیر

